

România literară

Apare săptămânal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundatia România literară
Director general
Nicolae Manolescu

1-7 mai 1996
(Anul XXIX)

17

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

Centenar MIHAI RALEA

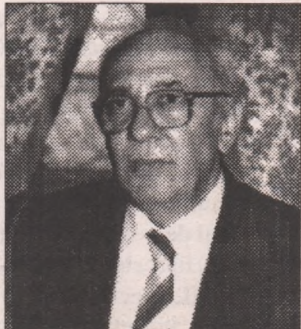
(pag. 11,12-13)

SALA
DE
LECTURĂ

In memoriam

MIRCEA CIOBANU

(pag. 8)

Resursele populiste ale „Luceafărului”

(pag. 9, 18)

„DANAIDELE” istoria unui spectacol

(pag. 16-17)

Treziți-vă, oameni buni!

(pag. 3)

PAUL CELAN și poezia anilor '80

(pag. 20-21)

Natia dîrdîie duios

(pag. 2)

Patologie

PUBLICĂM în numărul de față o scrisoare deschisă a dnei Maria Banuș, intitulată *Tentativă de clarificare și de mărturisire* și provocată de un comentariu critic al dlui G. Dimisianu de acum două luni. Scrisoarea mi se pare semnificativă din mai multe puncte de vedere. Este motivul pentru care mă voi referi la ea în editorialul meu.

Problema literaturii scrise în deceniul al șaselea ne preocupă pe toți de mai multă vreme. Chiar în regimul comunist au avut loc câteva dezbateri pe această temă. Întrebarea se punea atunci în următorii termeni: epoca dogmatică a reprezentat sau nu o pată albă pe harta literaturii noastre? După 1989, termenii s-au schimbat întrucîtva, deși întrebarea a rămas fundamental aceeași. Astăzi se vorbește de patologie literară. Și, după părerea mea, pe bună dreptate. Chestiunea nici nu e de a decide dacă boala a fost, ci, eventual, de a determina natura și cauzele bolii.

Dna Maria Banuș spune că „mulți intelectuali cinstiți, printre care și scriitori de marcă, din toată lumea, au scris texte exaltate, incompatibile cu rațiunea lucidă”. Motivul? „Devoțiunea quasireligioasă față de Idee și Ideal”. Aș remarca, mai întîi, că nu ceea ce s-a întîmplat în toată lumea ne interesează pe noi, ci ceea ce s-a întîmplat în România și, în general, în țările comuniste. Aragon, în Franța, scria poezie partinică din convingere, neobligat și necenzurat de nimeni. Mă tem că dna Banuș și colegii d-sale nu s-au găsit niciodată într-o atare situație. Aceasta, pentru că, în al doilea rînd, tocmai devoțiunea față de ideal mi se pare a nu putea fi invocată în cazul lor. Mă lasă perplex afirmații precum acelea că „o lume întregă avea memoria obnubilată de victoria Uniunii Sovietice împotriva Germaniei hitleriste” sau că „primejdia unor conflicte majore între țări (care se află în centrul poemului *Ție-ți vorbesc, Americă - N.M.*) n-a dispărut nici acum”. Oare să nu fi știut un om inteligent, în acel început de epocă proletcultistă, că nu Uniunea Sovietică a înfrînt hitlerismul, ci țările Occidentului civilizate? Sau că pericolul imperialist era un slogan comunist, menit să întrețină flacăra războiului rece?

Dna Banuș își mărturisește astăzi anumite frămîntări de conștiință legate de orbirea ei de atunci și de șocul suferit în urma revoluției din Ungaria și a raportului secret al lui Hrușciiov despre Stalin. Problemele de conștiință nu se discută. Dar să-mi permită dna Banuș să mă îndoiesc de autenticitatea lor, cîtă vreme sursa lor legitimă ar fi trebuit să fie închisorile din timpul lui Dej, deportările din Bărăgan sau asasinatele în masă, nicidecum pericolul imperialist și aura de învingător a soldaților sovietici. Nu cred că nici una din crimele comunismului nu trecuse pe la urechile delicate ale poezilor noștri. Nu cred că Hiroshima era mai vie în memoria lor, un deceniu după evenimente, decît numele apropiatilor care se aflau la Canal sau ale numeroaselor personalități din viața intelectuală și politică epurate, întemnițate sau ucise. Abia în 1956 să se fi trezit la realitate poezii?

Dacă lucrurile au stat precum spune dna Banuș, atunci chiar acesta e argumentul decisiv că ne-am aflat în plină patologie - și morală, și literară.

CONTRAFORTde *Mircea Mihailescu*

Nația dîrdîie duios

N-AM DAT prea mare importanță acuzațiilor aduse lui Ion Iliescu privitoare la pretinsa lui apartenență la K. G. B. Cunoșcînd felul în care merg lucrurile, e clar că o asemenea acuzație nu poate fi demonstrată niciodată. Pentru simplul motiv că nici un serviciu secret din lume nu își denunță de bună voie agenții. Ca să nu mai vorbim că acuzații însuși va nega totul, pînă în pînzele albe. Orice agentură își va proteja oamenii cu atît mai virtos cu cît ei au ajuns în poziții mai înalte. La o adică, mi-am spus, nici nu are vreo importanță că președintele e sau nu kaghebișt, atîta vreme cît comportamentul său e unul evident calchiat după metodele aduse la perfecțiune de Feliks Derjinski. Din nefericire, șase ani de guvernare discreționară a României n-au diminuat deloc această suspiciune. Ba - pardon de expresie - din contră.

N-a trecut lună în care Ion Iliescu și acoliții săi nu în fi dat un semn că școala solidă pe care au urmat-o a lăsat dîre adînci. Nu în conștiințe, pentru că nu le putem cere așa ceva. Ci în comportament. Vă mai amintiți graba pompiestică a preșidentului de a semna un pact umilitor "de prietenie" cu precadavrul Uniunii Sovietice. Norocul nostru că pînă să se ajungă la parafare, uriașul cu picioare de lut s-a prăbușit. Dar asta nu face mai puțin criminală intenția emanatului. Fie că se conforma unor obligații asumate în vremea studiilor moscovite, fie că la atît l-a dus capul, gestul nu e mai puțin antinațional.

Nu-mi propun să trec în revistă întreaga serie de salamalecuri, de demisii morale și de provocări fățișe la care s-a dat regimul post-ceaușist în virtutea... hai să nu zic angajamentelor, ci a toanelor ideologice ale omului de la Cotroceni. În ultimii șase ani am făcut-o pînă la sațietate. Revin asupra problemei doar pentru că două noi elemente agravante vorbesc despre reala politică dusă nu pentru, ci împotriva poporului român de către regimul din ce în ce mai semiprezidențial al lui Ion Iliescu.

Într-un interviu publicat în revista *Cuvîntul*, interviu Neagu Djuvara furnizează opiniei publice argumente care incriminează, cu asupra de măsură, politica antinațională a actualilor guvernanți. Nu am nici un motiv să mă îndoiesc de acuratețea informațiilor domnului Djuvara, a cărui probitate morală este arhicunoscută. Bine conectat la mediile diplomatice internaționale (a fost diplomat de carieră, mai întîi în România, apoi în Franța), dl. Djuvara posedă, fără îndoială, mijloace de a se informa "de la sursă" în probleme de politică internațională.

Ce susține binecunoscutul istoric? Că, în ultimii ani, regimul Iliescu a dat cu piciorul unor oferte absolut fantastice venite din partea cîtorva țări occidentale. Prima dintre ele se referă la inițiativa Norvegiei de a extinde o conductă de gaz metan, construită înspre Germania, pînă pe teritoriul României. Poate nu se știe, dar Norvegia este unul dintre cei mai mari producători mondiali de gaz metan. Fără îndoială, gazul care ar fi venit din Norvegia nu ni s-ar fi dat pe gratis. După cum nu ni se dă nici cel din Rusia și Ucraina. Importanța unei asemenea conducte ar fi fost mai mult decît economică: ea ar fi fost strategică.

Avînd o alternativă, nu am mai fi cedat atît de ușor la previzibilele șantaje ale sovieticilor. Orice om normal care a citit cîte ceva despre Istoria relațiilor dintre români și ruși știe că șantajul și amenințarea n-au lipsit niciodată din repertoriul, altminteri destul de variat, al politicianilor muscali în relațiile cu străinii.

Nu mai trebuie să spun că norvegienii s-ar fi străduit să găsească o finanțare internațională pentru construirea conductei. Și nici ce înseamnă, pentru o țară ca România, în care dîrdîitul, din noiembrie pînă-n martie, s-a cronicizat, existența unei conducte suplimentare de gaze, pe lîngă cele învechite și cu pierderi masive, care vin dinspre Ucraina. Însă printr-o simplă și tovrășească ridicare din umeri, Iliescu și Văcaru ne-au pus încă o dată la mîini cătușele de gheață ale veșnicei dependențe de Moscova.

A doua informație șocantă din interviul domnului Djuvara se referă la oferta franceză de a construi în România *pe cheltuială proprie*, o autostradă ultramodernă. Ea ar fi urmat să străbată țara de la vest la sud. Bineînțeles, aceeași strategie. Nu știm ce ar fi răspuns domnii de la Putere dacă oferta ar fi fost lansată de Moscova și dacă în loc de autostradă s-ar fi propus construirea unor drumuri care să faciliteze nu deplasarea turiștilor occidentali, ci a tancurilor. Dinspre est spre vest, desigur. Motivația guvernanților (scoasă din repertoriul dacicului Funar) e că o autostradă similară a fost construită de către *popor* pe vremea lui Ceaușescu. Și că același popor va împînzi țara cu minunate *freeway*-uri și *highway*-uri, după originalul model experimentat pe mioriticul parcurs Pitești-București. Și că tot urmașii lui Decebal le vor exploata cum va considera el!

Astfel de argumentări nu pot să nu-ți aducă în minte inspirata pledoarie, din actuala campanie electorală, a unui lider PDSR-ist. Cu aplomb, respectivul domn a afirmat că între *protecția socială* și *drumuri*, partidul său a ales prima variantă! Cît de protejați sînt românii, se vede. Cînd pensionarii nu-și mai pot plăti nici măcar întreținerea la bloc, cînd o vizită la alimentara nu se deosebește cu nimic de una la muzeu - "exponatele" fiind la fel de intangibile -, cînd candidații Puterii plătesc milioane de lei pentru a-și vedea chipurile imparate în format aproape natural în ziare, dar cetățeanul de rînd nu are bani nici să-și cumpere gazetele cu pricina, sigur că gîndul la gazele Norvegiei și la autostrăzile franțuzești e la fel de deplasat precum o înjurătură birjărească rostită de un cor de virtuose măicuțe.

Doă acțiuni iresponsabile care în orice altă țară s-ar solda cu pierderea puterii de către guvernanți. La noi, ele provoacă, în cel mai bun caz, indiferențe ridicări din umeri. Clica prezidențială își vede de chermeze și învîrteli, Parlamentul se joacă de-a legile, guvernul deja trage pe nări aerosolii verii care stă să se prăvăle peste noi. Prea puțin le pasă tuturor acestor domni și de gaze naturale și de autostrăzi, cită vreme ei nu prea boară din avioane și elicoptere. Să nu dea Cel de Sus să devină întreaga țară un Balotești multilateral dezvoltat!

POST-RESTANTde *Constanța Buzea*

FĂRĂ LITERATURĂ la bord, flota celei de a doua epistole pe care mi-o adresați ia cu asalt în verva bombardelor și pușcoacelor pirateresti bărcuța de hîrtie în care, surprins de disproporționata violență, pescarul face eforturi eroice să nu leșine de oroare. Agitația apelor îl saltă cît îl saltă de aici, colo, dar tot ea îl aruncă pe țarm. Dacă nu ne-am găsi, metaforic vorbind, pe mare, aș îndrăzni să constat că de pe maidane ori dintre țatele și birjarii altui veac vă recrutați, la o adică, amicii. Dacă ați avea puțină înțelepciune și ceva talent, combinația aceasta, jur, nu m-ar deranja, gîndindu-mă că unui scriitor nu-i strică să știe de toate și să le spună cu dichis. Din păcate, paginile vă rămân sufocate de monumentală umbră a tinerei surprinse cu mîinile-n brâu. E lesne de închipuit ce-mi veți răspunde iar. Ies, totuși, în larg, sperînd ca în locul canonadei să primesc fluturarea unui steag alb în zare. (*Ștefania C.*, 19 ani) ✓ *Fragment de roman plutarenes, ce nu va apărea niciodată...* Niciodată în această variantă, în această transcriere de la 18 ani, a unui autor care va reuși curînd să scrie proză modernă filtrînd prin fibra transparentă a poetului tot haosul tragic, ironic, sentimental pe care viața i-l agită în minte. El se uită cu respect și admirație în ochii prozei cărtăresciene și se antrenează cu toată grija în această direcție. Am subliniat pe manuscris o mulțime de sintagme și propoziții memorabile. Punându-le cap la cap, s-ar putea alcătui un poem straniu. "Mama are brațe lungi, îmbrățișându-mă, mă înconjoară de două ori... Tatăl meu nici măcar nu știe cît de frig este în cameră... Eu, într-un colț, omoram furnici... Tata m-a bătut și era să mă înece într-o farfurie cu ciorbă, cînd mama privea în altă parte... Cînd nu mai vezi oameni, tot ce este omenesc te ocolește". (*Vasile Petru Trăscăianu*, Sibiu) ✓ Îmi trimiteți, spre a fi publicate, zece din poeziile ce alcătuiesc *partea clasică*, spuneți, *dedicată romanticilor*, a unui ciclu mai bogat, intitulat *Monologul cerșetorului negru*. Fericit rămîneți în lumea imaginației atîta vreme cît puteți lăsa pana să caligrafieze desuete alcătuiri poeticești precum acestea: *Pașii-ți foșnesc frunzele moarte./ Ochii-ți inundă frunzele vii./ Umbre te cheamă departe./ Martor la moarte să fii./ Potir picurat adînc în genune./ Lacrimă scursă-n galben de Soare./ Geamăt de sunet de strune./ Pierită-i speranța din floare...* (*Vlad Popa*, Cîmpulung Moldovenesc) ✓ Parcă am mai citit cîndva aceste versuri și parcă v-am mai spus cu neascunsă disperare, faceți mai mult, faceți ceva important, de dragul talentului special cu care v-a hărăzit Dumnezeu! Mi-e greu să mă decid să vă spun iar să citiți mult doar de dragul de a vă îmbunătăți orgotrafia. În afară de acest lucru am impresia că nu vă lipsește absolut nimic pentru a fi poet deplin. (*Alexandru Cazacu*, anul III, Electrotehnică) ✓ Este binevenită întrebarea *La ce bun să mai scriu, cînd există alții care scriu atît de bine?*, și-i aveți în vedere pe Cristian Popescu, pe Mircea Cărtărescu. Și bună ar fi și credința dv. că scrieți mai bine decît mulți dintre cei care se adresează acestei rubrici. Îmi pare rău să nu vă contrazic: "Între a muri și a a muri uitat / există o diferență / de / cinci litere și o dramă"? Continuați să scrieți, dar mai calm, și fără să vă pese, fără să desperați dacă vi se recunosc verva, spiritul, cultura poate, nu și vocația lirică. Glume, glumițe care fac bucuria anturajului, versuri care atrag fluturii precum culorile vii. Hai să luăm ca singur exemplu această *Declarație de răs*: "Ah, frumoaso! / Umbra castanilor din răsul tău / e atît de rece / că am făcut pneumonie. / De ce nu mă lași / să-ți pătrund, cu răsul meu spaniol și văratic / răsul tău / ca să urlăm amîndoi / în același moment de extaz / de să se cutremure bolta / de parcă ne-am iuibi?" (*Mihai-Radu Vancu*, Sibiu).

România literară

Editată de

- Fundația "România literară" director general Nicolae Manolescu;
- cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă

Redacția: Nicolae Manolescu - director, Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Ioana Părvulescu, Andreea Deciu (critică și istorie literară), Constanța Buzea (poezie, proză), Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu (publicistică), Eugenia Vodă (film, muzică), Marina Constantinescu (teatru, plastică), Adriana Bittel (externe), Anca Firescu, Mihai Grecu (secretari de redacție), Nina Pruteanu, Ruxandra Dinu, Alexandra Voicu, George Șipoș (corectură), Victor Ciupuliga (fotoreporter).

Administrația: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Mihai Pascu (director executiv), Elena Raicu (contabil șef), Corneliu Ionescu (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (corespondență și difuzare în străinătate), Elena Hurducaș (secretariat).

Corespondenți: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Tudor Olteanu (Amsterdam).

Tehnoredactare computerizată: Fundația "România literară" - Anca Firescu, Mihai Grecu. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

E-MAIL: romlit@romlit.sfos.ro și romlit@buc.soros.ro (INTERNET)

Treziți-vă, oameni buni!

ACUM câțiva ani, după înființarea unui partid de opoziție, președintele nou ales a spus: "Noi sîntem condamnați să reușim. Dacă nu reușim, vom fi vinovați!" Aceste cuvinte au ajuns la scadență - dar pentru toată opoziția - abia acum. După alegerile din 1992 a părut logic, deși s-a dovedit a fi greșit, să lași puterea aleasă să arate ce poate, adică mai nimic altceva decît să-și urmărească propriile interese. Părea logic să aștepti reacția electoratului la degradingoladă, dar dacă degradingolada s-a produs, reacția n-a venit. Acum s-a ajuns la situația că dacă nu intervine o schimbare, ne înfundăm atît de rău încît nimeni nu va mai putea să ne scoată la liman. Se observă la unele partide din opoziție părerea că situația se va îndrepta printr-o coalitie cu partidul de guvernămînt. E curioasă, dacă nu naivă, încrederea în niște oameni care au arătat de nenumărate ori că sînt în stare de orice, deci și să facă promisiuni în vînt. Se contează pe presiuni occidentale, americane în primul rînd. Nu sînt convinși că acestea vor fi destul de energice. Dacă în Rusia se vor reinstala comuniștii după alegerile prezidențiale, domnul Iliescu se va găsi în poziția privilegiată pe care a avut-o mult timp Ceaușescu. I se vor face orice concesii, numai să nu basculeze în direcția rea. Nu va fi nevoie să facă, el, concesii. Din convingere, schimbări semnificative nu va aface, se vede cu ochiul liber. Nu cunosc culisele vieții politice, dar mi se pare că unii oameni din opoziție mizează prea mult pe jocul lor. Cînd nu poți să știi ce e în capul cuiva, decît să-l judeci după vorbe mai bine îl judeci după fapte. Și faptele ce arată? Divorțul de P.R.M. a fost impus de Vadim, cel -

cît de real? - de P.S.M. l-au impus domnii Verdeț și Păunescu, iar despărțirea de P. U. N. R. n-ar fi realizabilă decît impusă de domnul Funar. O altă coalitie nu mi se pare previzibilă decît dacă, Doamne ferește!, după alegeri P.D.S.R.-ul s-ar vedea egalat de foștii aliați.

Curios, dacă nu caraghios, e că mai multe partide se vîd cooptate în noua coalitie, deși între ele nu se înțeleg. Nu e caraghios, e trist. Înseamnă că persistă concurența în sînul opoziției. Or, tocmai în asta va consta vinovăția. Opoziția va fi vinovată de orice procent rămas în afara parlamentului după alegeri, pentru că dacă e să învingă, nu cu zece la sută, ci cu unu sau doi se va putea impune. În acest scop, opoziția va trebui să se structureze în așa fel în vederea alegerilor parlamentare încît orice vot favorabil să fie util și, indiferent de alianțe, va trebui să fie unită. De altfel, așa o și vrea electoratul. Cît timp simte că există disensiuni, electoratul n-are încredere. Dacă în putere nu mai are încredere, este fiindcă o vede rău intenționată, condusă de o singură idee - rămînerea la putere cu orice preț. Dacă în opoziție n-are încredere electoratul, e fiindcă o vede neputincioasă să facă ce are de făcut.

De fapt, ce are de făcut opoziția? Mai întîi, o presiune permanentă și luarea tuturor măsurilor posibile pentru ca rezultatul alegerilor să fie cel adevărat. Altfel, va fi prea lesne să asistăm iar la cîteva săptămîni de învinuire din partea opoziției și la acordul a doi, trei jurnaliști străini care vor spune, și ei, că în mare lucrurile s-au desfășurat normal și că nu s-a înșelat prea mult. Nici nu s-ar înșela mult, ci numai cît e necesar.

În al doilea rînd, o luptă comună și transparentă pentru o bună lege electorală. Altfel, n-ar fi exclus ca rezultatul scrutinului să fie determinat dinainte de actualul parlament. Lupta va fi grea, pentru că occidentalii nu vor vrea să se implice, dată fiind diversitatea de legi din țările lor. Ceea ce trebuie înțeles și explicat este că n-a venit vremea să avem în parlament două mari formațiuni. Două formațiuni determinante în parlamentul unei democrații presupun ideea de alternanță la putere. Or, tocmai de ideea asta fug ca de foc și oricît s-ar deteriora situația țării, actualii guvernanți. Dacă o forță politică din opoziție dorește această soluție, înseamnă că dorește să rămînă în opoziție. Cum spuneam la început, o asemenea opțiune ar fi vinovată.

În sfîrșit, va trebui să fie studiată cu atenție noua lege și în funcție de ea să se procedeze la toate alianțele - la nevoie, chiar fuziunile - necesare. Logic mi s-ar părea ca ele să se realizeze pe temeiul alegerilor locale, lăsînd la o parte și aroganța de nimic justificată și păguboasele frustrări. Nici un argument nu poate să reziste împotriva celui mai înainte formulat: orice procent pierdut este vinovat.

Pentru toate astea, va fi nevoie și de ceva ce poate să pară perimat - de puțin patriotism. Altfel spus, de puțin "dezinteres". Să nu uităm că România modernă a fost construită, atît cît a fost, prin măsuri împotriva boierimii luate de niște boieri. Oameni din opoziție, fiți boieri! Nu contați pe cointeresarea adversarilor. Ei nu sînt aristocrați, sînt "regaliști". Am în vedere un rege anume, împreună cu care ei spun: "Potopul, după noi!"

Livius Ciocârlie

Lingurița cu sare

Lingurița cu sare, ochii albaștri, trupul în capotul vechi făcut cadou de o familie din Cernăuți, mîinile tale cu care ai visat alte lucruri să faci, viața aceasta subită pe care o ducem pînă la capăt, pînă acolo unde am sperat să fie altfel, nopțile seci, ca bostanii porcești, lipsite de farmec,

doar poemele pe care le recitai în bucătărie pînă noaptea tîrziu în brațele zeilor, în aburii denși ai borșului de fasole, doar ele să-ți mai aducă aminte că-n răstimpul cît trăim iluzii să nu ne mai facem, mai cîrînd să ne facem bagajele în buzunare și să plecăm departe cît mai departe, nici nu știi unde;

ce poți crede din toate aceste nimicuri, gînduri ciopîrțite între nervi și senzații de vomă?, în fond sensul vieții pe care ai respins-o mereu trăind-o din plin și-n amar.

Văd acum, lingurița cu sare a mîinilor tale, ceara chipului tău împlinit,

și nimic nu mai poate trece-n poem, ca pe vremuri cînd credeam că scriind versuri lîngă chinurile tale voi crea fericirea pe care o tot căutam și care creștea ca o fată mîrgana în pustiuri.

Lasă, îmi spuneai, o să vină vremea cînd n-o să mai fie nevoie de nimic și poesia te va părăsi așa cum te-au părăsit toate femeile pe care le-ai iubit în ascuns, îți vei strînge straietele și vei pleca și tu așa cum pleacă toți oamenii de la casele lor, om trist dintr-o viață tristă.

Gellu DORIAN

Bluza de nylon

Toate jivinele lumii păreau a se pierde sub bluza ta de nylon,

surdul vorbea neauzite cuvinte, viața se depăna încet și plictisitor, tu visai jungla după ploaie, pe acolo pașii tăi rătăcindu-te fără întoarcere. Păreai liniștită și caldă, și-aș fi scris un poem, și l-aș fi citit, și fi făcut tumbe printre liane, ce n-aș fi făcut, dar tu rătăceai fără întoarcere sub bluza ta de nylon în care toate jivinele lumii păreau a se pierde.

Poate va veni ziua aceea cînd ne vom putea asculta și iubi, poate nu va fi atît de trist ca acum sub acest acoperiș de carton înveliți de iluzia unui cer înstelat,

poate tu vei întinde mîna spre cuvintele mele risipite printre frunze și pietre, vei găsi printre ele inima mea strivită de îndepărtarea în care dormeai,

poate va înțelege inima ta povestea aceasta banală, tîrîta prin mlaștini o viață întreagă, nu, nu e simplu să te iubesc doar, trebuie să mai și trăim pentru că altă viață nu ne-a mai fost dată, poate, de atîta disperare ziua de mîine va arăta ca iluzia prin care mereu te-ai rătăcit

și-ți era de ajuns să fii fericită, cine știe, atingîndu-ne din vis, poate ne vom sfărîmița ca porțelanurile sub furia nevinovată a unui copil, cine știe, poate de mîine vei îmbrăca altă bluză de sub care sîinii tăi să mi se năruie în priviri ca niște grădini ale paradisului. Sub presiunea acestei veioze, atît de tristă îmi pari.

Recunoștință

CÎND, în urmă cu un an și ceva, se prezenta la Paris versiunea originală (în culori) a filmului *Jour de fête* de Jacques Tati, toată lumea (publicul, presa scrisă, televiziunea) a bătut din palme cu entuziasm. Într-adevăr, momentul era emoționant: rareori o operațiune de recuperare aproape arheologică dăduse, în cinematografie, rezultat atît de spectaculos. Cel dintîi mare film al lui Tati, datînd din 1947, prima comedie franceză memorabilă de după război, apărea publicului cu strălucirea zilei dintîi, după ce fusese atîta timp cunoscută doar în variantă alb-negru. Ca la un semnal, toată critica și-a îndreptat din nou atenția asupra filmelor lui Tati, autor redevenit, pe neașteptate, figura zilei.

În *Jour de fête* se pot citi ușor semnele marilor filme ulterioare. Apăreau aici, în filigran, și ironizarea blîndă a vieții de zi cu zi (din *Les vacances de Mr. Hulot*, 1953), și presimțirea baletului mecanic genial din *Mon oncle*, și dezvoltarea celei mai complexe psihologii prin cele mai simple gesturi (ca în *Playtime*), și lumea împinsă la absurd, apoi sufocată de automobilul victorios (din *Trafic*). Rememorînd cele cîteva filme realizate de acest mare regizor-actor, o evidență se impunea tuturor: ele formează un șir continuu de capodopere și desenează un peisaj de o originalitate absolută.

Dar de la acest triumf lipsește un singur personaj, Jacques Tati însuși - *et pour cause*: murise în 1982. Și nu oricum! Murise sărac și distrus moralmente, după ce își vînduse - pentru a supraviețui - tot ceea ce avea, toate bunurile pămîntești și toate drepturile de autor; nimeni nu mai avea atunci încredere în el. Extraordinarul *Trafic* din 1970 pusese capăt, brusc, filmografiei sale (dacă nu punem la socoteală un mic film t.v. din 1973 pentru... Suedia); nici un realizator nu-l mai sprijinea, iar publicul nu mai mergea la filme unde trebuie să fii tot timpul atent, unde se schimbă doar zece replici și nu se trage nici un singur foc. Așa că unul dintre marii cinești europeni s-a stins în uitare. Ultimii săi doisprezece ani de viață, anii în care ar fi putut oferi capodoperele majore, s-au scurs pentru el în tăcere disperată.

Recunoașterea postumă și discretele ritualuri tardive de *mea culpa* s-au petrecut de atîte ori în istoria umanității, încît ar trebui să fim nu doar obișnuiți, ci de-a dreptul blazați. Iată însă că, din fericire, nu sîntem! Căci, nu se știe cum, recunoașterea, la nivel general, a capodoperei se produce aproape totdeauna mult prea tîrziu pentru autorul ei. Iar intervalul tăcerii vinovate poate varia de la cei aproape o sută de ani pentru Johann Sebastian Bach la numai doisprezece pentru Jacques Tati.

Fără îndoială că între Bach și Tati diferența este enormă. Dar ei aparțin, probabil, aceleiași extrem de puțin numeroase familii.

Sociogonie

VOLUMUL de proză scurtă *Maestrul de lumini* publicat în 1985 și apoi romanul *Tainele inimei* "apărut în 1988 l-au impus pe Cristian Teodorescu ca pe un prozator interesat exclusiv de comedia umană. În aceste cărți nu există descrieri de "natură". Iar reprezentarea ambianței (a locuinței, a străzii, a șantierului etc.) este sumară și strict funcțională, lipsită de sugestia integrării ființei umane în univers. Din punctul de vedere al autorului, oamenii sunt totul.

Această viziune asupra existenței l-a situat pe Cristian Teodorescu în descendența lui Caragiale și a reconfirmat apartenența sa la generația '80, la care era afiliat în primul rând prin vârstă și prin studii (s-a născut în 1954, la Medgidia și a absolvit, în 1980, Facultatea de Filologie din București). Totuși, Cristian Teodorescu nu seamănă deloc cu ceilalți prozatori opzeciști. În textele sale nu se desfășoară acea paradă de tehnici narative care face gloria, dar și efermitatea adeptilor textualismului (auto-proclamați ulterior "postmoderni"). Se simte că prozatorului i-ar fi rușine să se ocupe *cu așa ceva*. Într-un stil decis, bărbătesc, fără false menajamente, dar și fără îngrozitoarea cruzime involuntară a spiritelor ludice, el înregistrează spectacolul existenței omeneste. Îl înregistrează *atent*, cu un fel de îngrijorare, pe care și-o păstrează chiar și atunci când se amuză.

Prin seriozitate, printr-o probitate de scriitor, printr-un efect tonic al prezenței sale ca martor, Cristian Teodorescu *inspiră încredere*. Într-o situație ieșită din comun, care îți răstoarnă toate convingerile, simți nevoia să auzi ce spune un om ca el. Numai Marin Preda a mai avut la noi acest dar de a restaura un sentiment de certitudine în momentele de derută.

Despre modul neobișnuit, inclassificabil în care se trăiește în România după 1989 nu m-ar fi interesat - mărturisesc - să aflu ce crede Sorin Preda, ce crede Nicolae Iliescu și nici chiar ce crede superinteligentul Mircea Nedelciu, cu umorul său glacial, foarte apropiat de cinism. În schimb așteptam cu maxim interes să se pronunțe asupra moralei "noii lumi" Cristian Teodorescu.

Au trecut mai bine de șase ani până ca el s-o facă. În toată această perioadă, prozatorul s-a lăsat absorbit de vârtejul gazetăriei, cu frenezie și uneori doar cu frenezia aparentă a celui ce se înecă. Bineînțeles că și publicistica sa se referă la modul de viață al românilor din ultimii ani, însă reprezentarea este în acest caz perturbată de luarea în considerare a unor evenimente politice, de diferite argumentații avocățesti, de necesitatea de a da replici etc. Iată că acum Cristian Teodorescu își spune cuvântul - clar, inspirat - și ca scriitor, prin intermediul unui volum de proză scurtă intitulat (subtil) *Povestiri din lumea nouă*.

Interferența semantică a titlului cu sintagma care a desemnat multă vreme America nu constituie doar o ironie. Prozatorul știe bine că "lumea nouă" de la noi este caricaturală în comparație cu "lumea nouă" de peste ocean, dar nu se sfiește să dea de înțeles că există și anumite similitudini. El evidențiază vitalitatea, pitorescul și uneori chiar eroismul genezei unei societăți de tip occidental în mijlocul mlaștinei morale în care s-a transformat societatea comunistă în urma dezghețării sale complete.

Volumul *Povestiri din lumea nouă* este de fapt o sociogonie, alcătuită din secvențe disparate. Autorul are în vedere doar prima etapă a constituirii unei noi societăți, când se observă foarte bine eferescența vieții sociale, dar nu se înțelege destul de bine ce anume va rezulta din această eferescență. Unui om cu prejudecăți, spectacolul poate să i se pară doar dezolant - un haos moral, o babilonie. Însă lui Cristian Teodorescu el i se înfățișează ca o fermentație fertilă, ca un tumult al vieții.

Prozatorul inventariază, cu simț epic, situațiile insolite în care se află oamenii. Foștii activiști ai PCR care se lansează în afaceri, boxerii care se angajează ca bodyguarzi, preoții care îi îndrumă spiritual pe homosexuali, bețivii care își bat nevestele așa cum au văzut la televizor că îi bat poliștii pe manifestați ș.a.m.d. compun o lume nebună, nebună, nebună, dar nu și dezolantă. Cu aceeași simpatie sobră și cu același optimism subînțeles cu care îi descria, de exemplu, Bret Harte, la sfârșitul secolului nou-

sprezece pe necivilizații civilizatori din "vestul sălbatic" îi descrie și Cristian Teodorescu, la sfârșitul secolului douăzeci, pe românii marcați de comunism angajați în "construirea" capitalismului.

Secvențele disparate de care vorbeam sunt de fapt biografii relateate alert și, uneori, sincopat, un fel de "clipuri" narrative. Parcă filmate cu acceleratorul, personajele luptă cu forțele de ordine în decembrie 1989, cunosc șomajul, fac trafic cu valută, ajung la închisoare, deschid firme prospere, vând benzină "la sârbi", aderă la secte religioase, se alcoolizează, fac dragoste cu prostituate, fug în Canada, dau faliment, se sinucid sau cad victime unor asasini. Dinamica amețitoare a destinelor evidențiază absurdul schimbărilor petrecute într-un timp care și în realitate a fost destul de scurt, raportat la răgazul de care are nevoie un biet om ca să se adapteze la un nou stil de viață. Iar absurdul ne poate face, după caz, să râdem sau să plângem.

O evoluție mai curând comică decât tragică are, de exemplu, personajul principal din povestirea *Fetele lui Taflan*. El a fost șoferul unuia dintre membrii Comitetului Politic Executiv, iar "în '90 a purtat pe braț tricolorul Revoluției". Apoi, "în '91 și-a venit în fire", ajungând să declare "că tot ce se întâmplase în '89, când ieșise lumea în stradă, fusese o provocare pusă la punct în străinătate". La eliberarea din închisoare a fostului său șef, "domnul Taflan" îl așteaptă cu mașina, ca să-l ducă acasă. Apoi intră în aceeași organizație de partid cu el și, în conformitate cu automatismele de gândire ale unui șofer de nomenclaturist, îi îndeamnă pe ceilalți membri ai organizației să boicoteze magazinele înființate de "străini". Iată însă că, după ce ajunge deputat, fostul șef al lui Taflan îl sfătuiește pe acesta "s-o lase mai ușor cu propaganda împotriva comercianților străini din cartier". Șoferul nu mai știe ce să creadă. Nedumerirea lui este cu atât mai mare cu cât îl părăsesc ambele fiice:

"Fata lui cea mare plecase în America, imediat după ce se deschiseră granițele. Era arhitect, terminase facultatea printre primii, dar, după părerea tatălui ei, cartea o zăpăcise în

Cristian Teodorescu, *Povestiri din lumea nouă*, București, RAD International Publishing Company, 1996. 208 p., preț neprecizat.

loc s-o lumineze. Când erau atâtea de construit în țara ei, ea s-a dus să le facă americanilor case!"; "Cealaltă fată a lui Taflan tocmai absolvise dreptul. S-a încurcat cu un arab de la ASE și, după o lună, s-a măritat cu el. Fără nuntă, fără nimic. Arabul ei era patronul unei case de schimb. Arăta bine și vorbea românește binișor, dar casa lui de schimb era o fantomă."

Până la urmă, arabul, încurcat în afaceri dubioase, fuge din România, împreună cu fata lui Taflan. Acesta nu mai înțelege nimic, deși încearcă să înțeleagă, cu gândirea lui precară. El este un "conu' Leonida" al zilelor noastre.

Adeseori însă absurdul existenței se transformă în tragedie. În *Cum se iese din afaceri* este vorba de un fost boxer, Frity, care ajunge, împotriva voinței lui, dus de cursul autoritar al vieții, traficant de benzină, în condițiile embargoului impus sârbilor. Și care, tot fără vocație, se vede la un moment dat pus în situația de a împușca trei contrabandiști sârbi, ca să nu fie împușcați el și tovarășii lui. Când declară că vrea să iasă din afaceri, șeful rețelei din care face parte îi atrage atenția că din astfel de afaceri nimeni nu poate să iasă când vrea. Drept urmare, Frity zâmbește misterios și își pune un glonte deoparte, satisfăcut că a găsit totuși o cale de retragere. Împușcătura nu răsună până la sfârșitul povestirii, dar noi, cititorii, continuăm să o așteptăm cu inima strânsă, multă vreme după încheierea lecturii.

Toată gama de manifestări umane, de la bucuria tâmpă la disperare, de la generozitatea exuberantă la brutalitatea fără motiv, de la noblețe la individualismul indecent, se regăsește în cel mai recent volum al lui Cristian Teodorescu - adevărată enciclopedie a moravurilor din România postcomunistă. Fiecare povestire poate fi considerată un roman posibil sau un roman prescurtat. Extraordinara inventivitate epică și diversitatea trăirilor fac din această carte o apariție remarcabilă. Există și pagini atinse de superficialitatea gazetăriei, însă până la urmă se impune sentimentul că prozatorul are o conștiință atotcuprinzătoare și că nimic din ceea ce este omenesc nu-i este străin. Dedicția sa - "Adevăraților optimiști - cei care au simțit și gustul disperării" - corespunde perfect tonului cărții. Deși evocă foarte multă nefericire, *Povestirile din lumea nouă* au asupra cititorului un efect stenic.

CĂRȚI PRIMITE LA REDACȚIE

- ✓ Maria, Regina României, *Însemnări zilnice* (decembrie 1918-decembrie 1919), vol. I, trad. de Valentina Costache, Sanda Racoviceanu, îngrijire de ediție, introducere și note de Vasile Arimia, București, Ed. Albatros, 1996. 426 p., 8000 lei.
- ✓ Tristan Tzara, *Litanii avantdada*, ediție bibliofilă îngrijită de Alexandru Condeescu, macheta și prezentarea grafică: Cătălin Constandache, București, Ministerul Culturii, Muzeul Literaturii Române, col. "Manuscriptum", 1996. 32 p., preț neprecizat.
- ✓ Ioan Petru Culianu, *Pergamentul diafan - Ultimele povestiri*, scrise în colab-

- orare cu H. S. Wiesner. Trad. de Mihaela Gliga, Mihai Moroiu și Dan Petrescu. Postfață de Dan-Silviu Boerescu, București, Ed. Nemira, 1996. 224 p., 7000 lei.
- ✓ Mihai Cimpoi, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Chișinău, Ed. Arc, 1996. 400 p., preț neprecizat.
- ✓ Ion Murgeanu, *Aur și flacără*, poezii, Timișoara, Ed. Helicon, 1996. 128 p., 1800 lei.
- ✓ Constantin Abăluță, *Marină într-un creier*, București, Ed. Albatros, 1995 (poeme). 66 p., 3500 lei.
- ✓ Constantin Abăluță, *Aceleși nisipuri*,

- București, Ed. Cartea Românească, 1995 (poeme). 120 p., 1530 lei.
- ✓ Constantin Abăluță, *Singurătatea ciclopului*, București, Ed. Eminescu, col. "Poeți români contemporani", 1995 (poeme, ediție retrospectivă, cu o prefață de Gheorghe Grigurcu). 350 p., 3700 lei.
- ✓ Mihai Mănușiu, *Exorcisme*, Cluj, Biblioteca Apostrof, 1996 (reflecții). 108 p., 3000 lei.
- ✓ Daniel Vighi, *Valahia de mucava*, eseu, Timișoara, Ed. "Amarcord", 1996. 196 p., 3800 lei.
- ✓ Victor Corcheș, *Foamea și setea*, roman, partea a II-a din trilogia *Stejarul*, Constanța, Ed. Europolis, 1995. 232 p., 4000 lei.

G. Călinescu, o pasăre împăiată?

PRODIGIOS autor epic, G. Călinescu devine, cu tot mai multă pregnanță, un personaj el însuși. Dar nu în sensul regizat, idealizat, abil olimpic al *Bietului Ioanide*, ci într-un fel mai puțin scontat - încă o dovadă că posteritatea nu poate fi organizată sau negociată - care-l apropie de seria eroilor săi intelectuali, marcați de slăbiciuni (Hagienuș, Suflețel, Gulimănescu, Gonzalv Ionescu etc.). Farsa îl absoarbe, parțial, pe cel ce a cultivat-o cu ardoare. A consemna o asemenea evoluție nu înseamnă, cum ar striga habotnicii, un act de impietate. Căci nu e vorba de-a nega "intuițiile fulgurante", "sintezele de erudiție și perspicacitate", locul printre "cei mai de seamă prozatori ai literaturii române", "prestigiul imens" ori chiar "sentimentul genialității", pe care sîntem cu toții dispuși a i le recunoaște Divinului critic, spre a ne folosi de sintagmele unuia dintre cei mai penetranți exegeți ai săi, S. Damian. Ci de a-i reconstitui și judeca personalitatea, sub unghiul datelor obiective, interpretate cu degajarea unei conștiințe necenzurate. Abuzul nu există decît în mintea cenzorilor de diverse spețe. Ațit de anticălinescieni prin tendința osificării, prin staza spiritului pe care o provoacă, aceștia, vai, nu reușesc altceva decît a-și caricaturiza idolii. Avem astfel - cu concursul larg al d-lui E. Simion - expresive caricaturi Marin Preda, Nichita Stănescu, Geo Bogza etc. Pentru hagiografi, ca și pentru comedio-grafi, individul se topește într-o categorie, divulgînd natura ei ridicolă. Categoria aci în vedere: geniul. Acesta e tratat de către conservatorii noștri actuali în maniera faimoasei tipizări realist-socialiste, covîrșit cu toate virtuțile posibile, sustras oricărei controverse, oricărei vîcniri de viață, cum o pasăre împăiată. Oare ne poate încînta o atare ipostază a autorului *Vieții lui Mihai Eminescu*? Oare putem rămîne la lugubru artificiu?

Presupunînd că am pus întrebări retorice, să încercăm a desluși, cu ajutorul lui S. Damian, două aspecte ale complexului, încă nici pe departe elucidatului fenomen G. Călinescu. În primul rînd, cel al înrîstătoarei sale cooperări cu regimul comunist. Privit din afară, acest colaboraționism se poate explica relativ simplu, prin politica autorităților totalitare de-a racola intelectuali de prestigiu cu scopul de a-și asigura o legitimitate, de a-și construi un alibi prețios. Logica uzurpatorilor apare coincidentă cu interesul lor elementar. Mai dificilă e stabilirea motivației lăuntrice a lui G. Călinescu, care s-a grăbit, încă din 1944, cînd dedica encomii lui Stalin, a semna diabolicul pact. Ce urmărea el de fapt? E mai puțin probabil să fi jucat aci un rol "înclinația spre opțiuni democratice", "oroarea față de fascism și discriminări extremiste", deoarece nu e de conceput ca Divinul să nu fi fost informat asupra ororilor staliniste, să nu-și fi dat seama ce fel de "lumină" ne așteaptă de la răsărit. Nici spaima propriu-zisă nu intra în acel moment în discuție. Mai curînd conta ambiția, firea orgolioasă, narcisiacă, predispoziția histrionică, mirajul posturii de tribun în arena publică: "A fi centrul interesului, solist într-un recital spumos, plin de inventivitate teatrală și retorică solemnă - această veche veleitate a seduce public cu armele spiritului s-a menținut și în împrejurări ingrate". Un anume exhibiționism se impunea, riscant la culme, precum un dans pe sîrmă, fără plasă de protecție. Dar G. Călinescu - lucru încă mai ciudat și cu efecte neîndoios mai

grave - nu ezita a juca teatru și față de sine însuși. Nevoind a-și recunoaște lașitatea, genuflexiunea în fața forței brute, atitudinea de nedemnă capitulare, mima o continuitate cu opera sa anterioară, cu atitudinile sale mai vechi. Scotocia în trecutul său teze precum cele referitoare la "sărăcia sufletească" și "puternica inteligență mediocră" a lui Titu Maiorescu sau la robustețea telurică, la sănătatea comună, incompatibilă cu ascensiunea metafizică ce l-ar caracteriza pe Eminescu, spre a veni în întîmpinarea sloganelor partidului. Firește, era un gest de automutilare. Aidoma unui recruta ce-și produce o mică infirmitate pentru a scăpa de război, Divinul voia să pară proletcultist *avant la lettre*. Mistificarea se îmbina cu o dureroasă automistificare: "Aproape totul era, de aceea, transferat pe o orbită autonomă, personală, un drum al autoclarificării triumfale, pe baza liberei alegeri. Ni se pare simptomatică această deghizare a înfrîngerii și ocultare a vinei, ceea ce, pentru cercetători, explică ulterior excentricitatea unor reacții". Atari reacții de îndeplinire a "ordinului" duceau nu o dată la supralicitări, tocmai din pricina unei falsități asumate, a dereglării cu voință a propriului mecanism lăuntric: "Adevăratul raport de subjugare fiind ocultat, cel în cauză continua să nutrească iluzia unei independențe spirituale și a unei efervescențe creatoare neștirbite". Are cu deosebire dreptate S. Damian atunci cînd precizează că Divinul "juca o comedie a ardenței voioase, în care credea în parte el însuși, masca însușindu-și treptat trăsăturile vieții veritabile". Desigur, pecetea călinesciană stăruia și în textele de obediință abia disimulată, care distonau cu limba de lemn a epocii, semnificînd o "ieșire din rînd" prin subtilitate, erudiție, vervă înimitabilă. Dar, nu mai puțin, ele purtau germeii unei concepții corupte, aidoma unui măr frumos la exterior, avînd înăuntru un vierme. Sclipitoarea formă a magistrului era vidată pentru a adăposti o tendință compromițătoare. Se producea astfel o situație burlescă, din cele pe care G. Călinescu ar fi fost mai normal s-o fixeze la alții cu ochiul său critic irezistibil, decît s-o întrupeze în conduita sa. Ațit de aținc a lucrat mentalitatea totalitară asupra marelui creator, încît l-a obligat la "danțul buf cu reverențe/ și mecanice cadente", în ritmul muzicii oficiale. Supra-farsa "noii orînduirii" i-a înglobat, ca pe un episod dintre nenumărate altele, farsa ce și-a jucat-o propriei personalități. Și, nu putem sublinia îndeajuns, cu cel mai păgubos efect. Drept urmare a promptelor și multiplelor sale compromisuri, Divinul s-a văzut, după cum se știe, scos de la catedră, împiedicat a-și tipări scrierile pînă nu făcea numeroase concesii umiltoare pe text, oprit a călători peste hotare pentru a-și îngriji sănătatea, *Istoria literaturii* i-a fost pusă sub lacăt (îmi amintesc exact acel moment, din toamna anului 1954, cînd eram student, pentru scurtă vreme, al Școlii de literatură). Contractul cu Diavolul, iscălit cu sînge intelectual, nedenuțat vreodată, firește că a fost cîștigător pentru Diavol. Excepții se pare că nu există, ci doar nesăbuite repetiții...

Al doilea aspect al conglomeratului călinescian pe care dorim a-l supune succintei noastre analize îl alcătuiește inaptitudinea Divinului pentru tragic. Relevată și de alții, între care I. Negoitescu, aceasta e înfățișată de S. Damian ca o consecință a unei orientări congenitale înspre destindere și haz, a gustului pentru comic: "Tragismul

conștiinței îl întîmpină bănuitor și fără curiozitate. Un fel de voioșie structurală, care vine poate de mai departe, de la olimpianismul maioreșcian, filiație de prestanță, îndemna critica să fie mai mult atrasă de geniul plăcerii și al farsei". Așadar, un indice, oricît de onorabil, al unei frivolități. Ludic chiar în abordarea chestiunilor grave, criticul se consacră cu voluptate demontării operei, pe care o tratează ca pe un mecanism. Ceasornicar al valorii, îi place a o desface în piesele componente. Or, demontarea obstinată a creației capătă un aer de parodie, rezultatul fiind mai mult ori mai puțin caricatural. Spre a-și satisface pasiunea mecanică, G. Călinescu iscodește tiparul farsei, tipologiile, factorii formali. Copleșit de plăcerea combinatorie, compune tabele ale invariabilelor, care ar epuiza substanța literară. Să fie o răzbunare a rațiunii așezată de atîtea ori în paranteză de către acest artist fugos, de către acest spirit inconștant, lunecos, sofistic? Oricum, în mod surprinzător, criticul încearcă a azvîrli o punte între comedie și lirism, în numele automatismului ce-l fascinează: "Comedia bufonă se înrudește cu lirica în notarea inefabilului și ca și ea caută automatismele". Probabil că această înclinație către formalizare și ritual, această deprindere de-a trata opera ca pe-o jucărie ce poate fi desfăcută, l-au determinat a fi mai receptiv față de doctrina realismului socialist, mergînd pînă la colportarea nefastului program al lui A. A. Jdanov, chintesență a dogmatismului sugrumător de artă. În orice caz l-a îndepărtat de "problemele de conștiință", a căror prezență în scrisul lui Camil Petrescu o taxează drept exasperantă. E limpede lipsa de interes a Divinului față de datele conștiinței în dinamica ei frămîntată, greu sondabilă, față de modalitatea tragicului reflexiv, de metafizica existențială, ațit de caracteristice creației ultimului veac. Pentru G. Călinescu, tragicul nu depășește conflictul potențial dintre voință și afect,

deci încă o schemă ținînd de interpretarea consacrată a vechilor opere, înălțată ca un dig în fața revărsărilor informale, vijelioase ale vieții sufletești. Declarînd a refuza "tenebrosul și absurdul", are aerul a refuza profunzimile creației și conștiinței moderne. În mod cert, "dăruierea de sine, gustul purității și al perfecțiunii, foamea și setea de justiție", despre care François Mauriac afirma că fac parte din patrimoniul uman și că trebuie să formeze obiectul mărturiei romancierului, nu-și găsesc locul în breviarele sale tematice și nu par a-l preocupa.

Să fie aceasta o probă de superficialitate? Ori măcar de imuabilă seninătate? Ne îndoim, permișindu-ne a avansa, în această privință, un punct de vedere distinct. Aparent, criticul abordează literatura ca pe o enormă farsă, se desfată a smulge măștile, a releva schemele stătătoare ale desfășurărilor. În fapt, sugerează o perspectivă sumbră a condiției umane: "E farsa care i se rezervă implacabil insului, remarcă S. Damian; după ce consumă resurse, fie ele mari, de vitalitate, el rămîne totuși neputincios în fața destinului biologic sau în fața covîrșitoarei presiuni a evenimentelor exterioare". Astfel serenitatea, jovialitatea, ironia lui G. Călinescu se relativizează, se estompează pe un fundal crud. În felul său, criticul experimentează o situație limită a libertății omului, după cum se rostea Berdiaev în legătură cu Dostoievski.

-continuarea în pag. 11-

EDITURA NEMIRA prezintă

MÂNUIITORII DE BANI de Arthur Hailey

Colecția BABEL, 464 pag., 10.000 lei

Al doilea roman de Hailey publicat la Nemira (primul, *Suprasarcină*, a apărut în 1993) abordează o temă de strictă actualitate pentru noi, românii: corupția în general și corupția din lumea financiară în special. Personajul principal al cărții este uriașa bancă americană First Mercantile - personaj duplicitar, integru și solid, atunci cînd este privit din stradă...

Hailey scrie despre marile probleme ale acestui sfârșit de secol XX. Nu despre războaie, ci despre terorism, corupție, seisme economice, psihoze. *Cărțile lui Hailey sunt la fel de actuale ca titlurile ziarelor de mîine. Semnul lor distinctiv este pregătirea documentară meticuloasă și completă, remarcă un critic american.*

CLUBUL CĂRȚII NEMIRA C.P. 26 - 38 BUCUREȘTI

Actualitatea culturală

Tristan Tzara - DADA -

la Academia Română

JOI, 16 aprilie, în Aula Academiei Române s-a desfășurat ședința solemnă dedicată centenarului nașterii poetului Tristan Tzara, părintele dadaismului, aniversare consemnată și în calendarul internațional UNESCO.

La deschiderea ședinței s-a dat citire mesajelor transmise de Ion Iliescu, președintele României, Federico Major, președintele general al UNESCO și Mircea Ifrim, președintele Comisiei naționale pentru UNESCO. Ilustrând afirmația lui Tzara din *Dada manifest despre dragostea slabă și dragostea amară* (cap. V) "NU ESTE DECÂT FELUL CUM SPUI", ședința și-a păstrat solemnitatea prin ținuta comunicărilor - texte scrise sau răspunsuri ample la întrebările puse de moderator, acad. Eugen Simion, unor oaspeți din străinătate (Maurice Nadeau, Sèrge Fauchereau, Louis Simpson). Vorbitorii au fost: acad. Virgiliu-Niculăe Constantinescu - președintele Academiei Române, acad. Eugen Simion - vicepreședinte al Academiei Române, Maurice Nadeau (Franța), acad. Marin Sorescu, Sèrge Fauchereau (Franța), Radovoje Konstantinovic (R. F. Iugoslavia), Laurențiu Ulici - președintele Uniunii Scriitorilor din România, acad. Mihai Cimpoi - președintele Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova, Ion Pop - decanul Facultății de litere de la Universitatea din Cluj, Louis Simpson (U.S.A.), Paolo Scopelli (Italia), scriitorul Dumitru Țepeneag, istoricul literar Petre Răileanu, Dan Hăulică - ambasadorul României pe lângă UNESCO și scriitorul Barbu Brezianu. Cu acest prilej s-au lansat: volumul cuprinzând "Șapte manifeste Dada. Lampisterii. Omul aproximativ (1925-1930)" de Tristan Tzara, apărut în versiune românească, cu prefață și note de Ion Pop (Editura Univers) și un număr dublu al revistei *Caiete critice*, dedicat lui Tristan Tzara.

Din păcate, această importantă și prestigioasă manifestare culturală nu a avut nici un ecou în emisiunile de Actualități ale postului național de Televiziune, din acea seară, reporterii fiind probabil atrași de alte manifestări mai primăvăratice, mai sprintare, nu de un centenar, fie el și Tzara. DADA !

Ziua internațională a Dansului

- 29 aprilie 1996 -

Mesaj internațional

Salutul meu tuturor celor care iubesc dansul. T tuturor celor pentru care dansul e o bucurie. Celor ale căror corpuri tinjesc după muzică, ai căror mușchi se încordează în ritm.

La început n-a fost cuvântul, ci a fost mișcarea. A fost dansul. Sunt convinsă de aceasta!

În această Zi Internațională a Dansului, să dansăm toți pentru bucuria inimii, pentru fericirea noastră, pentru mulțumirea și plăcerea noastră!

Maia Plisețkaia

Comitetul de Dans al Institutului Internațional de Teatru, dorind ca prin limbajul internațional al dansului să creeze un sentiment de unitate între oamenii din diferite țări ale globului, a instituit, în 1982, Ziua Internațională a Dansului la 29 Aprilie. Data aleasă pentru această sărbătorire este ziua de naștere a lui Jean-Georges Noverre, marele reformator al dansului, născut la Paris în 1727.

Această zi, care se sărbătorește pe toate continentele, în unele țări chiar printr-o Săptămână a Dansului, va începe să fie sărbătorită din acest an și în România, la inițiativa Comitetului Național al Dansului din România, împreună cu Uniunea Interpretelor, Coregrafilor și Criticilor Muzicali și cu Centrul Național Român pentru Institutul Internațional de Teatru.

Toate companiile de dans clasic și contemporan din țară vor sărbători Ziua Internațională a Dansului printr-un spectacol de balet înaintea căruia se va citi și mesajul internațional, semnat în acest an de Maia Plisețkaia. Pe lângă aceasta, la București va avea loc pe 30 aprilie, în sălile Parlamentului, un *Recital extraordinar de balet*, la care vor participa o serie de coregrafi și dansatori români, din toate generațiile, din țară și din diaspora, invitați din Ungaria vecină și chiar marea dansatoare Maia Plisețkaia, care va citi personal mesajul.

Liana Tugearu

FOTOTECA "ROMÂNIEI LITERARE"

1967: Gheorghe Tomozei, Teodor Mazilu, Szász János, Simion Pop, Ion Hobana, Valeriu Cristea

"E puternic, e frumos... e Purcărete"

Vă prezentăm câteva fragmente din presa franceză, din cronicile dramatice apărute imediat după premiera lui Silviu Purcărete cu "Orestia" după Eschil la *Théâtre de l'Union* de la Limoges:

"În compania lui Eschil, Silviu Purcărete ne face să asistăm la nașterea unei democrații puțin deformate".

"*Agamemnon* este drama angoasei. Orbit de ambiție, acesta a acceptat tîrgul zeiței *Artemis*: pentru a se asigura de victoria troienilor, regele își sacrifică propria fiică, *Ifigenia*."

În această piesă corul bătrînilor este esențial, Silviu Purcărete îl plasează în prim-plan. Acești "bătrîni bețivani", posesori ai înțelepciunii populare, demonstrează că "trebuie să suferi ca să înțelegi". *Agamemnon* va înțelege prin ceea ce i-a pregătit soția sa, *Clitemnestra*. Greșeala regelui este încărcată de consecințe. În același timp, *Casandra*, captiva lui *Agamemnon*, simbolul cetății distruse, sub efectul dorinței de răzbunare devine complet isterică.

În *Choephorele*, purtătoarele de prinoase, Silviu Purcărete scoate în evidență esențialul piesei, al acțiunii. Răzbunarea lui *Oreste* - uciderea mamei sale și a amantului său, *Egist* - se petrece aproape fără cuvinte, într-un stil de teatru de umbre și lumini.

În *Eumenidele* începe procesul lui *Oreste*: *Atena* și *Apolon* dirijează dezbaterile chiar în fața juraților-marionete, spectatori supuși presiunilor *Atenei*. *Oreste* va fi achitat și exilat la *Atena*.

Asistăm la nașterea democrației dar, de asemenea, dintr-o singură lovitură, și la limitele ei.

De-a lungul acestui spectacol, Silviu Purcărete invită la reflecții asupra acestor situații, contradicții, abuzuri și comploturi, care de pe

vremea lui *Agamemnon* pînă-n timpul politicianilor de azi nu s-au schimbat deloc.

Din bucăți de lemn și pînză, un car, o cadă de baie, proiectoare laterale, dar cu multă imaginație, inteligență și subtilitate (ingeniozitate), Silviu Purcărete face să țîșnească imagini puternice a căror succesiune fascinează publicul.

Se observă un intens travaliu corporal la nivelul întregii distribuții, din care se reliefează Simon Akcarian (*Agamemnon* și *Apolo*), Evelyne Fagmen (*Clitemnestra*) și Ana Ciontea (*Casandra*) (*L'Echo du centre*, 24 martie 1996).

"*Orestia* lui Eschil în regia lui Purcărete a fost foarte așteptată. Și cum celui care știe să aștepte, i se dă, publicul teatrului l'Union a fost fascinat, și avea și de ce. Martorul dramelor, al sfîșierilor, *Corul antic* este personajul central. Purcărete face din el oglinda sufletelor. Corul celor 13 actori plînge, se lamentează, anticipează, se îngrijorează, țîpă, suride, trăiește. Aceasta este marea forță a spectacolului. Se unduie ca valurile în *Agamemnon*, se împrăstie în sală și șoptesc la urechea spectatorilor în *Choephorele*, trec de la ură la seninătate în *Eumenidele*. Corul este într-o relație carnală cu textul și este omniprezent. Mișcările sînt coregrafice, riguroase. Fiecare membru al *Corului* are propria individualitate dar, în același timp, formează un ansamblu unitar. De unde imagini absolut superbe subliniate de lumini rafinate care recreează universul vendetei din tragedia antică.

Teatrul lui Purcărete este făcut din imagini care se înlănțuie. Bogat estetice, dar nimic gratuit. Crimele, mutilările, trădările și suferințele devin poezie pură". (*Centre France*, Nathalie Mauret, 24 martie 1996) (M.C.)

CALENDAR

1.V.1895 - s-a născut *Ury Benador* (m. 1971)

1.V.1896 - s-a născut *Mihai Ralea* (m. 1964)

1.V.1904 - s-a născut *Paul Sterian* (m. 1984)

1.V.1921 - s-a născut *Vladimir Colin* (m. 1991)

1.V.1927 - s-a născut *Annie Bentoiu*

1.V.1928 - s-a născut *Ion Ianoși*

1.V.1931 - s-a născut *Janki Bela*

1.V.1932 - s-a născut *Bucur Chiriac*

1.V.1933 - s-a născut *Miron Scorobete*

1.V.1935 - s-a născut *Dona Roșu*

1.V.1936 - s-a născut *Anatol Codru*

1.V.1937 - s-a născut *Ion Vatamanu*

2.V.1893 - a murit *George Barițiu* (n. 1812)

2.V.1928 - a murit *George Ranetti* (n. 1875)

2.V.1936 - s-a născut *Valentin Tudor*

2.V.1937 - s-a născut *Rodica Dumitrescu*

2.V.1940 - s-a născut *Ion Lotreanu* (m. 1985)

2.V.1979 - a murit *Letiția Papu* (n. 1912)

2.V.1987 - a murit *Elvira Bogdan* (n. 1904)

3.V.1900 - s-a născut *Eugenia Cioculescu*

3.V.1906 - s-a născut *Paul B. Marian*

3.V.1915 - s-a născut *Corneliu Bărbulescu*

3.V.1951 - s-a născut *Silvia Chițimia*

3.V.1992 - a murit *Emil Giurgiuca* (n. 1906)

4.V.1893 - s-a născut *Endre Karoly* (m. 1988)

4.V.1902 - s-a născut *Elena Iordache-Streinu* (m. 1995)

4.V.1922 - s-a născut *Vlad Mușatescu*

4.V.1928 - s-a născut *Leon Baconsky*

5.V.1919 - s-a născut *Mihnea Gheorghiu*

5.V.1919 - s-a născut *George Uscătescu*

5.V.1922 - s-a născut *Dumitru Hâncu*

5.V.1927 - s-a născut *Vicu Mîndra*

5.V.1933 - s-a născut *George Zarafu*

5.V.1940 - s-a născut *Dumitru Udrea*

5.V.1948 - a murit *Sextil Pușcariu* (n. 1877)

6.V.1908 - s-a născut *Ion Vlasiu*

6.V.1922 - s-a născut *George Lăzărescu*

6.V.1930 - s-a născut *Dorel Dorian*

6.V.1941 - s-a născut *Paul Tutungiu*

6.V.1943 - s-a născut *Laurențiu Ulici*

Mefisto-Vals

1964 - Premiile Uniunii Scriitorilor

Poezie : Nichita Stănescu (*O viziune a sentimentelor*)
 Proză : Fănuș Neagu (*Cantarea părașii*)
 Critică : Paul Georgescu (*Părerile literare*)

DINTRE cărțile premiate în 1964, cea mai pasionantă este, de departe, *Părerile literare* de Paul Georgescu. Ea are mult mai multă înțirgă decât nuvelele banale realiste, puțințele înroșite pe la margini ale lui Fănuș Neagu și concurează viziunea și sentimentele din volumul lui Nichita Stănescu, unde lirismul e strivit sub cîte un *Cîntec pe o schelă de aluminiu*, sub cîte o *Inscripție pe un baraj* sau înghesu- it cu de-a sila în poeme ca *Sufletul meta- lic al orașului* ori ca *Sensul oțelului* (!). Viziunea din comentariile lui Paul Georgescu este aceea a unui inițiat (criticul știe mai multe decît spune și spune în așa fel încît fiecare să audă altceva, în funcție de intimitatea proprie); sentimentul e unul contradictoriu, dragostea plină de maliție pentru ceea ce pune sub lupa critică. "Intriga" studiilor și recenziilor strîse în *Părerile literare* se construiește pe opoziția moral/imoral și, oricît de surprinzător ar fi, imoralitatea criticului nu duce neapărat la un final nefericit, de altfel nu ea determină finalul, ci doar îl grăbește. Asta pentru că prin venele lui Paul Georgescu trece acel sînge estetic care-l leagă de o întreagă serie de *personaje mefistofelice*, de la cel al lui Marlowe (scriitorul, nu detectivul) pînă la Woland al lui Bulgakov, de la personajul încheat din acordurile muzicii lui Wagner sau Schumann pînă la cel din amezătorul vals ori cel din simfonia lui Liszt: adică personajul care nu poate face cu adevărat rău decît celui care și-l face cu mîna lui, cu mîna care semnează. Într-o bună parte din *Părerile literare* Paul Georgescu nu face decît să transcrie sîr- guincios și la culoare tot ce e roșu în poeziile, prozele ori articolele pe care le discută. Imoralitatea constă în faptul că, deși știe că aceste părți sînt tocmai cele lipsite de valoare, le scoate în evidență și le laudă din motive extraestetice. Pe moment, în epocă, gestul său pare un ajutor, un dar (recunoașterea oficială, facili-

țarea publicării ulterioare, obținerea unui post comod etc.). În timp, darul se transfor- mă în nimic (ca în scena reprezentației lui Woland), iar norocoșii de odinioară sînt pînziți de ridicol (publicul care iese de la Teatrul de Varietăți din Moscova în strălucitoare haine de căpătăt rămîne în stradă într-o ținută sumară, spre amuza- mental trecătorilor).

Citite astăzi cu semnele frazelor schimbate, *Părerile...* lui Paul Georgescu sînt corecte. Cu afirmația transformată în negație, cu elogiul transfor- mat în reproș și invers, cartea își păstrează valabilitatea, căci criticul nu omogenizează niciodată ce e bun și ce e rău, ci le prezintă cu cerneluri diferite (dovadă că distinge exact categoriile). Falsifică numai judecata de valoare în funcție de lozincile vremii, în timp ce părțile strict analitice vădesc un spirit critic redutabil. În capitolele dedi- cate debutanților și tinerilor autori afirmații la începutul anilor '60 sau puțin înainte, Paul Georgescu taie cu destul cinism în "ma- terialul clientului", punînd în lumină toc- mai defectele și trecînd repede de calități. A merge pe direcția marcată de da-urile și nu-urile lui însemna a te rătăci: în cazul cînd aprecierea e corectă, criticul o face atît de grăbit, evitînd exemplificarea pen- tru a nu se da de gol, încît valabilitatea ei se estompează. Dar un autor inteligent putea, citînd pe dos, să tragă foloase din aprecierile lui. Așa pare să fi făcut Nichita Stănescu (dacă nu cumva l-a ignorat cu totul), prezentat în *Părerile lite- rare* cu volumul de debut, *Sensul iubirii* (1960). Nici unul din poemele elogiare și exemplificate în textul lui Paul Geor- gescu nu e reținut de poet în antologiile ulterioare și toate sugestiile pe care criti- cul nu se sfiește să le facă mai tînărului

poet sînt contrazise de vo- umele imediat următoare (anul și volumul). Și nici nu era greu să răstorni sensul unor fraze ca acestea: "Ca

poet reprezentativ, ca exponent al gîndirii și sentimentelor înaintate ale maselor, Nichita Stănescu mai are mult de realizat. Există, mai întîi, încă în acest volum și mai ales în publicații, poezii ne semnifica- tive; preocuparea pentru prezentul de luptă și efort e încă insuficientă, figura constructorului comunist e încă vagă [...]" (211). Îmi place să cred că, în imoralita- tatea lui, Paul Georgescu urmărea cu dis- cursul său critic să-i arate poetului ce risca să devină, să-l pună în gardă

împotriva unui asemenea risc. Oricum, efectul a fost benefic și Nichita Stănescu a scăpat de va- loarea exponen- țială pentru a in- tra cu ochii în- chiși în capcanele altor "valori". În 1964 numele ce- lor de care se ocupa criticul nu erau încă dis- tincte. Erau puși alături, sub aceeași pri- vire, atrași în același Mefisto-Vals poeți ca: M. Breslașu și Cezar Baltag, Tiberiu Utan și Nichita Stănescu, Miron Scorobete și Petre Stoica, Platon Pardău și Maria Banuș. Între prozatori îi găsim pe Z. Stancu și I. M. Sadoveanu, Al. I. Ștefănescu și Radu Cosașu, Ioan Gri- gorescu și Teodor Mazilu, D. R. Popescu, Nicolae Țic, Nicolae Velea etc. Criticii sînt în număr mai mic, între ei S. Damian, Ion Ianoși (cu volumul premiat cu un an înainte), Ov. S. Crohmălniceanu (cu *Lu- cian Blaga*), Zoe Dumitrescu-Bușulenga (cu *Ion Creangă*), Dumitru Micu (cu *Romanul românesc contemporan*) etc. Adică mulți dintre cei care vor forma realitatea neomogenă, contradictorie chiar, care se va numi prea omogen "ge- nerația '60".

Studiile dedicate scrierilor (mai noi sau mai vechi) ale unor autori interbelici, Sadoveanu, Rebreanu, Călinescu ori Sebastian sînt și mai limpezi, culorile diferite ale cernelurilor cu care scrie și

mai contrastante. Dacă ar trăi, lui Paul Georgescu nu i-ar fi greu să-și republice studie după ce a decupat din textele sale lipiturile (de-obicei paranteze) conjunc- turale. Găsim aici idei și sugestii critice excelente și pe care le vom descoperi, dezvoltate, în cele mai interesante cărți dedicate autorilor respectivi. Iată numai una: "Cînd crima se produce [e vorba de *Baltagul*, n.m.] începe iarna, iar primăvara poate începe doar cînd crimi- nalii și-au primit pedepsa. [...] Oare nu ne apropie aceasta de vechile mite mediteraneene, în care apariția iernii și depășirea ei ciclică era explicată prin răpirea Persefonei în Infern, prin moartea lui Atys, a lui Linus și apoi reapariția unora dintre ei printre oameni?" (46). Pare o frază din *Treptele lumii...* Cît despre interpretări primitive și clișee politice de tip: "scriitorul are oroare de...", "scriitorul e de partea lui...", "criti- ca burgheză a susținut că...", "cum zice, excelent, *Manifestul*" etc., acestea sînt adăugiri, tributul plătit "aerului timpu- lui", excrescențe ușor de îndepărtat.

Este nevoie de morală în critică? Fără excepție, criticii răspund afirmativ la această întrebare - stau mărturie toate interviurile din ultimele două decenii. În anii '60 criticii păreau mai puțin convinși de acest lucru. Și totuși - demonstrează cartea lui Paul Georgescu - în timp, imoralitatea criticului rămîne fără efect dacă nu e ajutat de cea a autorului. Autorii "morali" ies neatîniși din textele "imorale" ale lui Paul Georgescu, părțile curate ale operelor lor rămîn curate, des- figurările se recunosc ca atare, fără peri- colul unor confuzii.

Pentru că arată dependența imora- lității criticului de cea a scriitorului co- mentat, *Părerile* lui Paul Georgescu ar merita și azi un premiu al Uniunii Scri- torilor.

Care este,
după opinia Dumneavoastră,
însemnătatea
unul premiu literar?

Afinități electivă

Gabriel
Dimisianu

O VIAȚĂ culturală evoluată presupune existența măcar a cîtorva premii literare de prestigiu acordate anual cam în aceeași perioadă. (v. în Franța sezonul premiilor din fiecare toamnă). Ce dă prestigiu unor premii? Mai multe elemente, printre care: instituția care le acordă, vechimea (tradiția în care se înscriu), competența (moralitatea profesională) a celor ce compun juriul și, deloc în ultimul rînd, valoarea materială pusă în joc. Prestigiul premiilor Academiei Române s-a prăbușit din momentul în care sumele răsplătitoare au devenit derizorii (cum sînt și azi). Cînd se întîmplă ca aceste premii academice să fie acordate unor colective (în cazul lucrărilor științifice, dicționare etc.) și uneori zeci de persoane sînt aduse în situația de a împărți aceeași sumă modică aceste premii ale Academiei Române devin de-a dreptul comice (trist-comice). Prestigiul premiilor suportă erodări și din alte direcții: repetate erori în aprecierea de valoare, nebu- lizitatea criteriilor sau deturnarea premiilor către alte țeluri decît acela de a răsplăti performanțele creatoare. Chiar prestigiul Nobelului este serios șifonat de acordările pe considerente precumpănitor geopolitice. Din pricina acestora, Nobelul, ca instituție, a ratat prile- jul de a-i avea printre laureați pe Borges sau pe Eugen Ionescu. Pierderea cea mare a fost a sa.

Cîteva cuvinte și despre însemnătatea premiului

pentru cel căruia i se acordă. Unele premii vin la timp, altele prea tîrziu, altele deloc. Desigur că pentru oricine un premiu este un motiv de bucurie, dar mai ales pentru acela, cred eu, care nu s-a zbatut să-l obțină, vestea cea bună luîndu-l pe neașteptate. M-am întrebat adesea ce satisfacție - alta decît pecuniară - poate avea cineva care obține un premiu în urma unei bătălii "eroice", a mașinațiilor, a presiunilor de tot felul făcute asupra membrilor juriului, directe sau prin factori de influență. Recunosc faptul că se produc nedreptăți la mai fiecare acordare de premii, dar să-ți obții dreptatea, admișînd că o ai, prin demers propriu e mai degrabă un motiv de tristețe.

Sînt premii ce li se acordă consacrațiilor, de multe ori revenindu-le, într-adevăr, în virtutea faimei deja avute. Aceasta e premiată, în fond, și nu o anume operă. Sînt însă și premii de descoperire și lansare, care îmi par mai interesante, pentru că juriul a decis în urma unei acțiuni exploratorii în întregime pe cont propriu. El mizează pe ceva încă nevalidat, punîndu-și efectiv în joc autoritatea. Aceste premii acordate necunoscuților reprezintă și o confirmare a competenței editorilor, care ei au ales înaintea tuturor. Și mai interesante erau pre- miile pentru tinerii scriitori acordate de Fundațiile Regale, ce premiau manuscrise. Premiul era chiar pu- blicarea într-o colecție specială care chiar a lansat noi scriitori. Printre alții: Ștefan Baciu, C. Tonegaru, Mihail Crama, Geo Dumitrescu ș.a. în poezie; C. Noica (pentru *Mathesis...*) în eseu; Eugen Ionescu (pentru scandalos-nonconformistul *Nu*) în critica literară.

La acest capitol general ar trebui spuse unele lucruri și despre premiile Uniunii Scriitorilor, incon- testabil cele mai prestigioase din cîte s-au acordat la noi în anii postbelici. După decesul premiilor de stat din anii '50, de care au beneficiat scriitorii proletcultiști, au

început să se acorde, de prin 1962-63, aceste premii ale Uniunii Scriitorilor care au devenit, de la un moment dat, expresia unui relativ spirit de independență al scri- torimii și chiar a unor forme de exercițiu democratic în plin totalitarism comunist. Prin ce? Prin faptul că scri- torii izbutiseră să impună, în organismele vieții interne de breaslă, principiul deciziei prin vot secret, în anumite domenii, desigur, nu în toate, printre ele aflîndu-se însă și acela al premiilor. Juriul era ales de Consiliul Uniunii prin vot secret, după cum și el proceda la fel la acor- darea premiilor, respectînd un regulament care stabilea procentajele, tururile de scrutin etc. Astfel s-a ajuns la situația că, de la o vreme, acordarea premiilor Uniunii Scriitorilor devenise unul din evenimentele anuale cele mai neplăcute pentru diriguitorii politici, deranjant prin tot felul de surprize dezagreabile făcute de juriu care se încapățina să premieze scriitorii considerați de el valo- roși și mai niciodată pe scriitorii obediienți față de pute- re, dedicați serviciilor propagandistice comandate. Aceștia protestau, reclamau că sînt persecutați de elitiști tocmai pentru că urmau cu devotament linia partidului. Se crease o situație fără ieșire: premiile Uniunii deveniseră prestigioase pentru că, în genere, premiau valoarea și erau rîvnite de cei a căror premiere le-ar fi diminuat prestigiul astfel dobîndit.

Au fost și situații cînd premiile Uniunii au avut semnificații clar opoziționiste, acordate cu ostentație, ai fi zis, unor scriitori neagreați în acel moment de putere. Sau unor cărți așazicînd cu probleme, trecute cu greu prin sîta cenzurii și ulterior incriminate pentru conținutul lor "dăunător". Îmi amintesc ce nemulțumire a stîrnit acordarea unui premiu lui Nicolae Breban, care a fost de mult supărat partidul prin defectiunea lui din 1971, sau, altădată, unui roman de Mihai Sin, care toc- mai fusese atacat de *Scînteia* pentru că ponegrea reali- tatea socialistă. Excedată de asemenea sfidări puterea ceașistă a interzis, în ultimii ei ani, premiile Uniunii Scriitorilor.

MIRCEA CIOBANU

DE DOUĂ ORI i-a fost dat lui Mircea Ciobanu să se măsoare cu moartea și să iasă învingător. Abia acum, a treia oară, imprezibilul - care în cazul lui era totuși de așteptat - s-a dovedit mai năpraznic ca oricând, doborând alcătuirea de sânge și carne a poetului.

Îmi amintesc că, într-un articol în care îl defineam drept "unul din puținii noștri poeți metafizici", am citat un vers extraordinar, din volumul *Cele ce sînt: Cîte s-au zis au lăsat în paragină gura* (XI). Vers teribil, vers mărturisitor pentru multe momente ale unui discipol al Logosului; dar și un vers căruia destinul nu trebuia să-i dea ascultare. Pentru că gura lui Mircea Ciobanu, care a fost cu asupra de măsură înzestrată să rostească atât de multe, nu era deloc pustie, ci plină încă de voluptatea rostirii, populată încă de năvala fabuloasă a cuvintelor care vor să se smulgă din imperiul tăcerii. Această gură, așa cum scriam acum câțiva ani, confiscase pentru sine cel puțin două tipuri de vers tradițional: endecasilabul iambic și versul trohaic de 14 silabe. Miracolul poeziei sale consta tocmai în capacitatea de a da conținut, de a scoate un timbru aparte din aceste instrumente prozodice care aparțineau, de peste un veac, tradiției naționale, și de aproape o mie de ani poeziei europene. În cadrele acestor două tipuri de vers care - în pofida "deschiderii" lor - sunt în practică tot atât de riguroase ca și niște forme fixe, poetul *Eticeii* a izbutit să vorbească cu glasul său propriu, împrumutând astfel limbii poetice românești un organ esențial.

Demersul poetic al acestui lirism exemplar îl constituie promisiunea

unei lumi *sui generis*, a unei realități care posedă, din loc în loc, contacte și similitudini cu realul înconjurător, dar care ființează totuși mai mult ca pură viziune utopică. Fie că e vorba despre spectacolul ruinei universale, sugerat prin simbolul clepsidrei care face să se scurgă totul într-o altă sferă și care răsfrânge uruitul unor imense ornice (*Cele ce sînt*, I); fie că e vorba de un delir al căutării unui alt Canaan (*țara mirată Chedar*, zice el); fie că narează periplusul ciudat al unei seminții ce venerează, asemenea Ofiților, șarpele (*Cele ce sînt*, XIX); fie că demersul ontologic surprinde lucrurile în tragicul lor heracliteism, (*Cele ce sînt*, XVI) - viziunile lui Mircea Ciobanu sunt armonioase, orchestrate, grandioase: o lume care, existând doar grație cuvintelor poetului, se divide mereu în elementele care o compun și se reface tot timpul pentru a-și afirma unitatea în multiplicitate. Iată un exemplu convingător: *Partea de lună, adaosă-n bronzul acestui/ clopot, se-mparte în clopote - o, dezlegate!// Cîte se-ajung peste repezi întinderi de țigla/ sînt ale unuia/ clar, care stă la temelul tuturor boltilor, templu și undă el însuși./ Clopote-n dungă de clopote, unde din unde/ grindină-n chipuie verde: un sunet se-nchide,/ altul din urmă-l deschide, cu el se-mpreună -/ aerul naște sub streșini și pînă departe/ totul se teme de pace: lumina e foșnet,/ pîlcul de arbori înseamnă ecou și bulboana/ rîului, sînd, o vibrație spre maluri - adîncul/are izvor în țaria cu norii ci norii/ bat între funii și bat și se numără-n turnuri (Cele ce sînt, XXII). Îndărătul ecranului ontic, proiectat ca vibrație de lucruri în neastâmpăr lumesc, se simte palpabil și omogen al Ființei.*

Un Poet ne-a părăsit...

VESTEA a venit ca un trăznet. Cu două sau trei săptămîni în urmă vorbeam, după cum mă rugase, la lansarea cărților de poezie ale lui Doinaș și Mazilescu și totul, totul părea a fi în perfectă ordine. El era plin de proiecte. Proiecte de a publica în continuare, în calitate de editor, lamura a ceea ce produsese cei mai importanți poeți români contemporani. Dar și - mai ales - proiecte de scriitor. Era în plină desfășurare și mai avea multe, foarte multe lucruri de spus. Ceea ce a rămas - nespus - în el, Dumnezeu singur va ști să prețuiască așa cum se cuvine, acum și pururea și în vecii vecilor. Noi însă vom rămîne iremediabil sărăciți de tot ce ne-ar putea spune în continuare unul dintre cei mai de seamă poeți ai acestui sfîrșit de mileniu.

Dragul meu Mircea, îți sînt profund recunoscător pentru ceea ce ai

scris și care pe mine, ca și pe mulți alții desigur, m-a înălțat întotdeauna peste statura pe care o avusesem înainte de a te fi citit. Îți sînt recunoscător pentru tot ce ai făcut, editor fiind, pentru poezii generației tale, editîndu-le opera, ca și pentru noi toți de altfel, care ne înfrumusețam viața cea de toate zilele citindu-i. Îți mulțumesc pentru generozitatea și curajul cu care, redactor fiind, mi-ai împins cărțile spre tipar fără cea mai mică virgulă mutată din locul ei - știind prea bine cîtă dinamită ideologică era inclusă în acele texte și ce riscuri îți asumai - și-ți rămîn mereu recunoscător, gîndindu-mă cu inima strînsă că, de acum încolo, prezența ta caldă o să-mi lipsească - și o să ne lipsească - fără drept de apel.

Dumnezeu să te aibă în paza Lui!

Mihai Șora

Peste o asemenea gură, care pareă dacă nu ineputabilă, mai avînd oricum încă multe de spus, soarta a așezat, subit, sigiliul tăcerii. Oare ne-a lăsat nouă, celor ce-i supraviețuim lui Mircea Ciobanu, comoara de arhitecturi ale Verbului care așteptau să fie rostite de el? Ar fi păcat, ar fi nedrept ca soarta să stimuleze rostirea poezilor care rămîn printr-un asemenea preț nemilos. De altfel, în economia de nepătruns a misterului morții, nimic din ceea ce a fost al său, ca virtute poetică, nu poate să-i fie niciodată înstrăinat.

Acest om admirabil, acest iubitor de poezii și de poezie, care până în ultima clipă a vieții sale s-a simțit dator să promoveze, ca editor, pe confrății săi, a fost dublat de un extrem de interesant prozator: activitate prodigioasă care va acoperi mereu câteva pagini de glorie ale literelor românești.

Asemenea operei sale, viața de fiecare zi a lui Mircea Ciobanu ne lasă o moștenire aparte: curajul său civic, devotamentul față de o idee, probitatea și fidelitatea față de sine însuși - toate aceste valori ale spiritului împlîntat în realitate se adună, la capătul atât de scurtei sale vieți, la rîndul lor, în zestrea - atât de scumpă prin raritatea ei - a timpului pe care-l trăim. De obicei, conștiința valorii proprii duce - și nici măcar nu putem să condamnăm lucrul acesta - la orgoliu nemăsurat. Un *hybris* stă mereu la pîndă în viața oamenilor excepționali. Modest până la uitarea de sine, Mircea Ciobanu rămîne exemplar și prin discreția ce nu exclude fermitatea opiniilor bine întemeiate, prin farmecul dulce al omului care - în prietenie, ca și în iubire - se dăruiește cu generozitate.

Dumnezeu să-l odihnească!

Ștefan Aug. Doinaș

Bibliografie

Imnuri pentru nesomnul cuvintelor, București, EPL, 1966 (versuri) ♦ *Patimile*, București, Ed. Tineretului, 1968 (versuri) ♦ *Martorii*, București, EPL, 1968 (proză: ediția a II-a, revizuită, București, Ed. Cartea Românească, 1973) ♦ *Epistole*, București, EPL, 1969 (eseuri poetice) ♦ *Cartea fiilor*, București, Ed. Cartea Românească, 1970 (proză) ♦ *Etica*, București, Ed. Albatros, 1971 (versuri) ♦ *Armura lui Thomas și alte epistole*, București, Ed. Eminescu, 1971 (eseuri poetice) ♦ *Cele ce sînt*, București, Ed. Eminescu, 1974 (versuri) ♦ *Tăietorul de lemne*, București, Ed. Cartea Românească, 1974 (proză) ♦ *Istorie*, vol. I, București, Ed. Eminescu, 1977 (proză) ♦ *Istorie*, vol. II, București, Ed. Cartea Românească, 1978 (proză) ♦ *Patimile*, București, Ed. Cartea Românească, colecția "Hyperion", 1979 (versuri; ediție retrospectivă) ♦ *Istorie*, vol. III, București, Ed. Eminescu, 1981 (proză) ♦ *Versuri*, București, Ed. Eminescu, 1982 ♦ *Istorie*, vol. IV, București, Ed. Eminescu, 1983 (proză) ♦ *Vântul Ahab*, București, Ed. Eminescu, 1984 (versuri) ♦ *Martorii. Epistole. Tăietorul de lemne*. Prefață de Cornel Ungureanu. Notă bibliografică de Elena Murgu. București, Ed. Minerva, colecția "Biblioteca pentru toți", 1988 (proză; antologie) ♦ *Viața lumii*, București, Ed. Eminescu, 1989 (versuri) ♦ *Convorbiri cu Mihai I al României*, vol. I, București, Ed. Humanitas, 1991 ♦ *Noi convorbiri cu Mihai I al României*, ediția a II-a, București, Ed. Humanitas, 1992 ♦ *Regele și exilul românesc*, Iași, Ed. Princeps, 1994 ♦ *Poeme*, cuvînt înainte de Ioanid Romanescu, Iași, Ed. Princeps, 1994 ♦ *În fața neamului meu*, convorbiri cu Mihai I al României, Iași, Ed. Princeps, 1995.

Resursele populiste ale Luceafărului

A DISCUTA astăzi despre valoarea unui poem ca *Luceafărul* este o luptă fără speranțe cu scleroza superlativelor.

Dacă alegem aici calea, ca să zicem așa, luciferică a negării este pentru că știm că, prin forțele defensiv-compensatoare pe care le stărnește, ea s-a dovedit totdeauna fecundă. Calea a fost de altfel, deschisă de G. Călinescu însuși. Criticul remarcă întoarcerea, în acest poem, a spiritului satiric, simplificarea mitului originar "reduc la o antiteză morală", tehnica liturgică aptă să mai compenseze ceva din "pierderile de substanță". Dar ce putea duce la pierderile de substanță lirică, - ne întrebăm noi încercând să privim lucrurile de la orizontul de așteptări și adoptând sistemul de valori al criticii interbelice? Chiar dacă G. Călinescu nu o spune explicit, este clar că de pierderile de substanță se fac vinovate conceptualizarea prea marcată, subțierea lirismului prin împingerea lui în filozofie și în morala practică schopenhauriană, formularea aproape doctrinară, preschimbarea treptată a sentimentelor în idei și a plamei poetice tulburi a mitului în alegorie lesne descifrabilă. Vom zice că în acest mod și nu altfel, ar fi fost firesc să fie interpretat poemul în acea etapă a istoriei fenomenului artistic românesc în care prioritare și necesare erau impunerea obstinată a esteticului, fundamentarea, statomnicirea, apărarea lui de discursivitatea filozofică; și mai ales de atingerile impure ale moralei. Căci să nu uităm că, pe atunci, gradul detașării de prezența eticului și vigoarea opoziției față de acesta erau semnele victoriei - dorite - a esteticului.

Formulându-și astfel obiecțiile, G. Călinescu reacționa cu naturalețe, adică pe potriva "așteptărilor" veritabile ale momentului, al unui moment poetic ce trebuia să repudieze din poezie ideile - de orice natură și calitate - ca și reflexele morale și turnurile didactice. Dar e de ajuns să privești chiar astăzi în jur pentru a înțelege cât de greu se poate reacționa astfel, adică firesc, în mijlocul grupului adulților fanatici ai ideii de capodoperă română! Seduși de iubirea lor pentru poet, iradiati de grandoarea geniului turburați de mistica operei însemnate de destin, ivite din "presentimentul dezastrului apropiat" (T. Vianu), comentatorii din aceeași epocă, în quasiunanimitate, au văzut în *Luceafărul*, - cu cuvintele lui Vianu "o sinteză a categoriilor lirice mai de seamă pe care Eminescu le-a produs mai înainte". Din teama de impietate, și-au interzis exercițiul critic, deborând într-o hermeneutică despletită, "talmudică" - cum spune G. Călinescu - în jurul "acestei presupuse fântâni de înțelepciune". Trebuia să posezi un acut simț al esteticului, o vigilență geloasă față de tot ce îi poate infiltra sau primejdui puritatea și, mai cu seamă, o mare cutezanță, - cutezanța pe care doar sentimentul propriei forțe și-o dă -, pentru ca, în contextul exaltării generale, glasul tău să-și permită să facă obiecții și să asculte numai de semnalele sensibilității tale artistice. Din acest punct de vedere G. Călinescu - și nimeni altul s-a dovedit a fi fost senzorul aceluia moment.

Că spiritelor estetizante (și mai ales în contexte istorice specifice în care

apărarea esteticului devenea imperios necesară), *Luceafărul* nu putea da deplină satisfacție o probează și atitudinea - ce ni se pare semnificativă - a lui I. Negoșescu care este exponentul unei orientări radical estetice, cea reprezentată de Cercul de la Sibiu. Să ne gândim că studiul său *Poezia lui Eminescu* (scris în 1953 și publicat, prima oară, în 1967) a fost compus, poate, și dintr-un impuls compensator, într-un moment de mare primejdie pentru însuși statutul literaturii ca literatură și că a fost pus în circulație chiar în epoca în care esteticismul încerca să recupereze, viforos, timpul confiscat. Ca și Călinescu - dar într-un chip mai decis - I. Negoșescu nu putea trece cu vederea faptul că *Luceafărul* - ca rod al unei idei, nu e totuși, mai mult decât o alegorie purtătoare de semnificații etice derivate dintr-o înaltă tensiune morală, că sentimentele tragice sînt filtrate prin rigorile clasicismului eminescian și iau forma contemplației ironice, deci critice. Melancolia nu ar fi, aici, în *Luceafărul*, metafizică, ci morală, legată prea strîns, prea vizibil de sensibilitatea ultragiată a poetului, de "nefericirea anecdotică". Lectura integrală - afirmă criticul - "decepționează prin precaritatea anecdotei și morala poncifă a geniului" (p. 24). Arătîndu-se reticent tot timpul față de problematica intelectuală, raționabilă, a poeziei eminesciene, I. Negoșescu ridică și alte obiecții - ce nu ne preocupă în aceeași măsură acum - căci proveneau din concepția de ansamblu a cărții sale întemeiate pe antipatia pentru virtuozitate și artificiu, pentru "strofele cu sunet de cristal", pentru "rigorile clasicizante" care au anemiat vizionarismul plutonic al marelui poet: "Simbol al vrăjirii, figurînd o chintesență magică, *Luceafărul* e țesut în pînzăria de cristal a poemului, care tinzînd spre puritate și perfecțiune formală, se descarcă chiar de substanța magică. Era drumul lui Eminescu de la mitos la magie și de la magie la virtuozitate, adică de la mitosul neantului la neantul verbal" (p. 218).

Avem motive să considerăm că observațiile celor doi critici sînt - printre puținele - adecvate, cu adevărat - momentului lor, oneste față de sistemul lor de valori. Ceilalți, cei mai mulți ni se par cu totul neinteresanti pentru că, prinși de curent, au glorificat textul cu o pioasă ipocrizie și nu au avut tăria să remarce și ceea ce conștiința lor estetică le semnală, fără doar și poate.

S I TOTUȘI, cititorilor de astăzi ai *Luceafărului* le vor părea excesive opiniile celor doi importanți critici emise în momente diferite doar cronologic, dar care din motive specifice literaturii noastre, sînt întrucîtva asemănătoare. Erau momente în care simburile estetice al literaturii trebuia pus în valoare și protejat de ingerințele eticului, politicului, ideologicului, iar reacțiile pe care le provoacă astfel de fenomene la personaje aparținînd aceleiași familii de spirite independente sînt comparabile.

Li se vor părea excesive nu numai pentru că autoritatea poetului continuă să paralizaze simțul nostru critic și pentru că, între timp, am devenit - ca să zicem așa - mai îngăduitori. Ceva s-a schimbat în ultimele decenii în aria de opțiuni stilistice pentru a-l face și pe

cititorul cel mai riguros sub raport artistic, să se arate, față de limbajul poetic în general, mai puțin restrictiv, mai elastic, mai înțelegător.

S-a întîmplat realmente ceva important în lirica noastră și în gustul cititorilor, o deplasare de altfel previzibilă - în perspectiva evoluției fenomenului artistic. Tot alergînd speriată de vîrstă ei patetică, de epoca ei de goală discursivitate propagandistică, lirica a atins în cîțiva ani un nivel al distilărilor istovitor, un grad de concentrare sufocant și o densitate sățioasă. Ca reacție, era firesc să se înfiripeze în spațiul poeziei contemporane și o năzuință de dezlegare, de slobozire vizibilă la început la cîțiva poeți ce începuseră să publice în anii '70. În anii '80 năzuința aceasta devine tendință cu efect primenitor. Simțind nevoia unei mișcări interioare, lirica nu se mai sperie astăzi de discursivitate, narativitate, descripție. Au reapărut, între timp, forme de discurs liric, alături de aspecte întrucîtva mai obișnuite, cum ar fi plămuirile alegorice, dezvoltările de nuclee anecdotice, metaforele lărgite parabolic sau vizionar, expansiunile epice ale unor motive lirice. Într-un plan mai adînc e vorba de un fel de aspirație la *durată*, de un soi de sete de timp care au cuprins poezia. Această "narativitate" a liricii oferă poeziei posibilitatea, - greu de întrevăzut altădată - de a nu-și mai vedea îndepărtați cititorii. Omogenitatea monolitică și rețeaua densă de noduli tensionali a sintagmelor nominale, nu mai constituie un ideal artistic și o condiție a mării poezii și din ce în ce mai puțini cititori se mai arată mirați să înțîlnească poeme care-și plasează rezerva de emoții numai în unele zone ale textului înconjurat de spații pustii, aparent nerelevante.

S-au făcut între timp mari progrese și în definirea poeticității și a lirismului. Cine nu știe, de pildă, astăzi că *poeticul* există și dincolo de poemul imaginativ, că oricare din notele considerate ca fiind inerente poemului (sau genului liric) pot să existe și, de fapt, și există în roman sau în textul dramatic. Poemul nu mai poate părea mai puțin poetic pentru că este dialogat sau pentru că se dezvoltă narativ. Și fiindcă nu puțini știu că lirismul ține de receptare și este, în fond, un efect, nu ar mai fi nevoie să concepim - ca acum două sau trei decenii - o întregă teorie a rolurilor ori a vocilor lirice pentru a argumenta lirismul unui poem ca *Luceafărul*.

De cîțiva ani buni, pierzîndu-și gustul pentru intensitate și senzație, versul învață de la proză ceva ce ține de naturalețe și de modestie. Se citește asta în mersul frazelor, în alegerea temelor și în dezvoltarea lor. Această interesantă schimbare de optică (prefigurată timid și fără noroc în unele texte poetice apărute imediat după război și configurată clar în ultimii ani) face ca accesul spre acest gen dificil să se deschidă cel puțin teoretic, unui număr nesferat de mare de cititori. Ceea ce echivalează cu o democratizare sui-generis a poeziei, ceea ce duce, în orice caz, la o extensie conștientă a sferei esteticului și la o mai mare disponibilitate a receptării. Din perspectiva acestei înnoiri a orizontului de așteptări s-ar zice că poemul eminescian are numai de cîștigat. Așa cum reticențele lui G. Călinescu și ale

lui I. Negoșescu erau firești în raport cu orizontul lor de așteptări, tot astfel aderența mai mare la text a cititorului mediu de astăzi ca și, în bună măsură, a celui rafinat ar putea fi socotită normală. Normală nu pentru că avem de-a face cu o capodoperă ce supraviețuiește etern prin eternele noastre laude, ci pentru că poemul a căpătat, prin ținuta lui narativă, o actualitate de un tip particular, pentru că îi vine în întîmpinare și cititorul mijlociu și cel profesionist, care și-a domolit, între timp, pretențiile.

Î NCEPÎND cu "povestea" însăși, *Luceafărul* are toate elementele care pot capta. Nu preget să afirm că are o atracțiozitate plebee. Accesibilitatea, popularitatea lui sînt consecința posedării unor atribute care vor avea totdeauna darul de a impresiona. De pildă, spiritele noastre vor fi mereu uimite de textura vastă și complicată, de multitudinea registrelor și a tonurilor și vor cădea pradă emoției pe care o inspiră *totalitatea*, care nu e numai suma emoțiilor particulare. Ele nu se vor putea abține să-și închipuie funcționarea maiestruoasă a unei uriașe, impunătoare mașinării prin care circulă, pe căi complicate, misterioase, un fior dramatic spre un deznodămînt tulburător. Mișcător, înduioșător mai ales pentru sufletele sensibile - care nu vor fi niciodată în minoritate - este ceea ce ține chiar de anecdota biografică repudiată de Negoșescu. De ce? Pur și simplu pentru că - fiind mai umană, mai la-ndemîna, pe aceasta o poți despica și pune în ecuație dilematică, o poți preschimba în spectacol, și-o poți "înfățișa". Din diverse motive, ce țin de istoria poeziei, există și va exista mereu o confuzie între *eul empiric* și *eul poetic* și "protagonistul" poemat va coincide de regulă în mintea cititorului cu persoana autorului. Și, orice am face nu vom putea interzice acestui tip comun de cititor să și-l închipuie pe însuși Eminescu străduindu-se, demn și palid, să-și povestească drama. De altfel, tocmai sfîrșitul poemului - care scoate, din păcate, textul din orizontul mitic pentru a-l împinge în orizontul moral, uman, tocmai sfîrșitul care schopenhaurizează și coboară nivelul lirismului în planul ironiei și al alegoriei - dă satisfacție. El împlinește nu numai dorința celor care caută peste tot un sens, unul singur, ci și năzuința noastră, a celor mulți - verificată nu o dată în viață și în artă - de a ne simți părtași la o dilemă răscolitoare, la o poveste tristă de iubire în care poți tu însuși, pe durata lecturii măcar, să alegi între trăirea în imediat și aspirația ideală.

Oare numai o singură dată ne-am simțit răzburate dezamăgirile, mai mari sau mai mici, sentimentale sau sociale, de sentința finală a *Luceafărului*, numai o dată am mimat, în secret, neclintita, inalterabila superioară mîndrie a geniului contrariat? Și de ce să nu recunoaștem, ne-am simțit întrucîtva împăcați ori de cîte ori am încercat, printr-o bizară identificare, senzația de resemnare vanitoasă, disprețuitoare față de agitația vană din jur.

Eugen Negrici

1981, Craiova

-continuarea în pag. 18-

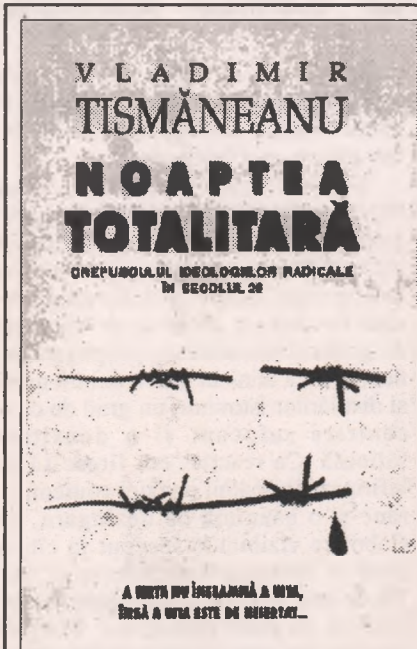
Totalitarismul și "coada" lui

NOAPTEA TOTALITARĂ (scrisă de Vladimir Tismăneanu) și *Între câine și lup* (semnată de Emil Hurezeanu) sînt două cărți ce, la prima vedere, pot fi apropiate cu dificultate. Prima este axată pe analiza "aventurilor" dogmei ce a luminat (sau, mai degrabă, a întunecat) cerul lumii răsăritene mai mult de o jumătate de secol. Cea de a doua este o reacție "la cald" la meandrele prezentului. Prima este o descifrare exorcistă a religiei păgîne a comunismului românesc și european. Cealaltă este o scrutare aplicată a societății române post-comuniste. *Noaptea totalitară* se prezintă ca o reflecție filosofică și politologică asupra destinului unei idei în istorie. *Între câine și lup* este o mărturie și o interogație a unor fapte prezente. Chiar și stilistic ele sînt deosebite, cea dintîi apelînd la mijloacele clasice ale eselui, cea de-a doua la cele ale cronicii, ale reportajului politic centrat pe acțiuni momentane, concrete.

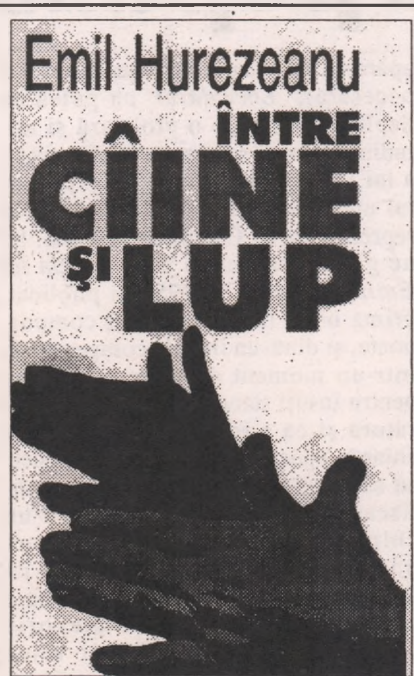
Cele două cărți sînt, totuși, intim legate. Apropierea lor nu este pur mecanică, prin simpla constatare că ele tratează segmente succesive ale istoriei contemporane a României și Europei. Cărțile se articulează, în primul rînd, prin "planul lor din spate", prin trimiterea în metafizica istoriei, în lumea esențelor ei, a ideilor ce denudează rațiunile de sub fapte, le refigurează și le semnifică, le dau conturul fără de care noima lor ar dispărea transformîndu-le în expresia celei mai pure entropii. "Prezentul" lui Hurezeanu se leagă și se explică prin "trecutul" lui Tismăneanu și, la rîndu-i, îi dă temeiurile fără de care el ar putea fi considerat o sincopă istorică, un accident ce poate fi uitat, absorbit de inconștientul colectiv, eliminat.

Articularea se produce și la nivelul perspectivei. Tismăneanu exorcizează legitimitatea unei doctrine ce, în ciuda unor condamnate devieri, a părut multă vreme capabilă de regenerare, de regăsire a unei verticalități istorice. Hurezeanu constată sechelele ei, îi descrie remanentele și deformările pe care ele le impun acțiunii prezente. Eseiul disecă meticolos corpul dogmei, îi stabilește referințele, structura funcțională cu colapsurile și revenirile ei, jurnalistul îi consemnează efectele, îi narează consecințele și impactul lor asupra viitorului. Primul caută sursele și vizează ansamblul născut de ele în explozia și implozia lui, cel de-al doilea urmărește "vietuirea" acestui ansamblu după decesul lui oficial, amprentele lui pe o lume în reconstrucție, derutată de "cearta ideilor", de proiectele contradictorii propuse de ele.

Autorii stau de o parte și de alta a "nodului" istoric reprezentat de anul 1989, anul "prăbușirii zidului", al demolării structurilor materiale ale comunismului. Dar, în ciuda diferențelor stilistice, de perspectivă și, desigur, de referințe, "legătura" lor este vizibilă. Vladimir Tismăneanu dezvăluie mecanismele prin care o utopie, cea marxistă, s-a transformat într-o religie obligatorie, dominatoare și înglobantă, cu o mitocrație aferentă, în timp ce Emil Hurezeanu surprinde "cadavrul (încă) viu", reflexele moștenite de la el, pervertirea istorică pe care o impune. Îndepărtarea în timp, efortul "arheologic" al unuia, susține centrarea pe prezent, în "orizontalitatea" momentului a celuilalt, și se explică prin ea.

Vladimir Tismăneanu, *Noaptea totalitară. Crepuscul ideologiilor radicale în secolul 20*, Editura Athena, 320 p.

Emil Hurezeanu, *Între câine și lup, radiografiile tranziției*, Biblioteca Apostrof, 342 p.

NOAPTEA TOTALITARĂ adună eseurile difuzate de Vladimir Tismăneanu în anii '80 la postul de radio *Europa Liberă*. Autorul le-a grupat tematice în vederea editării, ordinea lor, în momentul difuzării, fiind alta. Dar, indiferent de cronologia și chiar de ordinea regrupării ulterioare, ele prezintă o unitate de fond, sesizabilă de altfel în toate cărțile publicate de eseist în România post-comunistă. Vladimir Tismăneanu este, în toate lucrările ce au urmat exilului său, consecvent reconstituirii modului în care o ideologie cu virtuți secular-mesianice a fost impusă ca dogmă ca urmare a formării forțate a unor mecanisme mentale reflexe, anexante față de gândirea independentă, individualizată, sau a convins - mai mult sau mai puțin conjunctural - sectoare ale inteligenței libere, prospectînd soluții pentru un Occident îndoit de sine într-un moment istoric determinat.

Pe Vladimir Tismăneanu nu-l mai interesează aici să sondeze fazele inițiale ale nașterii utopiei. El știe foarte bine că marxismul s-a conturat ca un răspuns, printre altele, la problema justiției sociale, chestiune paradigmatică pentru Spiritul secolului XIX, derutat de explozia industrialistă propusă de el însuși. Dialectica, pe care această doctrină și-a asumat-o, i-a permis un evantai de interpretări diferențiate în raport cu întrebările majore, deși limita în credința, de sorginte hegeliană, într-un sens determinat al istoriei, într-o fericită încheiere a ei, era sesizabilă. Autorul nu mai accentuează pe transformarea acestei credințe într-un fundamentalism ideologic ei, cum era firesc la vremea difuzării eseurilor, se axează pe analiza funcționării acestuia. El își începe, altfel spus, aventura cărții prezente, de la momentul degradării marxismului prin experiențele concrete de aplicare, leniniste și staliniste. Spațiul nu ne îngăduie să-i reluăm etapele "logodirii" raționalismului mistic istoric hegeliano-marxist cu providențialismul charismatic și colectivizat al nihilismului rus. Zămisirea ideologiei comuniste devine, în fapt, numai un reper (determinant, este drept!) pentru ceea ce a urmat: exportarea ei în forță în țările Europei de Est și particularizarea ei simplificatoare prin "contribuțiile" diversilor "tătuci" ce au proliferat aici.

Cele mai interesante segmente ale cărții se structurează tocmai pe confruntările pe care dogma universalizată le-a avut cu realitățile sociale, culturale și economice din spațiile dobîndite în urma avansului spre Vest al tancurilor sovietice. Teza lui Stalin, după care cine ocupă un teritoriu își impune acolo propriile-i legi și concepții, a avut drept corolar sufocarea unor culturi originale, distrugerea - în numele internaționalismului socialist și al universalismului (aspirat) comunist -, a evoluției naturale a comunităților existente. Impunerea "religiei" marxiste în acest spațiu a devenit însă premisa prăbușirii ei. Coroziunea a început cu efortul gînditorilor localnici de a o adapta, de a o renova "din interior", modificările fiind cerute de impactul ei cu deosebitele viziuni, mai mult sau mai puțin definitorii pentru spațiul dat. Vladimir Tismăneanu a sesizat corect că: "A crede că originile prăbușirii comunismului sunt înainte de toate economice înseamnă a plăti tribut unui determinism pe cît de plat, pe atît de miop."

Pierderea previzibilă a competiției economice a fost - în fapt - un imbold pentru efortul conducerilor comuniste din Est spre anexarea totală a producției culturale a zonei, un temei pentru agresarea constantă a oricărui alt tip diferit de umanism remanent. Paginile în care autorul surprinde cu minuțioase etapele generalizării forțate a dominației ideologiei comuniste în România sînt exemplare. V. Tismăneanu propune o lectură pasionantă, din interior, a holocaustului cultural estic, dar și a diferențiatei, gradual și spațial, rezistențe la el. Rezistență concretizată, de altfel, în reacțiile deosebite ce au urmat prăbușirii sistemului și recunoașterii falsității suportului său mental.

ACESTE reacții post-comuniste devin elementul central al articolelor lui Emil Hurezeanu, transmise, și ele, în cea mai mare parte, la *Europa Liberă*, și strîns în cartea *Între câine și lup*. Hurezeanu face, spre deosebire de Vladimir Tismăneanu, o "lectură a prezentului". Dar, această lectură nu este deloc inocentă. Ea este tutelată de convingerea că spiritul este ireductibil, că există - cum o spune și V. Tismăneanu - o "autonomie esențială a conștiinței" și o "centralitate a individului

în definirea binelui public".

Editorialele lui Emil Hurezeanu ("de sîmbătă", "de duminică", "de luni") nu au răceala analitică pe care o permite distanțarea în timp. Vehemența lor aplicată este legată de "eveniment", de "căldura" pe care el o degajă. Autorul nu poate însă, ca în cazul lui Vladimir Tismăneanu, să descopere, după inventarul faptelor, logica lor internă, determinarea lor ideatică. El trebuie, dimpotrivă, să li se supună de fiecare dată cînd se produc, să încerce descoperirea conformității sau excentricității lor în raport cu "grila" personală, cu atitudinea asumată. Interpretarea este, în consecință, un salt în necunoscut, o prognozare ce-i dezvăluie militantismul, opțiunea deschisă spre anume valori tutelare. De aceea, atunci cînd nu poate apela la cifre sau fapte concrete, perfect delimitabile, el trebuie chiar să inventeze evenimentul. Un exemplu este articolul "O zi din viața lui Constantin Avram", cetățeanul a cărui fotografie (în care făcea - după fuga lui Ceaușescu - semnul victoriei plîngînd) a făcut înconjurul lumii. După invocarea lui, pentru expunerea propriilor observații legate de evoluția situației din România post-comunistă, Emil Hurezeanu concludă: "Revoluția, i-aș mai spune lui Constantin Avram, a existat. A existat și lovitura de stat. A rămas lovitura de stat. Ea continuă și se consolidează. În sfîrșit, pentru că am marea onoare să-i pot vorbi lui Constantin Avram, un personaj istoric, i-aș reaminti că istoria, cînd se repetă, e o sursă de îngrijorare dar și de consolare. După decapitarea revoluționarului terorist Robespierre, un cirac al tranziției a declarat în tribunalul poporului: «I-ați tăiat capul, dar a rămas coada lui Robespierre.» Coada lui Ceaușescu? Din păcate stăm încă la ea, și în ea.

Jurnalistul este condamnat să constate și să consemneze. Dar, "obiectivismul" lui este, cum am spus-o deja, doar aparent. Concluziile pe care el le extrage din avalanșa evenimentelor sînt, obligatoriu, politice. Pentru că, prin chiar prezentarea pe care o face, el angajează mai mult decît propria-i persoană: el implică și "publicul" său, cititorii ce îi prețuiesc și îi admit diagnosticele. Or, printr-o confruntare continuă cu realitatea faptelor, Emil Hurezeanu nu poate fi deloc "detașat". "România - scrie el, comentînd observațiile unui analist occidental - este țara est-europeană cu cel mai mic număr de alegători mulțumiți cu sistemul politic în vigoare, față de 78% în Cehia, 69% în Polonia, 68% în Bulgaria. Pericolul de perspectivă, din nou, este ca nemulțumirea față de politica regimului Iliescu să se transforme într-o formă mai generală de neacceptare a sistemului politic democrat. Or, nu democrația, statul de drept și economia de piață sînt de vină că lucrurile nu merg în România, ci o anume linie politică, de deformare a valorilor democratice, adoptată de regimul de la București".

Jurnalistul face operă pedagogică. Pentru că, atunci cînd constată îndepărtarea realității de idee, el trebuie - mai întîi - să încerce corijarea acestei realități. Emil Hurezeanu a înțeles că există încă o "coadă a lui Ceaușescu" și știe că ea nu mai poate fi admisă. Angajarea politică este dublată, în acest caz, și de una morală. Și, cu riscul disconfortării cititorului, el o spune convins, că, numai așa, schimbarea se poate produce.

Toma Roman

Un stil, o ținută

O BUNĂ parte din cei aproape patru ani cât am făcut parte, după 1954, din echipa "Vieții Românești", ca membru al redacției de critică literară, numele lui Mihai Ralea a figurat pe coperta revistei cu titlul de director. Era o funcție onorifică, acordată de autorități mai mult formal, un fel de compensație pentru perioada anterioară, când aceleași autorități retrăseseră abuziv creditul vechiului conducător al "Vieții Românești" și încercaseră să-l marginalizeze, prin izolarea și țineră sa în afara cercurilor culturale active. Culturicii vremii au crezut, într-o primă fază, că se pot dispensa de experiența și statura intelectuală a lui Ralea (regim de ocultare extins și asupra lui Vianu, a lui Călinescu, sub pretexte precare, căci n-aveau cum să-i stigmatizeze în categoria "reacționarilor", epurați drastic, cu înverșunare radicală de exterminatori, ca pe Blaga, Mircea Florian, Nicolae Mărgineanu, chiar Dim. Gusti), pe urmă și-au dat seama de absurditate și au temperat idiosincraziile, nu însă fără o doză de perfidie, vizibilă în însuși felul de a "tolera" revenirea la postul de mentor spiritual a celui ce preluase din mâinile lui Ibrăileanu, înainte de 1930, destinele "Vieții Românești".

Consimțământul indulgent semăna mai curînd a insultă și, firesc, Ralea trata situația oarecum distant și cu prudență. Hîrșit îndelung în ale politicii, a intuit, probabil, manevra neutralizării doctrinare în spatele multelor numiri în funcții de circumstanță, prin comitete și comiții cu rol de paradă, preponderent decorativ. Observatorului superficial, putea părea că s-a lăsat "anexat" cînd, de fapt, Mihai Ralea aplica strategia compromisiurilor doar pentru a-și asigura un minim cîmp de acțiune de unde să aibă posibilitatea să promoveze, nealterate, un stil, o ținută, compatibile cu nevoile de altitudine ale omului de carte și cu dezideratele menținerii circuitelor de idei în măsură a răspunde exigențelor fundamentale europene. Așa cel puțin îi recepționam, în acei ani sumbri, prezența în fruntea "Vieții Românești", cu toate că nu l-am văzut călcînd pragul redacției și nici nu țin minte să fi transmis directive paternaliste. Știa, desigur, că suntem potopiți de îndrumările forurilor tutelare și, discret, căuta să atenueze presiunea ideologică prin instaurarea, între redactori, a unui climat democratic, de dialog osmotic, hărțuit să ridice nivelul revistei. Cu agenda sa de lucru extrem de încărcată, mai tot timpul trimis în misiuni de reprezentare peste hotare (de nu va fi fost și aceasta o tactică a acaparării și uzurii, ținîndu-l cît mai departe și, deci, în imposibilitate practică de a exercita influențe, de a-și forma prozeliti), căuta totuși, o dată de două ori pe an, răgazul întîlnirii în corpore, cînd invita întregul colectiv la Casa Oamenilor de Știință. Avea, acolo, un spațiu rezervat în exclusivitate, ferit de circulația obositoare dintr-un restaurant, (eventual și de "ochii și urechile" implantate vigilente), încît reuniunea să capete, ca de la sine, un caracter neprotocolar, de apropiere și deschisă comunicare. Impulsul îl dădea amfitrionul, care - fără să forțeze nota de familiaritate - se așeza, oarecum reflex, la registrul fiecăruia, cu un dar imperceptibil de a suprima diferențele de vîrstă, de rang social și tot cortegiul inhibițiilor firești, de ordin intelectual. Natural că noi abia deschideam gura, atît cît să-l chestionăm asupra vreunei recente călătorii, să-l incităm pe calea amintirilor ori, mai rar, să-i sondăm opțiunile în chestiuni de actualitate. În fond, nu prea avea nevoie de incitația noastră. Îi plăcea divanul, taifasul, să convorbească, să confere,

împrejurării de a ne fi convocat la un dîneu cu feluri și băuturi selecte, un sens superior, memorabil. Știam de la apropiați ai lui mai de demult - ca Radu Popescu, febrilul cronicar literar și de teatru - că i se spune, în intimitate, "Conu' Mișu", în tradiția seniorială de castă moldovenească (prelungită azi de cine își permite să arate prețuire și tandrețe față de senatorul Paleologu, zicîndu-i Conu' Alecu!). Întreținea chiar o viață de conac, la Dobrina, lângă Huși, cu încăperi permanente la dispoziția prietenilor, indiferent de sezon ori dacă proprietarul lipsea, cum i se întîmpla frecvent. Trimiterea la un comportament originar, sugera specificul genei, această culanță neostentativă, neinteresată de alte avantaje decît acelea ale parteneriatului spiritual și găsirii, împreună, a lungimilor de undă care să facă existența acceptabilă, și nediscriminatorie, dincolo de scepticismul livresc.

Singura incompatibilitate cu firea lui Mihai Ralea, cum rezultă și din scrisul său, privea mitocănia sufletească, vulgaritatea. N-ar urma de aici că aluneca spre celălalt versant, al prețiozității și ar fi închis ochii la mofturile simandicoase. Stăpîn autoritar pe mai multe domenii - sociologie, psihologie, estetică, politologie, relații internaționale - fugea de primejdiile rutinei pedante, practicînd tonul direct, lapidar, transparent, contaminat de voluptatea concentrării aforistice (ca în volumul *Valori*). Sinteza antropologică *Explicarea omului*, carte de erudiție rafinată, îmbracă reflecția într-o expresie colocială, destinată, captivantă, angajantă în sensul de a-l îndemna pe lector să mediteze la o definiție a actelor proprii.

Ceva mai tîrziu, în dorința de a-i reconstitui traseul urmat, aveam să cad peste un articol al său publicat la dispariția marelui jurist ieșean Matei Cantacuzino, un elogiu aproape programatic al viței boierești moldave și am înțeles că formulările textului ocazional coincideau cu aspirații personale de fond. Distincția imediat vizibilă în ținuta vestimentară a lui Ralea, în stilul de a se adresa celorlalți, de a-și exterioriza gîndul fără nimic exclusivist (pînă și în acerbele polemici purtate de la tribuna "Vieții Românești" cu "Gîndirea"), se conjuga cu risipa de idei, în dreapta și în stînga, trecîndu-le mîrînimos în contul patrimoniului curent. De aici, neînțelegeri flagrante din partea unor contemporani, pripeala de a-l suspecta de frivolă improvizație foiletonistică. A căzut în asemenea eroare de perspectivă Mihail Sebastian, pe la 1927-28 (prompt pus la punct de Petru Comarnescu) și, ulterior, însuși Călinescu, în acel malițios portret în care îl asemuia, intelectualicește, unui fercheș și monden ofițer de marină. N-am idee ca Ralea să se fi formalizat vreodată de săgețile îndreptate împotriva persoanei sale. Doar în ce privește avatarii politice, în interiorul partidului național-țărănesc, dădea lămuriri, după 1944, într-o efemeră gazetă. Trecea senin, netulburat, imun la vexațiuni de orgoliu, deloc isterizat, în schimb marcat lăuntric de dereglările lumii postbelice, reflectate în degradingolada valorilor, în mediocrizarea criteriilor de judecată și uniformizarea lor insuportabilă, cînd - extenuată, năucită - inima a refuzat să-l mai slujească. Accidentul s-a petrecut în tren nu departe de simbolicul lugubru zid al Berlinului. Cine știe dacă nu tocmai din pricina conștiinței îmbolnăvite de neputința de a se opune enormului atentat la istorie și civilizație, comis de tăvălugul totalitarismului comunizant.

Geo Șerban

G. Călinescu, o pasăre împăiată?

-urmarea din pag. 5-

Mizantropic, mefient, selectează de pretutindeni răul, fondul rudimentar, mișcarea impulsivă. Mobilurile sînt detectate în zonele brute, inferioare, în domeniul instinctiv, marea corespunzînd doar iluzoriului patetic, trăsăturilor măștii, atmosferei carnavalești. Cu apucătură de colecționar, adună imagini ale "vicleniei cu care instinctele se ascund în structura moralității". Sensibili, interiorizați, inadaptabili i se par totuși niște ipocriți *sui generis*. Următoarea aserțiune nu lasă loc la nici o îndoială: "Lărgind înțelesul cuvîntului, am putea aplica aici noțiunea de ipocrie. Toți eroii complecși sînt niște ipocriți, sublimi ori ridicoli, care nu vor să admită izvorul automat al actelor lor". Suspectînd de afectare primitivismul "claselor exploatare", Divinul cutează chiar a denunța sinuciderea Annei Karenina drept "căutarea unei senzații tari în moarte", "o

nebulie de bun gust". A unei mondene plictisite. Prin urmare un G. Călinescu saturnian, cinic. Fără a insista asupra acestei fețe profunde a criticului, care s-ar cuveni scoasă în mai puternic relief, S. Damian îi prefiră, totuși, componentele, indicînd psihologia frustrării (de fiu neligitim) a criticului: "E posibil ca marea deziluzie a vîrstei infantile, cu pecetea ei de rușine, să fi secat, în genere, aptitudinea de a zugrăvi omenescul, pe graficul stărilor lui de la sublim și extaz pînă la umilire". Glacializarea, incredulitatea, înclinația spre bufonerie, toată gestică extravagantă speculativă, ascunzînd umbrețea, s-ar explica psihanalitic printr-un "impuls al profanării", ca o cale criptată a revanșei. Imboldul neînfrînat al demontării, gustul diabolic (antibaudeleirian!) al perturbării liniilor, al răvășirii, al contrazicerii și răsturnării, pot fi de asemenea trecute în contul celui ultragiatic, căruia i s-a răpit copilăria. Ce interpretare

mai potrivită am putea da aspirației spre clasicism a Divinului decît cea de formă a unei reparații, a unei restaurări, a unei ordini consolatoare? "Clasicismul înseamnă și un adăpost, după cum remarcă S. Damian. El tolerează o scufundare în impersonalitate, într-un univers obiectivat, care refuză, de la sine, confesiunea, expunerea intimă". Clasicismul alcătuiește pentru eul tainic tulburat, anxios, revendicativ, al lui G. Călinescu un refugiu ce trădează frica lui de lume și de sine însuși. Un mod ocrotitor care, asigurînd o ordine formală a lumii și implicînd o dispensă a destăinuirilor, a "problemelor de conștiință", a devenit o a doua natură, o față apolinică de o înșelătoare organicitate. G. Călinescu - un Dionisos valah, decepționat și rînit, ce poartă ostentativ în brațe o statuie de marmură a musagetului.

PĂCATELE LIMBII

de Rodica Zafiu

"A stopa"

UN CUVÎNT la modă, în plină ascensiune - prin creșterea frecvenței, pătrundere în contexte diverse și largire a sensului - este verbul *a stopa*. Termenul este deja atît de des folosit cu sensul general "a împiedica să continue", "a face să înceteze", încît e surprinzător să nu găsești în DEX (1975) decît două articole *a stopa*, cu sensuri foarte restrînsse: 1 - "(despre vehicule) a se opri"; "a opri din mers un vehicul" și 2 - "a repara o țesătură rărită sau ruptă (...)" (cuvînt diferit prin etimologie de primul). Nici în Suplimentul la DEX (din 1988) nu există sensul actual al cuvîntului. De abia Dicționarul Limbii Române (DLR), în ultima parte a volumului S, apărută în 1994, menționează, fără definiție, un sens figurat al verbului (în două citate, din 1968 și 1980, în care sînt stopate "comical" și "poluarea creației noastre populare") - și unul specializat, din sport ("a împiedica să continue atacul").

Răspîndirea cuvîntului - "activitatea internațională a Societății *a fost stopată*" ("Palatul de justiție", 4, 1990, 12); "*a stopa* existența (...) firmei «Expres Pilot»" ("România liberă" = RL 1076, 1993, 2); "dă posibilitatea organelor sanitare să stopeze, de pildă, flagelul SIDA" (RL 948, 1993, 1); "toate tăierile vor fi stopate pe timp de doi ani" (RL 1726, 1995, 4) - ilustrează tendința actuală de permanentă dublare a lexicului tradițional prin sinonime neologice prețioase, cu conotații de modernitate. Înainte de a ne indigna de pătrunderea masivă a cuvîntului în vorbirea contemporană, ar trebui totuși să-i lămurim cauzele. Verbul e susținut din mai multe direcții: înregistrările mai vechi din dicționare (cu sensurile limitate pe care le-am amintit mai sus) indică o origine franceză: verbul *stopper* (adaptat după engleză). Noua dezvoltare e totuși foarte ușor explicabilă pe teren românesc, datorită existenței paralele a lui *stop* (substantiv, interjecție), bine instalat în limbă. În plus, domeniile în care a fost folosit mai întîi *a stopa* - conducerea automobilului și sportul - sînt astăzi unele dintre cele mai productive pentru extinderi; evoluția lui *a stopa* fiind comparabilă cu cea a verbului *a demara*, despre a cărui dezvoltare contemporană am mai vorbit. Nu în ultimul rînd, în momentul de față acționează, pentru tot mai mulți vorbitori, direct modelul englezesc: existența verbului *to stop* ar fi, ea singură, o explicație suficientă a modei actuale a cuvîntului.

Dincolo de presiunea surselor, cuvîntul are toate șansele să se impună și din rațiuni semantice: el nu este, în majoritatea contextelor, un simplu înlocuitor al verbului *a opri*; echivalent mai curînd cu o serie de locuțiuni - *a pune stavilă*, *a pune capăt* - față de care are avantajul scurtimei, sau cu alte neologisme - *a interzice*, *a suspenda* - față de care are totuși un sens mai general - *a stopa* păstrează un caracter tehnic, administrativ, cvasi-oficial, indicînd o acțiune autoritară. Are deci o zonă semantică în care se poate specializa, e motivat în sistemul limbii prin legătura cu *stop*; în plus, este și destul de eufonic. Avantajele sale nu-l feresc însă de excese: cel puțin deocamdată, verbul nu poate să apară în orice combinație stilistică; coexistența cu termeni familiari și populari e stridentă, ca în exemplul (poate construit cu intenție parodică): "acum se pomiră grevele, ce stopară pentru moment gîlceava negocierilor" ("Expres magazin", 8, 1994, 1).

Centena

directorul m-a invitat la el în birou și mi-a comunicat că Mihai Ralea dorește să fiu redactorul cărții, pe care tocmai i-o predase. Era *Cele două Franțe*. Apoi, imediat, i-am fost redactor la cele trei volume *Scrieri din trecut*, apărute pînă în 1958. Profesorul mă invita, diminețile, mereu, la el acasă, unde convorbiam îndelung. Era director al Institutului de relații culturale cu străinătatea și, ca demnitar ce era, telefonul suna continuu, secretarul de la Institut făcîndu-și, diminețile

D EVENIND student la filosofie în 1951 la Cluj, decizia oficialității a fost ca toate facultățile de filosofie din țară să fie comasate în una singură la București. Am ajuns în Capitală, după multe avatari și eram efectiv înfricoșat auzind că vom deveni o facultate exclusiv ideologică. Eram și mulți studenți (peste 200) iar unii colegi, cu aplecare spre activism politic, ne tot dăscăleau șuierător. La propunerea lui Alex. Ivasiuc, coleg cu care m-am împrietenit repede, ne-am înscris, amîndoi, la secția de psihologie a facultății, mai ferită, înțelegeam noi, de ideologie și activism politic. Dar după vreo două-trei săptămîni de cursuri, m-am rugat de o secretară să mă ajute să revin la secția de filosofie generală pentru că eu pentru asta mă pregătisem ca un vis, bine întreținut, în anii liceali. M-a ajutat și am revenit, spre supărarea lui Ivasiuc, care îmi prevestea mari dezaastre și nenorociri. Am continuat să frecventez însă cursul de istoria psihologiei ținut de Mihai Ralea, pe care l-am urmat întreg anul întîi. Citisem din liceu încă întreaga colecție a *Vieții Românești* (mai înainte o devarasem pe aceea a *Convorbirilor literare*) și știam bine cine este profesorul Mihai Ralea. Profesorul era, atunci, fără demnități publice, venind adesea, la facultate, cu tramvaiul. Iar cursul său, învățat și strălucitor, era, pe atunci (alături de cel al prietenului său Tudor Vianu) o oază de cărturărie și de distincție intelectuală, care ne fermeca efectiv. Odată, la un seminar, am și vorbit nu știu ce, profesorul a intervenit, s-a iscat o controversă. Îndrăzneala mea s-a mai repetat. N-am crezut - cum aș fi putut? - că profesorul m-a remarcat. Tîrziu, prin 1956, ajuns redactor la E.S.P.L.A., într-o bună zi aflîndu-mă "la o țigară" în holul instituției (celebra clădire a fostei Fundații Regale pentru Literatură și Artă de pe Bd. Ana Ipătescu, unde funcționează azi - de ce? - Ambasada Iranului) a apărut Mihai Ralea care, mirare, recunoscîndu-mă, m-a întrebat ce fac acolo. I-am răspuns că sînt redactor al editurii și că lucrez la secția de critică literară. După o lapidară convorbire, a intrat la directorul editurii, care era, atunci, nimeni altul decît Petru Dumitriu. După o vreme,

pînă la 12, slujba în holul frumoasei case de pe strada Rozelor (atunci se numea Haia Lifșiț (?), avînd instrucțiuni să-i dea legătura. Imensa majoritate a telefoanelor aveau ca scop ajutorarea unor oameni, odată bine rostiti, ajunși acum în nevoie. Ralea îi ajuta pe mai toți, rugîndu-i doar să nu-i ceară locuințe pentru că nu le poate soluționa cererile. Nu exagerez deloc dacă spun că jumătate din timpul său îl consuma cu stăruințe prin te miri unde pentru rezolvarea acestor multor solicitări. Era, cred, puțintelul de bine (vorba e a lui Iorga) pe care Ralea îl făcea, atunci, compensatoriu. Și ajuta pe toată lumea care ajungea la el. Odată, după o convorbire telefonică, mi-a spus că solicitantul e cel ce anunțase poliția legionară unde se ascunseseră în zilele rebeliunii. Nu m-a mirat cînd, la întrebarea mea dacă îl va ajuta, mi-a răspuns, rîzînd, aprobativ. Era, cum l-au știut cei ce l-au cunoscut, bonom, spiritual, generos, afabil, curtenitor și toabă de carte. A rămas surprins cînd a constatat că știam bine *Viața Românească*. Mă sfătui să scriu despre Ibrăileanu și Stere, deși, pe atunci, aceștia erau indezirabili, îmi povestea detalii despre aceste personalități și atmosfera marii reviste (ajuns acasă notam totul pe fișe) și era neconsolat că nu apare o ediție din scrierile lui Ibrăileanu (a adus-o la editură, alcătuită împreună cu cumnatul și prietenul său, neuitatul D. I. Suchianu și a apărut, în "B.P.T.", cu textul mult amputat). Ralea mi-a îngăduit, pînă prin 1962-1963, să-i fiu aproape. Îmi oferea cărți, mă consilia bibliografic, mă invita la masă la COȘ..., unde prînzeam cu familia Vianu și I. M. Sadoveanu (odată m-a invitat la via sa din Dobrina Hușului) îmi tot dădea sfaturi, îmboldindu-mă să scriu și să public. E mai mult decît probabil că viitoarele mele cărți *Poporanismul* (1972) și *Viața lui C. Stere* (două volume, 1989, 1990) atunci, în acele fermecătoare și utile convorbiri, au început să se configureze. Îi păstrez profesorului meu Mihai Ralea o infinită, vie recunoștință și îl consider, cum a și fost, (împreună cu Vianu și Călinescu) directorul meu de conștiință. Fără el, și fără ei, aș fi fost altul sau n-aș fi fost deloc. Mi-am

făcut, cred, datoria față de memoria profesorului meu, scriind despre el și opera sa depunînd, apoi, stăruințe pentru alcătuirea unei monumentale ediții a operei sale, începută, la Ed. Minerva, din 1972, care a apărut în șapte tomuri. Dar mereu mă simt dator și-mi reproșez că n-am făcut tot ce trebuia pentru ca personalitatea lui Ralea să fie receptată cum se cuvine.

Ralea, de la a cărui naștere sărbătorim acum centenarul, a fost o personalitate pluriformă. Sociolog, estetician, critic literar, psiholog, memorialist, om politic, eseist și mare publicist, Ralea a lăsat, în toate aceste domenii în care s-a manifestat cu strălucire, urme mult sesizabile. S-a înscris, imediat după primul război mondial, ca doctorand la Sorbona, unde domina o atmosferă marxizantă. Teza sa de doctorat *Ideea de revoluție în doctrinele socialiste* scrisă în franceză și apărută la Paris în 1923, a fost, apoi, tradusă nefericit (nu de autor) în limba română în 1927 și, reeditată, în 1981, în al treilea volum al ediției cuprinzînd "Scrierile" lui Ralea. Tînrul doctorand (avea, atunci, 27 de ani) își dă, aici, măsura capacității sale analitice, urmărind critic conceptul de revoluție în evoluția doctrinelor socialiste, de la fazele lor preistorice, trecînd, apoi, prin configurarea ei, la gînditori precum Saint-Simon, Proudhon, Bobeuf, Blanqui, anarhismul, Marx și Engels, A. Bebel, Bernstein, Kautsky, Millerand, Guesde, Jaurès și încă alții. Să reținem din încheierea lucrării această idee valabilă în anii imediat postbelici: "Totul tinde așadar, să favorizeze mentalitatea revoluționară. Revoluția ca un fel de categorie a conștiinței, prin care judecăm o mare parte din actele sociale. Din mijloc, cum o considerau cei dinți socialiști, ea devine scop în doctrina sindicalistă revoluționară. Am arătat cum ideea de progres a apărut către sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Ea corespunde progreselor tehnice tot așa de bine ca și progreselor sociale și morale, cu care s-a îmbogățit omenirea în această epocă. Poate că tendința revoluționară, care caracterizează epoca noastră, nu este nici ea altceva decît simptomul acestei aspirații obscure, dar profunde, a umanității în mersul său neîntrerupt către progres". Și poate că nu este o împlinire că a doua lucrare monografică, rotundă și originală, este cea de antropologie filosofică, intitulată *Explicarea omului*, scrisă în 1942-1943, publicată în 1946 și tradusă în franceză de Eugen Ionescu, apare, în 1949, la "Presse Universitaire de France". Este, nu e o exagerare, o relație dacă nu de continuitate oricum de fluid relevabil între aceste două singure cărți monografice ale lui Ralea. Elogiul activității inhibitive a conștiinței, pe întreaga gamă a manifestărilor ei, împotriva exploziei instinctelor, care se află în centrul de interes al *Explicării omului*, spunea multe într-o perioadă - cînd și-a scris autorul cartea -, cînd forțele oarbe, instinctuale, stăpîneau Europa. Ideea o aflăm tratată și în studiul *Definiția omului* (1928), în care conceptul de amînare, de stăpînire a biologicului, e considerat ca fundamental, caracterizant pentru înțelegerea omenescului. Și

poate că aici ar trebui, imediat, adusă discuție contribuția lui Ralea la definirea, în 1928, a psihologiei naționale, în studiul, fundamental pe truceastă temă, *Fenomenul românesc*. Ralea, pe urmele maestrului său Ibrăileanu, era preocupat de aflarea "particularității sufletului nostru național", voind să înțeleagă "cu gîndește sufletul nostru lumea? Cum entuziasmăm și cum ne deprimăm? Cum se oglindește lumea în noi și sens atribuim acestei oglindiri? Ce sînt credințele, iluziile, speranțele, miturile noastre?" Întrebări, recunoaștem, cutezătoare și demne tot interesul, care meritau să primească un răspuns adecvat, menit să clarifice și încercarea de răspuns, care mi pare revelatoare, definitorie, valabilă poate în întregime și astăzi. Aici, România, s-au întîlnit influențele celor două templative ale Răsăritului și activismul Apusului: "În sufletul nostru, s-au format o sinteză nouă, un echilibru. Echilibrul nostru se cheamă adaptabilitate. Prin el ne deosebim de toată lumea Orientului, dar și de aceea a Apusului. Există în caracterul nostru excese lente, de plictiseală, de îndurare, de răbdare excesivă, care ne împiedică față de occidentali. Pe de altă parte, găsim în noi inițiative, o anumită hărnicie în pricepe ce e bun în altă parte și ce e rău, o apropiere, o vioiciune în a pricepe imediat mecanismul unei noutăți, o ageritate în a nu fi dezorientați și nici intimidați în fața neprevăzutului, care ne îndepărtează cu mult de apatia inertă a Orientului. N-am avut timp să construim noutăți, dar am avut mereu de a pricepe și a asimila imediat ce a fost făcut bun alții. Această adaptabilitate am perfecționat-o făcînd din ea arma noastră de luptă în existență". "Funcția de adaptare exactă și rapidă presupune o inteligență dezvoltată. Fără nici un fel de exagerare națională trebuie de recunoscut că românii sînt înaintea de toate inteligenți. Deșteptăciunea sa e vioaică, suplă, dar mai a limpede. Nici o umbră de misticism, de nebulozitate nu-i turbură funcționarea exactă a minții sale. Cel care adaptează are nevoie de reflectare perfectă clară, de o luciditate netulburată de condițiilor mediului, îi trebuie o anumită specie de organizare mintală". aceea, cu siguranță, a respins Ralea invazia misticismului la noi, în a douăzeci. În 1927, cu un an, de înaintea studiului *Fenomenul românesc*, Ralea a publicat, în *Viața Românească*, eseuul intitulat *Chimie mistică*, constatînd că misticismul practic, la noi, de spirite necreatoare iar misticismul și mediocritatea nu împacă: "Vorba lui Caragiale: «a slăbi». Românul nostru e bono micalit, ascuțit în observație și, ca meridionalul, extrem de lucid. De un atîta temperament de delirant, mă rog. Și cam tot pe atunci, în 1928, (foarte fecunzi pentru eseistica lui Ralea) publică vestitul eseu *Misiunea unei generații*. Constata, de la o vreme, un vitalism larg îmbrățișat în întreaga generație, care, brusc, blamează viciile civilizației (blîndețe, obiectivitate politetă, cuviință, reflecție). "De aceea înseamnă cultură, atunci sîntem pentru civilizație. Ceea ce trebuie să facă poporul nostru însetat de dreptate

Articulul Mihai Ralea

ertate nu e «cultura» subiectivă de
mperament excesiv a cutărui june,
rigurat de nerăbdare în arivism. Nu
trebuie specimene de profeti, de
etzscheeni, de literați desperați și
ginali, artiști singularizați; ideologi
«parti-pris» uri nostime și intere-
te. Dacă aceasta e «cultura» sufletu-
s, preferăm civilizația mai modestă a
teriei. Ceea ce lipsește poporului
stru sînt libertatea, șoselele, drep-
ea și curățenia străzilor. Ne trebuiesc
iva oameni de caracter și cîteva mii
«watter closete» sistematice. De ati-
lini literare, delicioase în subiectivis-
al lor capricios și picant, ne putem
pensa la urma urmei. Nu ne trebuie
cînd nu avem necesar. Nu ne tre-
ie capriciu, cînd n-avem normal.
porul acesta trebuie prefăcut
enește în masele sale profunde.
easta trebuie să înțeleagă tineretul de
ăzi. Vitalitate, energie, da. Dar în
viciul civilizației. Barbaria agresivă
înseamnă numaidecît tinerețe...
nerația noastră, dacă simte vreo
emare, va trebui să lupte pe terenul
e. Va trebui să se combată cu disper-
bizantinismul, fanariotismul, și rete-
e, pehlivănia, scepticismul trivial și
ialitatea zeflemistă cu care românul
stru trece ușor peste cele mai tragice
uații. Revendicăm pentru onoarea
stui popor puțin sentiment tragic al
istenței și puțină amărăciune
știentă. Cu alte cuvinte, să creăm o
ă românească». Acest eseu, mereu
at în cărțile lui Ralea, a sîrmit con-
verșe și Călinescu, în capitolul final
pecificul național) din *Istoria litera-*
polemiza, fără să-l numească, cu
ile autorului nostru din acest eseu.
avea dreptate. Iar ideea acestui eseu
mîne, din nefericire, valabilă și
ăzi, tocmai pentru că aducea în prim
cîteva categorii ale etnopsiholo-
românești. Le va retna, adesea, în
putele sale pe marginea ortodoxis-
ului și a misticismului. «Misticismul
ortodoxismul - preciza Ralea în eseu
sputinism - aduce obscurantism și
băticie. De bine de rău, iluminismul
colului XVIII francez ne-a adus
ma de civilizație, rea sau bună pe
e o avem, astăzi. Și tot e preferabil
va la nimic. Dar mai este ceva...
ecizarea sufletului rațional e
recepția unei individualizări, a unei
erentieri bazate pe o operație de dis-
ninație. Nu pot deosebi ce e al meu
ce e al altuia decît printr-o operație
limitare rațională. Misticismul care
ște individualizarea, care amestecă
contopește totul, nu permite
erentieri. Între mistică și specificul
ional e o enormă incompatibilitate».
încă această precizare din *Iarăși*
odoxismul: «Nu vedem legătura
retică doctrinală dintre ortodoxism
naționalism. Nu credem că ortodox-
ul ne duce la cunoașterea și culti-
ea specificului nostru național, pe
e și noi îl cerem în literatură, dar pe
laice. Identitate între sufletul nostru
ional și ortodoxism? E clar mi se
că 1) Nu toți românii sînt
odocși, deci că a identifica
nism cu ortodoxism înseamnă a
în afară de patria lor o mulțime de
âni. Sufletul nostru național e mai
decît formula ortodoxă. 2) Sînt și
popoare ortodoxe. Această credință
e numai a noastră: o au și grecii,

rușii etc. - popoare care se aseamănă
prea puțin cu noi». Cum se vede, există
un liant etnopsihologic în dezbaterile
de filosofia culturii pe care Ralea le-a
desfășurat polemic în deceniile interbe-
lice, de mare ecou, curaj și eficiență. Și
cum aș putea uita, la acest capitol sau
la altele vicinale, bijuteria care este
volumul de microeseuri *Valori*
(1935). Fiecare din el o mică
orfevrerie gingașă? Cum să uit acel
eseu *Definiția omului inteligent* care
stabilește că e inteligent acela care nu
confundă niciodată punctele de vedere.
Da, acolo se cita acel exemplu de stu-
piditate cînd în controversa despre dar-
winism dintre două studente, una, în
carență de argumente, a exclamat: «Așa
îmi trebuie mie dacă stau de vorbă cu o
tuberculoasă!» Sau microeseul despre
Cehov, *cel despre Don Juan* misogin,
despre succes și ascetism, despre
elogiul banalității, cel despre etern și
efemer, despre cecitatea bunului gust,
cel despre indiscreția lui Freud, cel
despre ateismul național, cel despre
iluziile grandomaniei, în sfîrșit cel
despre lumea lui Caragiale, în care,
printre altele, afirma că dramaturgul
este «cel mai național scriitor, cel care
a înțeles mai bine firea noastră». Aș
spune că finețea analizei și a
observației, inteligența extraordinară a
lui Ralea și-a dat măsura adecvării.

În sfîrșit, Mihai Ralea a fost un dis-
tins critic literar. S-a spus de către unii
că a fost, în acest domeniu, un amator.
E o apreciere nedreaptă, datorată,
probabil, faptului că n-a practicat criti-
ca de întîmpinare, asemenea marilor
critici interbelici. Critic de întîmpinare,
într-adevăr, nu a fost. Dar ce extraordi-
nară forță de analiză au exegezele sale
literare! Și să nu uit. Ralea a fost cel
dintîi critic român care, în 1927, la
apariția *Cuvintelor potrivite*, a avut
temeritatea de a aprecia că Arghezi este
cel mai mare poet al românilor după
Eminescu. De ar fi fost numai această
intuiție, și azi valabilă, și încă meritul
criticului literar M. Ralea e imens. Și
această judecată a fost rostită în 1927,
imediat după debutul în volum al poe-
tului. În studiul despre Sadoveanu din
1930 pornea de la faptul că în plasma
marelui scriitor s-a întrunit o dublă
origine, oltenească și moldoveană. Și
consideră că în acest amalgam biologic
trebuie căutată cheia operei lui
Sadoveanu: haiducia și blînda contem-
plație, pasivă, poetică, sentimentul pen-
tru natură. «Talentul, scrie criticul, e un
maximum de eficiență. Secretul său e
de a obține din anumite date cel mai
mare randament și, cîteodată, singurul
posibil. Elementele primare din
Sadoveanu sînt: poezia mistică a naturii
și spiritul pandur». E, desigur, un punct
de vedere, contestabil ca atîtea altele.
Dar nu definise Ralea chiar critica litera-
ră drept o îndeletnicire care adaugă noi
puncte de vedere în legătură cu o operă,
la care, uneori, nu s-a gîndit nici
autorul ei? Și e o definiție a disciplinei
noastre, pe care mulți au împărțit-o și
o împărtășesc. În studiul despre Proust
releva influența extraordinară asupra
operei autorului *În căutarea timpului*
pierdut exercitată de filosofia lui
Bergson. «Nimeni n-a fost mai aproape
de influența directă a marelui filosof ca
M. Proust. Ceilalți i-au suferit influența
indirectă și numai printr-o latură a

operei lor. Proust i-a aplicat în litera-
tură, la analiza psihologică și la aceea a
realității exterioare, chiar *procedeele*,
chiar maniera de disecare și de dialecti-
că. Dacă Bergson ar fi scris literatură,
așa ar fi scris-o». Și acest studiu e scris
în 1923, la un an după moartea lui
Proust. Și tot așa, studiul despre Balzac
din 1924, pornit de la *Verișoara Bette*:
«Crevel e ilustrarea concretă a omului-
tip la care ar fi visat Marx dacă, în loc
de un tratat de economie politică, ar fi
scris un roman. E *Capitalul* făcut om.
Lacom, avar, grandoman, infatuat,
grosier, dar mai ales mercantil. La el
totul: arta, dragostea, știința - e în
funcție de ban. Unei femei pe care îi
iubește îi spune: «Je t'aime comme un
million». Totul se cumpără ori se
vinde: raporturile dintre oameni devin
exclusiv economice». Și abundă
fecunde și pătrunzătoare judecăți de
valoare (chiar dacă, din partizanat de
grupare literară, a negat valoarea
Concertului din muzică de Bach de
Hortensia Papadat-Bengescu) în mul-
tele recenzii și comentarii literare pu-
blicate în *Viața Românească*. Chiar
dacă intermitent ca exercițiu, Ralea a
fost, fără îndoială, un veritabil, bun
critic literar. Iar memorialele sale de
călătorie, strălucitoare, relevă efectiv
un bun, remarcabil prozator.

Toate aceste mari însușiri ale unei
personalități cum puține avem trec,
astăzi, printr-un con de umbră, pe prim
plan apărînd colaboraționistul din anii
comunismului despre care se rostesc
numai cuvinte de condamnare. Nu neg
și nu apăr această realitate din viața lui
Ralea (nu, din fericire, și din scrisul
său). Dar cred că ea trebuie explicată
și, deci, înțeleasă în resorturile ei adînci.
Ralea fusese membru de frunte al
P.N.T., îndeplinind, din 1934, și
funcțiunea de director al ziarului
Dreptatea, unde articolul său, mereu
prezent, apăra valorile democrației și
ale antifascismului. Făcea parte din
gruparea radicală de stînga a partidului,
împreună cu Petre Andrei, G. Zane,
Armand Călinescu, Grigore Gafencu,
M. Ghelmegean, V. V. Stanciu,
Demostene Botez. În martie 1938
Ralea intră, împreună cu colegii săi de
grupare, ca ministru al Muncii, în
guvernele carliste ale dictaturii regale.
Părăsea astfel P.N.T. (oricum dizolvat,
ca și celelalte partide politice), spre
supărarea indignată a lui Iuliu Maniu.
Ralea mi-a vorbit nu o dată despre
rațiunea acestei decizii și odată a și
motivată-o scris. Țara era, atunci, con-
fruntată, spunea el (și ca el toți ceilalți
care au procedat astfel), cu două rele:
ascensiunea mișcării legionare și dic-
tatura regală. A optat, la cerere, pentru
a se alia cu răul cel mai mic care se
angaja să-l lichideze pe cel mai mare.
Așa a intrat, ca ministru, în al doilea
guvern Miron Cristea și a rămas în
funcțiune, în toate guvernările carliste
pînă în iulie 1940, cînd a fost adus la
cîrmă Ion Gigurtu. În timpul guvernării
legionare era mereu pîndit și puțin a
lipsit să nu fie asasinat. În anii război-
lui, a voit să se reîntoarcă în P.N.T.
Iuliu Maniu i-a respins ferm propu-
nerea, Ralea creîndu-și, în 1944, ane-
micul Partid Socialist Țărănesc, care
era format din cîteva aderenți ai profe-
sorului de estetică și psihologie. După
23 august 1944 Iuliu Maniu și Dinu

Brătianu au cerut ca pe lista crimi-
nalilor de război și celor care au
pregătit dezastrul țării să fie incluși toți
miniștrii din guvernele carliste, inclusiv
Gh. Tătărescu și M. Ralea. A fost chiar
o decizie în acest sens al celui de al
doilea guvern Sănătescu, luată la pre-
siunea șefului P.N.T. Maniu, ca fost
adversar al regelui Carol al II-lea, era
inflexibil în această chestiune, contin-
uînd să ceară imperios tratarea foștilor
miniștri carliști drept profasciști. Ceea
ce era, efectiv, o mare eroare politică și
o gravă cecitate în apreciere. (Armand
Călinescu, Petre Andrei, N. Iorga, dacă
ar fi trăit, erau asimilabili cu
profasciștii). Așa se explică, în
hotărîtoare măsură, apropierea lui
Tătărescu și a lui Ralea de P.N.D. și
intrarea lor, la 6 martie 1945, în guver-
nul Petru Groza, Ralea devenind minis-
tru al Artelor. În decembrie 1946, în al
doilea guvern Groza, Ralea nu mai e
ministru, devenind ambasador la
Washington. Apoi, din 1947-1948, cînd
s-a înapoiat din misiunea diplomatică,
a fost lăsat în așteptare cîteva ani buni,
după care a căpătat demnități politice,
inclusiv pe aceea de membru al prezi-
diului Marii Adunări Naționale. Între-
barea este, a știut Ralea care e destinul
țării și perspectiva ei? Sigur da, deși nu
în toate detaliile îngrozitoare care s-au
dezvoltat. Probă, printre altele, e faptul
că într-o convorbire din 1946-1947, la
Paris, cu Eugen Ionescu, care voia să se
înapoieze în țară. Ralea l-a deconsiliat
decis, spunîndu-i: «Nu ești destul de
credincios și nici destul de cinic pentru
a rezista». Ralea s-a lăsat folosit, pentru
numele său și ceea ce reprezenta, con-
ferind oarece gir (să spun moral?) dic-
taturii comuniste. Lucid, Ralea a înțeles
că marile puteri occidentale abandonau
România influenței acaparante a
U.R.S.S., pe cînd cercurile opoziției, în
frunte cu Iuliu Maniu, continuau să
investească vane nădejdi în vagile
promisiuni ale diplomaților occidentali
că lucrurile se vor redresa. Amăgire
desperată. Corneliu Coposu, în Cartea
interviu cu dl. Vartan Arachelian se
plîngea de înșelăciunea cu bună știință
practicată de diplomația occidentală,
afirmînd că de ar fi știut adevărul
opoziția și-ar fi construit o altă strategie
politică. Ralea (și alții ca el) a înțeles,
perspicace, adevărul brutal și a adoptat
strategia sa. Nu spun că a fost mai
înțeleaptă dar mai lucidă sigur că a fost.
Acceptînd colaboraționismul, Ralea a
încercat să salveze, în acel dezastru
generalizat, ceea ce se mai putea salva.
Era un efort compensatoriu, atunci,
binefăcător. A ajutat, repet, enorm de
multă lume în nevoie disperată și a
întreținut, printre studenți și tineri inte-
lectualii, lumina științei și a culturii
adevărate. A însemnat, pentru vremea
aceea, imens. Cei ce, azi, nu folosesc
decît sudalma și oprobriu pentru Mihai
Ralea s-ar cuveni să judece lucrurile în
contextul istoric și numai după aceea să
se rostească. Și, oricum, întotdeauna în
cunoștință de cauză. La acest ceas
aniversar, mă înclin respectuos înaintea
memoriei marelui Mihai Ralea și îi
aduc, aici, prinosul recunoștinței mele
nostalgice și mult, foarte mult înda-
torată.

Zigu Ornea

Tentativă de clarificare

Stimate Gabriel Dimisianu,

MARE mi-a fost uimirea și în-
tristarea când am citit arti-
colul Dtale, *Patologia literară*, consa-
crat cărții lui Eugen Negrici *Poezia
unei religii politice (România literară,
4/1996)*.

Dând ca exemplu - între alte
poeme, ale Ninei Cassian și Eugen
Jebeleanu - două poeme ale mele, faci
următoarele aprecieri:

«De la *Țara Fetelor* la *Ție-ți vor-
besc, Americă...* este distanța de la
literatură la patologie (ca să nu spun
oligofrenie) literară... Cum au semnat
cu numele lor acești scriitori asemenea
lucruri? O explicație pe care unii dintre
ei au dat-o, întrebați după ani, a fost
credința, convingerile politice, astfel au
crezut atunci că este bine: ieșiseră din
război, fuseseră persecutați înainte ca
oameni de stânga, iar unii încă mai
mult, ca evrei. Se poate admite până la
un punct, dar nu până la un punct atât
de jos pe scara «literarului», situat în
patologic, cum spuneam. Numai
convingerile politice, antifascismul,
persecuțiile dinainte, atâtea câte vor fi
fost, nu puteau duce până acolo, cum
nici nu au dus prin alte părți.

Ne rămâne ca explicație plauzibilă
cinismul acestor oameni ce nu mai pu-
neau nici un preț pe onorabilitate, sen-
timentul lor că, în condițiile de atunci,
nimic altceva nu conta decât interesul
imediat.»

Altfel spus: numai o lepădătură
morală poate scrie, din calcul, aseme-
nea texte idioate.

O să cercetăm, mai încolo, două
dintre ele, să vedem dacă lucrurile stau
așa.

Oricum ar fi, legătura pe care o
faci, de la cauză la efect, mi se pare
eronată. O distorsiune logică elemen-
tară și o denaturare a realităților din
timpul când au fost scrise.

Cum, însă, îți urmăresc articolele și
știu cât de fină e receptivitatea Dtale
critică, nu pot să nu rămân uimită de
Patologia literară.

Tocmai Dta să nu știi că, din devo-
țiune quasireligioasă față de Idee și de
Ideal, mulți intelectuali cinstiți, printre
care scriitori de marcă, din toată lumea,
au scris texte exaltate, incompatibile cu
rațiunea lucidă? Cu propria lor rațiune,
înainte de a fi supuși unei puternice
fascinații și, mai mult, unei manipulări
de o desăvârșită perversitate?

Dta să fii cel care scoți poezia mea,
Casa din Gori (din '50-'51), - pe care o
dai, între altele, ca exemplu de oli-
gofrenie - din contextul istoric bine-
cunoscut? Dta să uiți că o lume în-
treagă avea memoria obnubilată de vic-
toria Uniunii Sovietice împotriva Ger-
maniei hitleriste și identifica izbânzile
armatei sovietice cu personalitatea lui
Stalin și cu presupusul lui geniu?

E de conceput să nu realizezi că,
scoasă din epocă, din curentul acesta
de exaltare, o asemenea poezie, «des-
coperită» acum, poate ușor trece drept
orbire politică, dar nu drept model de
idioțenie și de necinste?

După toate cele cunoscute și trăite,
când o citim, azi, ea e, fără-ndoială, re-
voltătoare.

E destul, însă, ca, în locul cuvinte-
lor *Gori* și *comunism*, să fie numit lo-
cul de naștere al unei personalități pro-
vidențiale, iar în locul idealului meu de
atunci - ce s-a dovedit nevrednic și pie-
ritor - un ideal peren al omenirii, pen-
tru ca textul să-și evidențieze modesta

lui calitate - de poezie cu efuziuni sen-
timentale - în cadrul «literarului» și nu
în sfera patologicului oligofrenic, așa
cum susții Dta. Să auzim chiar ver-
surile pe care le citezi: «Aici, la Gori,
s-a jucat copilul./ De-aici, din cuib, și-a
luat vulturul zborul./ În comunism
când vom trăi și-n cântec/ Aici vom
asculta mereu izvorul.»

Există și poezii mai bune, sunt de
acord. Asta nu e greu. Dar de aici până
la patologia literară...!

Luminată, în diverse chipuri - de
câte un diabolic operator, Istoria -
piesa capătă valențe artistice diferite.
Oricât ar fi de neînsemnată lucrarea,
cum și e, în cazul de față, cred că nu
mă înșel: ne aflăm în sala generos
încăpătoare, a «literarului».

În trecut fie spus, regăsim în *Casa
din Gori*, cu o stranie senzație de ireal,
credința de odinioară, în «les lende-
mains qui chantent.»

În ce privește «Ție-ți vorbesc,
Americă», din păcate realitatea nu e-n
discordanță cu tematica poemului, nici
cu patosul care-l animă.

În pofida profundelor schimbări
petrecute în lume, primejdia unor con-
flicte majore între țări n-a dispărut nici
acum. Dacă, în poemul meu, interlocu-
toarea femeii din Europa e o femeie
din America, și dacă ei i se adresează
chemarea la apropiere între oameni și
la pace, ea nu e mai puțin femeia din
orice parte a lumii și din orice timp.
Pentru că femeile sunt cele care resimt
în modul cel mai acut, în carnea lor,
distrugerile, violența, moartea pe care
le aduce războiul.

POEMUL e conceput în for-
mulă directă, discursivă,
whitmaniană, maiakovski-
ană, ce nu se mai practică azi. Chiar
eu, intuitiv, o ocolesc, de foarte mult
timp. Cred că de la *Tocmai ieșeam din
arenă* (1967) și mai dinainte.

Dacă refuzăm o asemenea tratare
lirică, mi se pare că nu putem, totuși,
vorbi despre acest poem ca despre o
producție situată în sfera patologicului.

Ba îndrăznesc să spun că, lipsit,
poate, de inefabil și de conotații suges-
tive, el are unele merite literare ce au
fost remarcate, pe vremea publicării
lui, de critica de la noi și din «alte
părți».

Conchid: exemplele de idioțenie,
din acea perioadă, nu mi se par bine
alese. Ți-aș putea furniza altele, mai
concludente. Dar nu pentru necinste
care, după Dta, ar fi sorginea stupidității
lor, așa cum, cu dezinvoltură, sus-
ții.

Lichelele, mereu treze, atente la
interes și profit, pot mima sinceritatea,
chiar și în versuri, pot înșela pe mulți
oameni simpli, dar nu pe un critic
avizat ca Dta.

Mă întreb dacă nu cumva cauza
care a declanșat articolul Dtale, *Patologia
literară*, nu e, ea însăși, sindromul
unei patologii, cea actuală, de tranziție,
pe care aș numi-o *Toți contra tuturor*
sau, profund populist, sindromul *Șo pe
el*?

Mă mai întreb dacă cei trei poeți
intrați în colimatorul Dtale, ar fi fost
lichelele de care vorbești, ar fi rămas ei
imuni la presiunile ceaușiste? Nu s-ar
fi transformat în turiferari ai «condu-
cătorului mult iubit», ca atâția alții? Pe
cât știi, nici unul din ei n-a suferit
acestor tentații oportuniste.

Dar să rămân la mine. E un caz pe
care-l cunosc à fond.

În ce privește scriitorii «din alte
părți» nu e nevoie să citez prea multe
nume de poeți cu faimă mondială -
Pablo Neruda, Aragon, Eluard - ale
cărora ode, către Stalin și comunism,
pot rivaliza cu cele înălțate pe melea-
gurile noastre.

Cer iertare celor ce ar citi aceste
rânduri pentru că m-am ocupat de niște
vechi poeme ale mele.

Am fost nevoită să fac acest lucru
deoarece, odată cu aprecieri critice pe
care le socotesc eronate, dai, stimate
coleg, și un greu verdict de ordin
moral.

Observațiile de ordin estetic, oricât
le-aș socoti de nedrepte, n-ar fi putut
să-mi pună condeii în mișcare. *Patologia
literară* a fost un catalizator. Re-
acția s-a produs. Pentru asta îți rămân
îndatorată.

De ani de zile încerc să descălesc
firele unui destin încurcat. Să clarific,
să înțeleg, să mă liberez. De ce lucruri
s-au petrecut așa și nu altfel? Și
ajungând la oarecare limpezire, să îm-
părtășesc și altora experiența pe care
am trăit-o.

Dar mereu îmi spuneam: când o
lume a cunoscut coborârea în infern -
temnițe, schingiuri, deposedare de tot
și de toate - cine să mai aibă urechi
pentru mărturisirile mele? Totuși, am
încercat. În mai multe rânduri, în mai
multe feluri. Și am abandonat. De mare
ajutor pentru înțelegerea trecutului, mi-
a fost cartea istoricului francez Fran-
çois Furet, *Le passé d'une illusion,
essai sur l'idée communiste au XX-e
siècle*.

De la primele pagini, am simțit că
autorul pune degetul pe rană. Asta e!
Așa a fost. Și eu am fost în Arcadia ilu-
ziei. Și eu am străbătut pământul ars al
trezirii. Pentru mine ea a fost pe etape
și teribil de lentă. Patruzeci de ani am
traversat deșertul, cum scrie în Carte.

François Furet:
«Sociologia... ne indică mediile
receptive la ideea leninistă, dar nu ne
spune nimic despre vraja universală pe
care-o exercită... Ea (iluzia) face din
istorie hrana ei cotidiană, în așa fel în-
cât integrează orice ar surveni înlăun-
trul credinței» (*Le passé d'une illusion*,
pag. 19).

Întocmai așa se petreceau lucrurile
cu noi. Ideea se transformase în religie.
Credința nu-mi putea fi zdruncinată
nici de cele mai eclatante dezmințiri
ale realității.

CREDINȚA se numește o
poezie pe care am scris-o în
toamna zguduitoarei an
1956.

Ca și altele, având aceeași substan-
ță, ea spunea atașamentul meu din acea
vreme față de comunismul bolnav, ter-
felit de crimele lui Stalin și de acțiunile
violente - inevitabile, necesare, gân-
deam eu - pentru salvarea cauzei. Uni-
unea Sovietică devenise odioasă între-
gii lumi prin invazia armată în Ungaria.
Chiar și mie. Eram un ciudat amal-
gam de ură și devoțiune. «Bastionul
Păcii» intra cu tancurile pe străzile Bu-
dapestei. Și eu râsuceam, în conștiință,
întrebarea-cheie: «Ai oblojit cu mână
atentă, cu răbdare?/ Nu te-a gonit pu-
roiul? Nici zdrențele murdare?/ I-ai
spus atunci: Frumoaso, tu trandafir și
laur/ Ai fost și iarăși fi-vei scăldată-n
nimb de aur?» (*Credința*, 1956).

Frumoasa, bolnava-n zdrențe mur-
dare, era Ideea.

Crezi Dta că aceste versuri, oricum
le-am judeca - eu însămi le judec fără
nici un rabat, estetic sau de altă natură
- se scriu din «interes personal»?

Sentimentul care mă stăpânea era
că particip la o tragedie. Mă identifi-
cam cu cei ce se revoltaseră și erau vic-
timele agresiunii și, totodată, cu solda-
ții agresiunii, care apărau Ideea.

Mânjită de o baie de sânge, Ideea
era, totuși, Rațiunea Istorică. Și nu
putea fi abandonată.

Eu eram cea zdruncinată și, desi-
gur, mulți alții ca mine. Simțeam că
particip la o tragedie unică. Fără ca-
tharsis. (Majusculele aparțin acelei
epoci. Așa cum se scrie Dumnezeu).

Alții, mai lucizi, și-au schimbat, în
acel timp, atitudinea.

Istoricul citat mărturisește: «Pentru
a regăsi trecutul unei iluzii n-am decât
să mă întorc în acei ani ai tinereții me-
le, când am fost comunist, între 1949 și
1956. Chestiunea pe care încerc s-o în-
țeleg astăzi e deci inseparabilă de exis-
tența mea. Am trăit, din interior, iluzia
al cărei drum încerc să-l parcurg din
nou, până la una din acele epoci când
era cea mai răspândită. Trebuie să am
regrete în momentul când scriu această
istorie? Nu cred. La patruzeci de ani
distanță, judec orbirea mea de atunci
fără indulgență dar fără acrimonie.»
(1995, *Le passé d'une illusion*). Tot
patruzeci de ani mă despart de teribilul
1956, care a deschis ochii multor inte-
lectuali, din Occident, mai ales. Acești
ani s-au petrecut altfel pentru mine.
Trezirea a fost lentă și convulsivă.
Poate că lucrurile vor deveni mai clare
dacă voi evoca un moment crucial sau,
mai bine zis, care ar fi putut deveni
crucial, pentru destinul meu.

Participam la o ședință municipală
de partid, în primăvara anului 1956.

În *Memorii deghizate*, Ov. S. Croh-
mălniceanu povestește, cu o calmă
detașare obiectivă, unele aspecte ale
memorabilei ședințe. Când am citit
respectivul pagini, acum vreo doi ani,
am fost tentată să le completez cu ceea
ce am trăit eu, atunci. Mi-a fost imposi-
bil. N-am putut finaliza nici una din
încercări. O fac din nou.

În februarie 1956, Hrușciiov ținuse
raportul «secret» care dezvăluia crimele
lui Stalin. Partidele comuniste fură,
treptat, puse la curent cu secretul rap-
ortului.

Puternic traumatism în rândurile
lor.

Pe de altă parte, intelectuali din
țările satelite, însuflețiți de mișcările
din Ungaria, începeau să ia atitudine.
Demonstrații studențești aveau loc și în
România. Conducătorii de partid din
«țările frățești» erau îngrijorați. Gh.
Gheorghiu-Dej, politician abil și cinic,
înțelegea să ia măsuri preventive. Cum
cereau uzanțele și tactica, se începea cu
membrii de partid și anume cu scrii-
torii.

Prima victimă predestinată, per-
fectă în rol, era Al. Jar. Vechi comunist
militant, evreu, scriitor fără prestigiu,
slobod de gură. Eu eram cea desemnată
să-l denunț ca antipartinic în adunare.
Aveam alt statut. Dar, ca și el, eram
aleasă cu schepsis în rol.

Câteva zile înaintea ședinței.
Gheorghiu-Dej îl invită la masă pe
Jar. Se cunosc din ilegalitate. Sunt per-
tu: «Ghiță» și «Jarule».

- Zici că oamenii sunt nemulțumiți
și că le e frică de partid? Deschide gura
în ședință. Vorbește.

CERSETORUL DE CAFEA

de Emil Brumaru

și de mărturisire

Și Jar vorbește. Vorbesc și alții căroră li s-a dat ghes. Dar nu ei sunt cei destinați a fi victime exemplare. Jar, da.

În pauză, biroul organizației de bază este chemat la un aparté cu Dej.

Eroul, cântat de mine în *Slavă eroilor Doftanei*, emite, deodată, niște fraze năucitoare: «Jar e un lumpenproletar din fundul Căii Ducești...Ce părere ai Dta, tovarășă Banuș?»

- ...Eu cred că e un comunist adevărat. A luptat și în Rezistența franceză, alături de Olga Bancic, soția lui - decapitată de nemți... E el cam slobod de gură dar e cinstit.

- Dta ești cinstită. Nu el.

Și fiind eu «cinstită», mi se face cinstea să dau citire raportului, pregătit dinainte, probabil de «tovarăși de încredere» din C.C. Ședința se re-deschide.

NU ȘTIU cum am ajuns pe estradă. Mi-e frig. Hârtia îmi tremură-n mână. De-abia mă țin pe picioare. O să spun ca Jar: mă tem de partid? Toți ne temem... Ce-o să urmeze? Afară din partid. Afară din reviste. Și copiii? Cum or să se uite la ei colegii, profesorii? Și el? Fără slujbă. Și eu, ciumată. Singură. Toți se feresc de mine. Un corp străin. Aruncat în gol. Negru înaintea ochilor. O veșnicie? O clipă. Deschid ochii. Citesc. Îl demasc. Antipartinic. Înapoi la locul meu. Am ajuns. Mă așez.

Zile, săptămâni de ședințe ale biroului O.B. Câteva încercări de a-l salva. Să nu fie scos din partid. Să-i dăm numai vot de blam cu avertisment. Izbutim. Cu toate că un instructor de la C.C. ne vizitează mereu, ca să ne aducă la ordine. Urmează luni de zile de autocritică. Pentru «impăciunitorism». Așa se numește. Capăt un reflex condiționat. Cum aud cuvântul «autocritică», mă cuprinde greață. În zone mai conștiente ale creierului licăresc și azi, când scriu aceste rânduri, scânteii de scepticism: cine poate spune câtă ipocrizie se ascunde într-o autocritică?

Dacă ar fi să-mi lustruiesc imaginea, nu aș evoca asemenea lamentabile scene. Și nici dacă ceea ce scriu ar avea un caracter polemic. Ar însemna să-ți dau arme contra mea. Dar nu polemica mă preocupă.

De mirare nu e că am fost «bietul om sub vremi», că am cedat presiunilor și condițiilor create de despo-

tismul de partid. «Eroismul» meu se desfășurase în lupta antifascistă din timpul războiului, când, într-adevăr, mă angajasem politic, cu toate riscurile. «Eroismul», nemaifiind solicitat, luase, probabil, sfârșit, odată cu înfrângerea hitlerismului.

La patru decenii distanță, când îmi derulez filmul evenimentelor, nu mă miră atât cedarea mea din primăvara lui '56, cât faptul că atari șocuri n-au izbutit să-mi zdruncine «Credința». Asaltată de îndoieli, găseam puterea să le sugrum. Credeam că le-am ucis. Nici gând. Reveneau în forță. Aflam recurs și refugiu în leninism. Asemeni primilor protestanți, care apelau la cărțile sfinte, la Evanghelii, pentru salvarea credinței și a lor. În templul meu, o singură icoană era admisă: Lenin. Sub semnul acesta, și în numele lui, o să micșorăm falia dintre noi și tinerele generații, mă iluzionam eu. Căci observam, cu durere, cum tinerii se îndepărtează de idealurile noastre.

Recitesc, cu o ciudată senzație de inconfort, a doua versiune a poemului meu *Ne recunoaștem*, scris în deceniul șapte. La începutul deceniului opt, titlul căpăta, într-o nouă ediție, un semn de întrebare, *Ne recunoaștem?*, iar ceea ce urma era un răspuns dezolant: Nu! Nu mai puteam recurge la exorcism. Nu mai credeam în puritatea, în justetea învățăturii leniniste, în evanghelia noastră. Iar falia dintre comunism și generațiile tinere se lărgea tot mai mult: «Nu suntem cruzi/ Strigam după ei/ Mască noastră e crudă...» (*Ne recunoaștem?*, 1972).

Traversam deșertul. O incredibilă creatură, un fel de struțocămilă. Capul în nisip avea viziunea unei aurore dintr-un viitor nedefinit. Pe cocoșă, povara întrebărilor, a revelațiilor oribile. Patruzeci de ani... Și ultimii treizeci (Chiar atâția au fost? Chiar atâția.) fără viziuni luminoase. Fără dimineți care cântă. În spinare, povara. Tot mai grea. Victimizare? Culpabilizare?

Probabil, și una și alta. Mă confundam, morbid, cu asasinii: «Ce ai pe mâni, fetița tatei? - Am sânge, tată, m-am jucat./ M-au omorât. Am omorât./ - Ce joc urât!» (*Întâlnire, după*, 1972). Numeroși oameni au străbătut, ca și mine, deșertul. Iluzia s-a risipit, mai devreme sau mai târziu. Nici unul n-a ajuns în vreo *Țară a Făgăduinței*.

Încetul cu încetul, cețurile se destramă. Încep să-mi înțeleg trecutul. Dar, ca să existe o înțelegere substan-

țială, ar trebui să evoc pe larg, să înviez o epocă, o atmosferă, un mediu intelectual; problemele noastre obsedante, căutările unei căi de salvare din marasmul social și existențial. Ar trebui să merg departe, în copilărie, și, mai departe, în trecutul înaintașilor, care mi-au lăsat moștenire «genele» lor, imemoriala lor istorie.

Cine știe dacă voi avea puterea și timpul s-o fac. Sau dacă nu mă va coplesi iar sentimentul zădărniceii. În nici un caz, epistola de față nu poate cuprinde experiența unei vieți.

Aruncă parcă o sticlă în mare, în valuri tulburi și agitate.

Nu am senzația de ușurare a lui dixi et salvavi animam meam...

Am rămas sensibilă la problemele sociale.

Inima mea continuă să bată la stânga.

Chiar dacă unii pot spune: sunt sechelele vechii boli: iluzia, comunismul... Știu că nu e asta. A fost o boală de care m-am vindecat deplin. A avut grijă un doctor infailibil: comunismul real. O realitate pe care, într-un târziu, am perceput-o în adevărata ei înfățișare și esență.

Am, poate, alte iluzii, speranțe, fără de care nu e viață.

Salut o democrație cu piață liberă, în care există protecția socială. Nu mă împac cu ultraliberalismul comercial al unei piețe mondializate. Îmi repugnă pseudodemocrația imperialistă, cu prea puține clauze sociale.

Dacă aș răspunde la ancheta întreprinsă, de curând, de *Figaro littéraire*: «Au mai rămas cauze pentru care merită să mori?», aș răspunde afirmativ, ca Pierre Daix, și tot ca el, aș adăuga: «experiența m-a învățat că e indispensabil - mai ales în circumstanțele cele mai dramatice - să-ți păstrezi spiritul critic contra deformărilor și manipularilor și, mai presus de toate, să știi să fii neascultător.» Nu m-aș angaja în nici un partid. Nu numai pentru că sunt prea bătrână și vaccinată. Pentru că am înțeles ceea ce ar fi trebuit să înțeleg, acum aproape șazeici de ani, când am citit cartea lui Julien Benda, «La Trahison des Clercs», pledoarie pentru neimplicarea cărturarilor în politică.

S-a contrazis Benda când a participat, în timpul celui de-al doilea război, la lupta antifascistă?

Sau a înțeles mai demult că a-ți asuma o cauză a umanității, cum e stăvilirea flagelului nazist, nu însemnează, neapărat, angajament necondiționat și atipirea spiritului critic?

Nu a murit atunci, în luptă. S-a stins la Fontanay-aux-Roses, în anul 1956. Avea 89 ani.

Ar merita, poate, să mai vorbim puțin despre stânga și dreapta.

De ce spun atât de sigur: inima mea bate la stânga?

Am uitat că ne aflăm în turnul lui Babel?

Nu știu că sensurile s-au încurcat? Și limbile?

Nu cred că s-a chiar așa de încurcate. Suntem alergici, mulți dintre noi, la cuvinte, la sintagme, afectate, infectate de manipularile comuniste: umanism, lupta de clasă...

Se încrâncenează pielea pe om, numai ce le auzi. Dar dinamica socială e indiferentă la idiosincrasii, la alergii. Sute de mii de oameni se angajează, pentru cauze umanitare, în acțiuni de mare devotament, sau de-a dreptul

Dulapurile din sufragerie

(Piesă-n părți)
Regia: Alexandru Dabija

1. SUPERSTITIOS, asemeni vechilor almanahuri, sufletul meu se pierdea în presupuneri tot mai fistichii. Așteptam ziua și ora menită de zodiace când înneguratul dulap, ieșindu-și din calmul lemnului său nobil, va înșfăca definitiv trupul de carne trandafirică al *Iubitei Ideale* și-l va închide, pentru torturi delicioase, în încăperile lui speciale. Acolo ea va plînge dez-nădăjduită, își va frînge minile și boiul pînă ce eu, ca un alchimic Făt-Frumos din athanor, o voi scoate la lumină și-i voi acoperi sîinii magici cu săruturi.

2. INTRAM în dulap ca-ntr-un imperiu. Granițele lui, abia trecute, mi se păreau de mult lăsate-n urmă, atât de nou, de înspăimîntător și totodată naiv se desfășura peisajul. Pe pajiștile necuprinse ale unui sertar greoi (cu mîner încolăcit nesățios de pofta viperei ce-și înghițea coada solzoasă de argint), rătăceam zile întregi, beat de mi-reasma nostalgiilor secrete, scaldat în lumina verzuie, din ce în ce mai densă, mai fierbinte, mai haină, a destinului. O rouă clandestină, ușor lăptoasă-n miezu-i alterat, îmi umezea, pe furis, gleznele subțiri. Întîlneam insecte fascinante prin monstruoșitatea lor fragilă, sensibile la țipătul meu ascuțit ce le încremenea, străvezii, într-o catalepsie fosforescentă. Nebănuit de pur, îmi simteam trupul dispersat în particule tandre, polen umil și brun purtat de vînt spre ovarul mătășos al acelei uriașe flori angiosperme pe care trebuia s-o fecundez, în cel mai tainic spațiu al dulapului, cu prețul vieții.

primejdioase. Milioane de salariați fac greve, demonstrații, garantate de cele mai democratice constituții, nerepudiate nici de cele mai liberale concepții politice. Și parcă ar avea aceste manifestări oarecare legături cu lupta de clasă, ori nu?

Sute de milioane de oameni sunt victime ale mizeriei materiale și morale. Imense forțe opresive trec, tăvălug, deasupra lor.

Inima mea bate alături de ei. Simplu. Fără prea multe teorii. Ele nu mi-au priit.

Gândirea, însă, mă fascinează și acum. Nu-l fac pe Nietzsche răspunzător de holocaustul lui Hitler. Nici pe Hegel, de crimele lui Stalin. Iar Montaigne rămâne dragostea dintâi și cea din urmă:

« Certes, c'est un sujet miraculeusement vain, divers et ondoyant que l'homme. »

Maria Banuș

P.S.:

Intră, găsește hârtiile risipite pe masă, le parcurge și zice:

- De ce spui că n-ai sechele?

- Dacă n-am...

- Dar inima care bate la stânga? Speranța, utopiile astea?

- Nu sunt utopii.

- Și mai zici că ai început să înțelegi.

- Păi nu?

- Nu.

Bianca MARCOVICI

Evidență

tot ce văd e ca printr-un
ochi de sticlă
la ordinea zilei reclame
neadevărate
pentru cîinele meu
nu-i politicoș să-l plictisesc
mulți intelectuali versași
nu dau nume diverselor iubiri
ilegitime
povestite pe drumul cumpătat
cum am putut să uzez de răgazul
primit
cadou
într-o zi de marți
dormind, dormind...
nici măcar n-am dormit cu ochii
deschiși

să li citi ceva
să-mi fi îndeplinit misiunea între
timp
tot ce văd e printr-un ochi de
sticlă
mă silește auzul să trăiesc
pe cealaltă banchetă a călătoriei
nu-mi aparțin dar mă sufoc zilnic
datorită purului succes bănesc
neg evidența
reconstituirea n-are haz
produc peripeții prin subteranele
ambii
de a supraviețui într-un robot
în costum de baie
nici o locomotivă nu-mi calcă sîinii.

„Danaidele” – istoria unui

Cu SILVIU PURCĂRETE, regizorul spectacolului

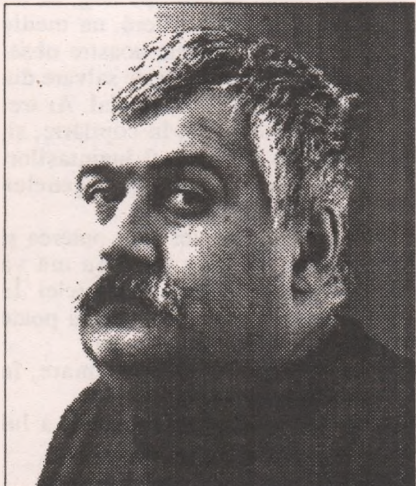
- Cum ați ajuns la ideea „Danaidelor”?

- Recitind „Rugătoarele”. De fapt una dintre cele mai puțin citite piese ale lui pentru că are o acțiune foarte simplă, foarte puțin dramatică, bazată pe un mit care s-a uitat, care nu mai are vigoarea din „Oedip” sau din „Atrizii”. Recitind-o întâmplător, m-au răvășit câteva detalii: 50 de femei care năvălesc dintr-un continent în altul și cer azil. Primul șoc a fost, și aproape m-a bușit râsul, când am observat sau mai bine zis când am realizat cât de modernă, în sensul jurnalistic al cuvântului, este piesa, ca repertoriu de teme. În mai toate ziarele citești despre cum e cu cîrdirile de refugiați din Germania, cu partidele feministe care luptă pentru emanciparea femeii și pentru drepturile ei, despre cum e cu masacrele în masă, despre cum e cu rasele. Și este absolut genial cum e cu dialectica raselor. Vin niște negrese care spun: „noi sîntem...grecoalice”. În Israel, acum 10 ani a fost problema Etiopiei. S-a pus problema aducerii în Israel a populațiilor evreiești din Etiopia, triburi evreiești separate de trunchiul de bază în timpul primei diaspore, după prăbușirea primului templu, secolul nu știu cît înainte de Cristos. Acești evrei sînt negri, negri. Ei au păstrat cultul și toate sărbătorile de pînă la căderea templului.

Cam același lucru se întîmplă și în piesa asta: ambiguitatea identității rasiale. Așadar, în „Rugătoarele” sînt niște teme foarte moderne. Și mai este partea foarte misterioasă a poveștilor vechi, a originilor. Și asta astăzi cînd toată lumea vorbește despre ce este Europa, ce înseamnă ea, care este identitatea spirituală a Europei. Or, iată o piesă care ne spune cum a început. Ceea ce este fascinant, și în același timp inexplicabil, este faptul că spiritualitatea Europei este bazată pe două fundamente: cel grecesc și greco-latin, și cel iudaic. Asta este Europa! Creștinismul iudaic și spiritualitatea greacă. Amîndouă aceste entități au la bază un mit care povestește o fugă din Egipt. Evreii au fugit din Egipt, aceste 50 de fete fug și ele din Egipt. Fascinant, greu de explicat.

- Cum ați lucrat la asamblarea scenariului propriu?

- Am avut „Rugătoarele” și toate informațiile cunoscute despre restul poveștii. Care sînt foarte puține și sînt relatări. Sursele sînt foarte puține și sînt prin reflexie, ce-a mai povestit unul sau altul, mai există un imn prin Pindar în care se vorbește despre Danaide... Au rămas, se pare, pentru că nimic nu e sigur. Există supoziția că anumite fragmente găsite aparțin pieselor pierdute. De exemplu, jumătate de vers din „Egiptenii” care are sensul că fiii lui Egiptos sînt foarte „șmecheri”. Există din „Danaidele”, cea de-a treia tragedie care povestește nunta și masacrul, apoi un imn către Afrodita de vreo 8-9 versuri, iar din „Amymone”, un vers, se

pare că rostit de Poseidon, și care spune „destinul tău este să fii eliberată, și al meu să te eliberez”. Sigur că nu se poate face o reconstituire. Despre drama satirică se știe doar atât: fetele ajung pe țărmul Argosului, neavînd apă, că una dintre ele pleacă să caute sursă, se rătăcește și dă peste ea o ceată de satiri care încep să o hărțuiască sexual. În cele din urmă, intervine Poseidon care o eliberează, o scapă de satiri și, în cinstea ei, face să izvorască apa de peste tot.

A spune că fac o reconstituire este o glumă, o fantazare sută la sută. În scenariul meu nu respect nici un fel de principiu tragic. Povestea e cît se poate de eclectică. O glumă a mea prin care să putem face un spectacol astăzi despre ce-ar fi putut să fie prima piesă a umanității. Dar fără încercarea, nici măcar pseudo-științifică, de a obține certitudinea că așa trebuie să fi fost. Nu există date, nu există deci nici un fel de control și, în concluzie, libertatea este totală.

- Apropo de libertatea asupra poveștii. Incluziunea în scenariu a Zeilor (Zeus, Hera, Artemis, Hermes, Apollo, Poseidon) nu amplifică tocmai ideea de joc liber? De fapt spiritual ludic este cheia în care s-ar citi multe dintre spectacolele dumneavoastră, cheia în care ați putea fi citit ca regizor (și, de ce nu, ca om). În „Danaidele”, ludicul este sporit prin joaca zeilor, aproape nonșalantă.

- Prezența Zeilor are, în primul rînd, o funcție dramaturgică, adică ajută să se desfășoare povestea. Ei sînt prezentatori, comentatori. În al doilea rînd, și cel mai important, ei sînt regizorii. De fapt tema spectacolului este: hai să ne jucăm cu oamenii! Și de aceea ei vor fi în permanență în scenă. Apollo, de exemplu, se deghizează în Pelasgos ca să intre și mai adînc în joc, în miez, să-l trăiască direct. Există două variante asupra uciderii danaidelor: că ar fi fost spînzurate sau că ar fi fost înjunghiate, în funcție de zeii care au participat la luarea acestei hotărîri, a pedepsei. Nu știu încă cum am să fac asta în spectacol, dar am să mențin ideea a două soluții. Unii Zei or să dorească să le omoare într-un fel, alții n-or să fie mulțumiți și or să poftescă să le ucidă altcumva. Și le mai omoară o dată cum le place lor.

- Ideea este ca misanscena acestui scenariu să aparțină zeilor, și ea aplică în spectacol formula „teatru în teatru”.

- Fără îndoială este teatru în teatru și aș vrea să aibă ceva din simplitatea misterelor medievale cînd lucrurile erau clare: Zeul sus, pămînteanul jos, infernul în sînga, raiul în dreapta, să zicem, pentru a simplifica. Spectacolul trebuie să fie foarte simplu, un fel de teatru naiv.

Fragmente de jurnal

Luni, 30 octombrie 1995

DANAIDELE au ajuns pe plajă la Argos. După ce au luat contact cu acest țărm străin, după ce ce l-au convins pe Pelasgos să le acorde azil, istovite își deschid valizele și scot bucăți de pîine cu care au plecat la drum. Le e foame și sete! Așadar, fetele sînt în dreapta scenei, așezate în genunchi în șiruri paralele, ca un dreptunghi cu latura mică paralelă cu sala, cu profilul spre sală, cu valizele în față. Nu se știe încă cum vor ajunge în această poziție pentru că nu s-a definitivat ce e înainte. Toate trebuie să apese în același timp pe butonul valizei, să deschidă capacul, să scoată pîinea și paharul pentru apă, să închidă capacul, să muște din pîine împreună și la același interval. Se aduce un metronom, se stabilește un ritm și se execută mișcările numărînd. În fine, mîncă, dar nu au apă. Îl văd pe Danaos vis-à-vis de ele, în sînga scenei, cățărât pe propria ladă și cu două găleți de apă în mîini. Pleacă pe rînd spre el cu mersul de gheaișă. Se reia. Plecarea trebuie să fie în valuri succesive, păstrîndu-se pasul și ritmul metronomului. Se stabilesc grupuri. Scena se reface de cîteva ori. Ajung la tatăl lor, însetate la maximum, cu speranța că în găleți e apă. Sînt presărate în fața lui Danaos. Ridică prima găleată și toate fetele se întind spre ea, cu paharul în mînă. Tablou superb, pictural. Toate corpurile chinuite de sete se întind cu un ultim efort („să simțiți cum vi se întind oasele cu cîteva centimetri!”) spre o posibilă sursă de apă. Și dintr-o găleată, și din cealaltă, nu curg decît trei picături care se aud într-un pahar. Nu e apă! Și cad, epuizate, în somn.

S-a ridicat, în mare, cam un sfert din spectacol. (...)

Luni, 13 noiembrie

ȘTEFANIA CENEAN a anunțat-o pe Coca Bloos că îi este gata costumul. Am coborît și eu la croitorie. Este absolut superb! Și menține nota de ambiguitate a lui Danaos: nici bărbat, nici femeie, un fel de hermafrodit. Bustul e gol, iar de la brîu în jos, Danaos poartă niște imenși șalvari, alb-murdar, care par și fustă datorită proporțiilor considerabile. Va încăpea Coca Bloos în valiza-sarcofag? Scenografa nu are nici-o îndoială.

Începe repetiția. Egiptenii au învins cetatea lui Pelasgos. Acum trebuie să intre în posesia danaidelor, în sfîrșit. Aici este introdus exercițiul cu fecioarele-oite, dar ce au făcut atunci este doar partea finală a momentului. Așadar, egiptenii au dispărut în spatele scenei. Tot din spate, dar din lateral dreapta, revine Amymone, pe ritm de metronom, cu gălețile pline cu apă (a găsit apă, nu se știe cum, dar a găsit!), urmată de Poseidon. Același transă, aceiași pași de gheaișă. Lasă căldările la rampă, se întoarce, numai mișcări în linii drepte, i se deschide o ușiță în dreapta, în șirul valizelor și intră în rîndul danaidelor ca și cum visul ei s-a spulberat (ea a plecat după apă cînd Danaos începea să-și povestească visul premonitoriu și sîngeros). Sînt din nou 50 de danaide care nu apucă să-și tragă sufletul, să se dezmeticească că și se aude iarăși vuietul sirenelor: se întorc egiptenii ca să-și ia captivetele. Intră brusc, cînd sunetul sirenelor și-a atins punctul culminant, cele 9 capete rase, ajung în perimetrul pentagonului (care are conturul trasat pe scenă) și cad morți, ca secerăți. Fetele se apropie tiptil și văd 50 de capete care se ridică deodată, rînjind sadic: „Uite c-am învins!” Își spun replica, sar peste cele două șiruri de valize, fugăresc fetele și

spectacol

le azvîrlu în mijlocul scenei. Fetele tremură de spaimă și se ghemuiesc una într-alta încercînd să se apere. Se reia de mai multe ori. Săritura trebuie să fie înaltă pentru că altfel se dărîmă valizele. Fetele sînt prinse, luate în brațe și lansate peste zid. Regizorul moderează puțin elanul bărbătesc, înainte ca vreuna din captive să pătească ceva. Osteniți, dar mulțumiți să vadă dandaidele grămadă, prizoniere, egiptenii se așează cu fundul pe valizele fetelor. Realizează deodată că valiza este obiectul lor cel mai de preț și inventează o cursă: "Ca să punem mîna pe ele, trebuie să le momim. Și atunci vă prefăceți că vreți să le luați valizele și să plecați cu ele. Fetele țîșnesc ca să-și salveze bunul și atunci le înșfăcați de păr, le prindeți și le încolăciți pe după gît. Ca pe oițele duse la jertfire" le spune regizorul. Băieții se plimbă pe toată scena cu fetele în spate și formează din nou un dreptunghi mare din șiruri paralele. Urmează pregătirea pentru nuntă. Rîndurile 2, 4 și 6 se deplasează spre dreapta ca să se intercaleze mai bine fetele. Își scot paharele din valiză, pe bandă se aude *Laudate* al lui Mozart. Gălețile cu apă sînt în față și ele vin pe rînd să-și umple paharele pentru spălat. Plîng ușor și se spală pe gît, pe brațe, pe față, pe pulpe.

A mai trecut o zi.

Marti, 21 noiembrie

FETELE nu se sincronizează. Au obosit. Nu au forță. Muzica nu e gata, nici costumele, nici luminile, nu e nici clavicinul, nici căruciorul, nici hala Popeci, nici... Purcărete nu mai poate repeta pe uscat. E un moment de criză, care plutea de mult în aer, care amenința de mult, și care, iată, s-a produs, din păcate.

Purcărete l-a rugat pe Iosif Herțea să compună pentru scena cu satirii niște romane romantice. Herțea a fabricat deja, din trestii de baltă, instrumente de suflat, un fel de fluiere ale căror sonorități seamănă cu cele ale naiului, un instrument muzical popular. Acum repetă cu băieții muzica pentru corul satirilor.

S-a făcut o selecție pentru rolurile

Hypermnestra și Lyncheus. S-au ales șase cupluri, din care vor rămîne probabil două sau trei, care vor rula în reprezentării a tour-de-role. Ideea hazardului este fundamentală pentru apariția acestui cuplu salvator al seminției.

Vineri, 8 decembrie

P RIMA repetiție generală: costume, machiaj, sunet, lumini (luminile se vor aranja și stabili din mers. Acest gen de repetiție, de fixare a luminilor, este extrem de dificil). Este un moment fascinant: febra costumelor, a machiajului special al zeilor și al lui Danaos. Coca Bloos și băieții sînt rași proaspăt. Ștefania și Liliana Cenean freamătă și muncesc la îmbrăcarea zeilor, verifică starea costumelor danaidelor și egiptenilor. Băieții au un fel de fuste portocalii, cu brîie albe care le fixează bine talia și cu bustul gol, așa cum umblau egiptenii. Zeii sînt îmbrăcați în costume albe, superbe, impecabile, cu o lumină a țesăturii ușor ireală.

Gong! Lumina s-a stins. Liniște. Este ora 16. La microfon, în șoaptă, Silviu comandă și fixează luminile, unghiurile, filtrele. Se împănăază definitiv muzica, se fac ultimele repere, se cronometrează. Paul Chiribută notează în continuu: probleme și detalii ce ar mai trebui schimbate, finisate. Repetiția nu este un *șnur*. Se tot oprește pentru lucrarea luminilor. Doamne, ce atmosferă, ce emoție și ce energie degajă această poveste extraordinară a danaidelor! Toată lumea, deși istovită, se concentrează cît se mai poate.

Au trecut aproape cinci ore. Istovitoare. Este ora 20,45. S-a oprit la scena cu spălatul. Toată lumea este epuizată. Silviu vrea să-i vadă pe băieți îmbrăcați pentru satiri. Costumele sînt un fel de fracuri de culoare gri, cu cozi foarte lungi, pe corpul gol. În față au fixate *cache-sexuri* care să lase la iveală o masculinitate obosită. Purcărete încearcă diferite variante: cu fracuri, fără. Ștefania insistă pentru păstrarea lor, și cred că are dreptate. S-a muncit enorm la toate costumele: cele ale zeilor, albe, de o mare finețe și plasticitate, ca ale unor preoți budiști, costumul vacii Jo, care ascunde în pîn-

Inedit

O scrisoare de la René Clair

C U ANI în urmă, pe vremea când lucram la traducerea controversatelor "Mémoires d'une jeune fille rangée" de Simone de Beauvoir, - apărute în 1965 la Editura pentru Literatură Universală sub titlul "Amintirile unei fete cuminți" - m-am lovit de un cuvânt din sfera jargonului universitar francez care mi-era necunoscut și care nu figura nici chiar în "Le petit Robert".

Având ocazia să-l întîlnesc, la un dejun, pe marele cineast și încântătorul om care a fost René Clair, venit în România ca să filmeze *Serbările galante* ("Les fêtes galantes") - la care l-a avut ca asistent pe regretatul G. Vitanidis -, l-am întrebat dacă nu cumva cunoștea el sensul

termenului "tala" folosit la un moment dat de Simone de Beauvoir în carte. Distinsul academician nu știa, și nu citise "Les mémoires" (fiindcă nu o simpatiza pe autoare, mi-a mărturisit el, și cu atît mai puțin pe soțul ei, faimosul Jean-Paul Sartre) dar mi-a promis că are să se intereseze.

Cîteva săptămîni mai tîrziu am primit amabila scrisoare alăturată, pe care o propun spre lectură cititorilor *României literare* nu numai fiindcă mi se pare interesantă în sine dar și pentru că explică în ultimă instanță de ce dacă uneori suntem francofoni de cele mai multe ori suntem francofili.

Anda Boldur

17 februarie 1965

Scumpă Doamnă,

Îndată după sosirea noastră la Paris m-am străduit să obțin informații în legătură cu acel cuvânt "tala" care vă intrigă. În sfîrșit i-am aflat sensul și încă de la cea mai autorizată sursă de vreme ce informatorul meu este Maurice Genevoix, absolvent al Școlii Normale Superioare și Secretar perpetuu al Academiei Franceze.

Există pare-se mai multe explicații care se găsesc de altfel în cartea Domnului Alain Peyrefitte (Ministerul Informațiilor) intitulată "Rue d'Ulm" și consacrată Școlii Normale Superioare. Dar explicația cea mai admisă în mod curent este următoarea: Studenții Școlii Normale se împărțeau - sau se mai împart și astăzi - în două categorii: cei care nu se duc la Biserică (nefiind deci catolici practicanți) și cei care se duc la Bise-

rică (*qui vont à la messe*). Acestora din urmă li se spune prin urmare "Tala" iar celorlalți "Anti-Tala". Această denumire este fără îndoială foarte veche dar nu se știe nimic precis în legătură cu originea ei.

Pe de altă parte soția mea s-a pus pe căutarea piesei "Cine se teme de Virginia Woolf?" în versiunea franceză a lui Jean Cau, pe care noi n-am văzut-o încă și care a apărut zilele acestea. Am aflat asta din ziarul *Le Monde* de ieri. Sperăm să o găsim mâine într-o librărie ca să v-o putem trimite de îndată.

La întoarcere am călătorit foarte bine și am ajuns la Paris încărcăți de flori românești și de calde dovezi de prietenie grație dumneavoastră și prietenilor dumneavoastră. Pentru toate acestea, din partea noastră a amîndurora, vă mulțumim din toată inima (...).

Al dumneavoastră
René Clair

O aproplată premieră de film românesc: *Crall de Curtea-Veche*, în regia lui Mircea Veroiu (cu Gheorghe Dincă, Mircea Albulescu, Răzvan Vasilescu).

tece capul de taur, costumul lui Danaos și celelalte pe care deja le-am descris. Incredibil ce efect are pe scenă culoarea orange a fustelor egipenilor!

Sîmbătă, 9 decembrie (mîine este premiera!)

Duminică, 10 decembrie

U LTIMA ZI. De fapt, prima zi: odată cu premiera de la ora 18, "Danaidele" își încep adevărata existență pe scenă. Obiectul cărții de față s-a consumat. Istoria spectacolului, nevăzută, neștiută, misterioasă, lasă locul spectacolului pentru public. Chiar dacă premiera din seara de astăzi

nu înseamnă decît sfîrșitul unei etape de lucru și chiar dacă, pînă la prezentarea spectacolului pe scenele marilor festivaluri europene, regizorul va mai face modificări, acestea nu mai pot afecta decît spectacolul propriu-zis, nu și pe acela al nașterii "Danaidelor", despre care am vorbit în cartea mea. Autoarei nu-i mai rămase decît o urare de făcut: Drum bun, Danaidelor, într-o lume de care vă despart 2500 de ani, dar care seamănă, totuși, atît de bine cu lumea voastră!

Marina Constantinescu

Fragmente din volumul *Danaidele - istoria unui spectacol*

PREPELEACde Constantin
Toiu

Modestie și precizie

APRILIE 1977. "Dacă respectai micile reguli, puteai să le calci pe cele mari." (George Orwell)

"PROLETARIII nu se vor revolta decât când vor deveni conștienți, iar ei nu vor putea deveni conștienți decât după ce se vor fi revoltat" (Orwell, 1981).

"PE SEMNE că oamenii numai atunci când sînt la un pas de moarte au motive să cînte" (Orwell, 1984).

"NU EXISTĂ nici o posibilitate pentru ca o schimbare perceptibilă să aibă loc pe durata existenței noastre.

Sîntem niște morți cu toții.

Singura noastră viață reală se află în viitor.

Vom lua parte la acest viitor sub forma unor pumni de praf și de țândări de oase." (Orwell, 1984).

ȚĂRILE mici agită principiile mari (1991).

CALIGRAFUL sau contabilul fanariot, din cei ce umblau cu călimară la brîu împleticindu-se în poalele largi, soioase, înnoirite ale anterului, ar fi demonul administrativ, atemporal...

El vede realitatea precum insectele. Fațetat, geometric, "more geometrico". Va vedea astfel totul într-o *intimitate dialogată*, fără raport cu cele văzute într-adevăr, asemeni viziunii oricărui dictator care schematizează existența. Din cînd în cînd, în dările lui de seamă, mult înflorite, avînd un scop în sine, discursul cît de cît real, se va întrerupe, iar în locul lui vor interveni secvențe monstruoase, nebunii arhitectonice le vor face să pălească pe ale lui Bosch, sau chiciurile noastre mioritice exaltate de paranoia lor rus-

tică fără efect și întrebuintare. Se va da, în acest delir al formelor absurde și gratuite, iar de fîntîna, - tot folclorică -, cu un saltăm strîmb, jupuit, în loc de cumpănă, și care fîntîna, falsă, în loc de un ghizd natural, dispune de o ladă pătrată de lemn cam de un metru adîncime și în care sînt ținute, după împrejurări, ori cloștile, ori o scroafă cu porci, sau un cîine de pripas. Lada are o ușiță laterală pentru intrat și ieșit (1987).

LEAR în final. Să spui ce simți și nu ce s-ar cuveni, - modestia și precizia Cordeliei.

Este modest cine este precis. Și este precis cine este modest.

Să nu spui mai mult decît simți și știi.

Să spui ce simți și nu ce *ar trebui*.

Acesta este mesajul piesei și, în fond, baza pragmatismului etic britanic (1986).

NUME de închisori din Constantinopole:

Başbuciculi, ... *Ceaușemini...*, *Dardurbula...* (1988).

DISCUȚIE pe stradă:

- Poate orice, chiar și imposibilul...

- Ei da, fiindcă imposibilul ăsta trebuie să existe și el (1994).

"ÎN împrejurări critice, omul revine totdeauna la ce știe el mai bine, - ucigașul la ucidere, hoțul la hoție, minciinosul la minciună (*Absalom*, Faulkner).

"PENTRU săraci, totul se transformă în aparență". (Totul, visul social își pierde orice substanță) (Thomas di Lampedusa).

Ocean

Doamna Theodora

DOAMNA THEODORA, soția protopopului, era o femeie aprigă. Fusese învățătoare, dar pensionată în urma unui incident. La școala primară nr. 2 corpul didactic trăia în amară discordie. Existau două tabere orientate oarecum după simpatiile politice. Cînd, odată, în cancelarie a fost pus pe lîngă tabloul regelui și acela al premierului, neagreat de o aripă a dăscălimii, s-a pornit o discuție înfocată privind legile, decretul și dispozițiile ministeriale; terminîndu-se argumentele juridice s-a trecut la un alt mod de comunicare interumană: pîruială, încăierare, ochi învinetiți, înjurături copioase, blesteme, de la care școlarii ar fi avut ce învăța. Toate acestea n-ar fi fost atît de grave, dacă n-ar fi fost însoțite de o ploaie de proiectile dăunătoare. În focul bătăliei, un cocoloș aruncat de doamna Theodora a aterizat pe portretul monarhului, acoperindu-l, ba chiar desfigurîndu-i zîmbetul tutelar. De atîta a fost nevoie. Artilerista a fost acuzată de lez-majestate, mai ales după ce medicul legist, convocat în grabă de director, a analizat proiectilul și a refuzat, din pudoare, să publice rezultatul cercetării. Inspectoratul școlar a aplicat legea și a destituit-o pe pedagogă. Zadarnic a umblat părintele Costache pe la mitropolii și ministere. Hotărîrea a rămas definitivă.

Această nenorocire a influențat caracterul nedreptății femeii. A devenit irascibilă, încăpățînată, certăreată. Se povestește că venind odată niște rude de-ale părintelui la oraș, le-a plăcut atît de mult ospitalitatea casei încît au mai înfirziat. Într-a zecea zi, doamna Theodora i-a sculat în zori cu ajutorul unei umbrele, cu care a spart geamurile, a răsturnat așternutul gonindu-i din pat și le-a aruncat ba-

gajele în stradă. Față de poporul ce s-a strîns ca să privească, a motivat acțiunea în graiul ei îngrijit: "Peștele și musafirul după trei zile se alțerează."

După spargerea de la catedrală, blestemul preotesei l-a mîhnit profund pe țîlhar. Hrapă i-a trimis vorbă printr-o față din Lămășeni că-i va plăti insulta. Tot țîrgul a aflat de această declarație de război. Tensiunea a crescut. Răfuiala între cei doi era acum programată. S-au pus rămășaguri. Adepții mai de grabă ai fatalismului, țîrgoveții credeau în perpetuarea răului și nu-i dădeau doamnei Theodora nici o șansă. Îngrijorat, părintele Costache a cerut ajutorul jandarmeriei. Împrejurul proprietății protopopului (casă mare, livadă, ogradă largă, trei cotețe de păsări, două de porci) patrolau tineri militari zi și noapte. Se zvonise că părintele a ascuns o comoară într-o fîntînă părăsită, în colțul grădinii de flori. Într-acolo se îndrepta și atenția celor ce vegheau. Seară de seară, preotesea cobora la puț și cerceta cu o făclie fundul secat, meșterind și la o frînghie care cobora în adînc.

Era în ziua Schimbării la Față. Se înserase, cînd pe un cal alb, a apărut un ofițer bine făcut. Jandarmii l-au somat, acesta cunoștea parola, și, într-o scurtă alocuțiune, i-a îndemnat pe străjeri să rămînă vigilenți. A ordonat apoi să fie condus la proprietari: preotesea era singură acasă, părintele întîrziase la Slatina, la hram. Ea l-a poftit în salon, dar căpitanul Ionescu Romulus Decebal - cum se recomandase - nu a vrut s-o deranjeze: "Sînt informat, stimată doamnă, că banditul a fost deja aici, neobservat. A sustras conținutul lădiței din fîntînă și l-a înlocuit cu pietre de rîu. Putem verifica? S-o facem discret, să nu alarmăm ostașii degeaba." Theodora l-a însoțit tulburată - regina nopții umpluse grădina cu miresme -, a deschis capacul și cu ajutorul căpitanului-inspector a tras de frînghia de care era legată lada, pe care au scos-o anevoie. I-a dat-o ofițerului în brațe: "Tineți-o o clipă, domnule căpitan, s-o aducem la lumină ca s-o descui." Lada era grea, abia de-o mișca bărbatul. Dar în loc de cheie doamna Theodora a folosit capătul frînghiei ca pe un juvăt, l-a gîuit pe ofițer care s-a împiedicat și a lăsat povara să cadă; gemea acum fără răsufare, la pămînt. Preotesea cuvîntă: "Te-am prins, pui de lele, atîta ți-a fost veacul!" L-a legat fedeleș, i-a pus un căluș la gură, l-a închis într-un coteț și s-a culcat fără să-și mai aștepte soțul care s-a întors după miezul nopții.

A doua zi, la micul dejun, l-a rugat să dea drumul el la cele gîște, care gâgăiau neliniștite. Așa l-a găsit părintele pe Hrapă, care după această umilintă și după cîțiva ani de temniță, s-a călugărit și poate se mai roagă încă, pentru păcatele lui și ale noastre, pentru cei ce povestesc și cei ce ascultă.

Paul Miron

Resursele populiste ale Luceafărului

(Urmare din pag 9)

Desigur, comentarii *Luceafărului* au încercat să îmbogățească, în ultima vreme, zestrea de semnificații a poemului prin noi interpretări. Astfel, el a fost scos de sub regimul mitic și adus sub regim oniric. Căci acesta ne înlesnește înțelegerea disocierii componentelor sufletului, ale *eului* profund și transformarea lor în *eroi*; accentul s-a deplasat, în unele analize de pe antiteză pe dilemă etc. Au fost uitate, însă, în chip neașteptat, în această harnică activitate hermeneutică, tocmai sursele expresivității propriu-zise a poemului, dinamica valorilor lui, cauzele cel mai adesea "psihologice" ale admirației noastre, ale popularității lui. Și, în bună măsură, nu numai sau nu atît pasajele extraordinare, "inumane, neînchipuita frumusețe a viziunilor", "cosmogonica învăpăiere a versurilor", "splen-

doarea străfulgerătoare a nașterii din haos" etc. sînt cele ce facilitează audiența, cît ceea ce Bousoño numește în surprinzătoare sa *Teorie a expresiei poetice* - legea a treia, a "asentimentului față de identificarea autorului real cu personajul imaginar care îl reprezintă în poem". Cu exemple convingătoare autorul demonstrează că "un poem este mai poetic atunci cînd consimțim pe deplin la conținutul sufletesc ce ni se revelează ca propriu personajului poetic despre care noi ne imaginăm a fi autorul sau propriu-și cuiva cu care acest personaj se solidarizează" (P. 320). Se știe că, după Bousoño, funcția cititorului este dinamică, iar existența asentimentului este o etapă prealabilă emoției estetice. "Nu există poezie atîta vreme cît cititorul nu «acceptă» conținutul sufletesc contemplat și propus spre comunicare de către poet". Ar fi de ajuns să nu dăm poetului și dramei lui credit suficient, să nu o "apro-

băm" cu destulă hotărîre și emoția poetică ne-ar parveni "palidă și vlaguită". În cazul nostru "asentimentul" este asigurat de experiența pe care o avem cu privire la opera celui mai de seamă scriitor român. Este și motivul pentru care îl și acordăm, fără ezitări, *Luceafărului*, acestei conștiințe, acestei drame și acestui orgoliu ce ne apar drept legitime. Un astfel de ingredient magic va opera prompt și energic asupra efectului expresiv al poemului ori de cîte ori ne vom apropia de el. Cum destinul acestui mare poet nu va înceta multă vreme să ne obsedeze și să dea un sens existenței noastre, *asentimentul* pe care îl conține însăși această împrejurare va fi factorul care va perturba imprevizibil procesul firesc al îmbătrînirii "capodoperei".

1981, Craiova

**Polițist
și metafizic**

E ÎNCĂ neobișnuit pentru noi să descoperim scriitori tineri care s-au impus pe plan mondial și care scriu despre recenta contemporaneitate care parcă nici nu s-a desfășurat ca lumea: de pildă, olandezul Leon de Winter, n. 1954, tradus și prezentat de Monica Săvulescu-Vouduris la Univers, scrie un roman în aparență "polițist", în realitate profund și chiar metafizic, despre emigrația în Israel, războiul din Golf, terorism, căutarea identității, scufundare în necunoscut, iubire și moarte, cinste, patriotism... mari teme universale (nu în zadar "prologul" cărții este un citat din *Faust*), văzute într-o manieră modernă, proaspătă. Eve-

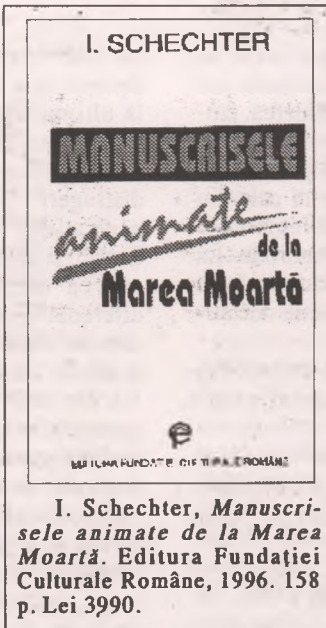
cu traficanți de arme (de aici titlul: el, savantul cinstit, venind dintr-o țară unde nu se auzise de mafie și câștiguri necurate, față în față cu traficanții de arme). Tartorul principal e un alt evreu sovietic, fost coleg de școală cu eroul pozitiv (savantul măturător), de aici ezitarea celui cinstit de a dezvălui autorităților "rețeaua" în care se lasă, încet-încet, ademenit. Prietena sa, o înfocată sionistă, îl convinge și ea că, în fond, a câștigat bani din producția de arme nu-i o rușine, de vreme ce existența noii lor țări, care se află în război, e amenințată. Finalul, surpriză! e cu *happy-end*, eroul nostru reușind să-i păcălească pe păcălitori, să iasă cu bine din încâlceala mafiotă, ba chiar să se îmbogățească legal de pe urma unei asigurări (îmbogățire cu sens alchimic - de reușită a schimbării). Conotația metafizică a războiului - războiul vieții, menit să smulgă omul din idealismul naiv, îndreptându-l spre profunzime - iese limpede la iveală.

Această alertă poveste, care se citește cu sufletul la gură, e întrețesută cu întrebări existențiale: ce aduce schimbarea? ce înseamnă iudaismul, religia, în general? la ce bun ritualurile, dogmatismul, într-o epocă unde accentele asupra valorilor se perindă cu incredibilă repeziciune.

Aruncarea cititorului în plină desfășurare a cărții, sentimentul de participare la scrierea ei (chiar în zilele acestea, când problemele terorismului monopolizează știrile la actualități) este poate cea mai importantă calitate a prozei lui Leon de Winter.

**Sarea
Făgăduinței**

SUPRAPUNEREA de planuri antic/contemporan, european/oriental, ridicarea cotidianului dincolo de înțelesul său tern are loc în cartea de proze scurte a lui I. Schechter cu ajutorul comicului. Personaje din Vechiul și Noul Testament joacă în fața ochilor noștri "aduse la zi", într-o gamă care nu exclude ridicolul și absurdul contemporan, umorul bonom sau sarcasmul, comicul de situație ori de limbaj. Convoiuului condus de Moise prin deșert i se atribuie indicatori ai nivelului de trai din Israelul de azi, legi și prescripții ale ultimilor ani. Moneda contemporană (șekelul) funcționează și la esenienii în Qumran, și în "Fuga din Egipt"; clișeele citării din istorici sunt aplicate oricând, indiferent de

I. Schechter, *Manuscrisele animate de la Marea Moartă*. Editura Fundației Culturale Române, 1996. 158 p. Lei 3990.

epocă și zonă (așa încât Plinius cel Bătrân, de pildă, pare a comenta economia Israelului contemporan). Unele efecte mimează nevinovăția perlelor din extemporale. Fiscul e cel mai frecvent ridiculizat, ca și excesivul politicianism. În Canaan (șinta exodului), suprafața e suficientă: "E loc mult pentru câte două partide liberale, trei de stânga, patru religioase și șase de dreapta". Aici "economia are caracter capitalist, dar e socialistă. Investitorii străini fug și investesc în Uniunea Sovietică". Neajungând în Țara Făgăduinței, Moise e nevoit să "moară în diaspora".

Paralelismul antic/actual face, de la un punct, prozele previzibile (lăsat de autor, cititorul poate continua singur, ceea ce poate fi un avantaj - e copârtaș la crearea cosmosului, se simte Creator - dar poate fi și o limită). Epicul se pierde. "Tabletele" (așa par, sugerează o rubrică de ziar) câștigă îndeosebi când mizează pe personaje. De pildă episodul cu colecția de mumii: se ajunge de la Egiptul faraonic la mumiile lui Lenin și Dimitrov, la Honcker și inevitabilul Ceaușescu, creatorul "culmilor celor mai înalte și al cozilor celor mai lungi". Galileo nu trebuia "reabilitat" de papalitate după 391 de ani. "Nu toată lumea se învârtă în jurul soarelui, evreii se învârt doar în jurul Direcției Pașapoarte".

După mărturisirea autorului (născut în Bârlad, emigrat în Israel în anii '70), cartea de față este a șaptea după debutul său transmediteranean în 1967. Strălucitul *Preaviz* al lui Radu Cosașu pune prozele în ipostaza "o mască râde, una plânge", argumentând că liniștea de învingător nu prea se găsește nicăieri și, deci, autorul se află asemeni rebrenianului "Ițic Ștrul dezertor" mereu între două fronturi. Un anumit tip de victorie se face totuși simțit: detașare prin surâs. Sarea de la Marea Moartă devine astfel utilă și comestibilă.

**Tâlharul din
inimile noastre**

VIRTUTEA nu poate fi niciodată adevărată atunci când dorește să se desprindă de rău; acesta ar putea fi unul din înțelesurile celor trei cruci de pe Golgota. Tulburarea, vio-

lența există în lume și pentru că oamenii nu reușesc să-i recunoască locul din inimile lor. Romanul premiantului Nobel Pär Lagerkvist (1891-1974) - unul dintre numeroșii mari suedezi marcat de umbrele și angostele Nordului - înzestreată cu trăsături general umane tâlharul condamnat la moarte și eliberat în locul lui Iisus, Baraba. Cel rămas în viață nu poate rămâne nemarcat de cosmicul eveniment la care participă: moartea cristică. La început fericit că e liber, Baraba se simte din ce în ce mai chinat de întrebări și remușcări, imaginea celui răstignit îl urmărește, ar vrea să se convertească dar e privit cu silă și neîncredere de cei care îl considerau vinovat; nici vechii tovarăși de tâlhărie nu-l mai recunosc. Neliniștea, tulburarea îi așează asupra destinului o grea cruce existențială: "Dar dacă nu mai era el? Dacă era acum un altul, și nu el, stăpânit de un altul, de duhul altcuiva?". Mort și stăpânit de duhul Celuilalt, așa se simțea acum Baraba, înglodat într-o scârbă de toți și de toate, fără să poată înțelege cu adevărat neobișnuita învățătură "Să vă iubiți unii pe alții... Să vă iubiți unii pe alții... Nu, cine ar putea înțelege așa ceva..." De la armeanul Sahak - la rândul lui răstignit pentru vina de a fi creștin - învață să se roage și, luând - aproape fără să-și dea seama - partea creștinilor într-o încercare de incendiere a păcatușei Rome, se recunoaște creștin, e răstignit și mântuit.

Pär Lagerkvist, *Baraba*. Traducere din suedează de Liliana Donose Samuelsson. Editura Humanitas, 1996. 141 p. F.p.

Salvarea pe care nu o întâlnise în timpul vieții îl face acum să nu se mai teamă de moarte, să-l regăsească pe cel ce se jertfise pentru semenii săi.

**Stiloul, mai
puternic decât
sabia**

NEÎNTÂLNIREA lui Baraba cu mântuirea mai are încă loc. Sentimentul zădărniceii, al lipsei de sens, înnegurarea depresivă, deziluziile legate de căsnicie, familie, prieteni, lipsa de valori, dorința de împlinire personală, setea de spiritualitate nu-și găsesc deseori rezolvare și mulți psihoterapeuți și-au câștigat existența arătând oamenilor că nu vor fi liniștiți câtă vreme ignoră existența sufletu-

lui. Sufletul care nu este nici spirit, nici psihic, aflându-se nu în minte sau inimă ci în afara lor, în lume, sufletul a cărui îngrijire nu înseamnă nici auto-îmbunătățire, nici eliberare din durere și suferință; care este interesat de diferențele între culturi și individualități "și vrea să fie exprimat prin unicitate,

Thomas Moore, *Îngrijirea sufletului*. Traducere de Adriana Ciorbaru. Editura Colosseum, București 1996, 246 p. Lei 6900.

dacă nu chiar prin excentricitate fățișă".

Americanul Thomas Moore, călugăr, doctor în teologie, absolvent al facultăților de muzicologie și filozofie, autor al unor studii de psihologie arhetipală și jungiană și-a propus unirea cunoștințelor sale într-un ghid al artei vieții. Existența obișnuită pulsează de manifestările divinului și omul nu trebuie decât să nu le reprime. Fiindcă e mult mai tentant să trăiești fără să iei contact cu aceste mistere. Mitul familiei și al copilăriei, iubirea de sine și narcisismul, dragostea ca reflex al eternității, otrăvurile tămăduitoare ale geloziei și invidiei, căutarea puterii în individualitate și auto-exprimare, darurile depresiei, economia sufletului (muncă, bani, eșec și creativitate), nevoia de mit, ritual și viață spirituală, frumusețea și însuflețirea lucrurilor - toate acestea intră în calculul "orbitei propriului suflet", cum spunea Oscar Wilde în *De Profundis* ("Misterul final este omul însuși").

Scriitorii vor fi flatați văzând câtă importanță li se acordă de către autorul cărții: "Stiloul, exprimând pasiunea sufletului, este mai puternic decât sabia deoarece imaginația poate schimba fundamental viața unui popor". Nicolaus Cusanus și mai târziu Coleridge au descris creativitatea umană ca pe o participare la actul lui Dumnezeu de creare a cosmosului. Fiecare om creează prin munca sa microcosmosul - îndeplinindu-și datoria, crescând copii etc. Cu atât mai mult, zidind o cultură. Cartea lui Thomas Moore redă încrederea în cuvântul scris, în capacitatea acestuia de a face oamenii să simtă existența: "Dar asta-i viața omenească: război, fapte eroice, dezamăgire, anxietate, lupta imaginației, aproape și departe, toate-s omenești; purtând în ele acest bine/ că totuși sunt aerul nostru, hrana subtilă/ pentru a ne face să simțim existența" (Keats, *Endymion*).

Leon de Winter, *Savantul și traficanții*. Traducere și cuvânt înainte de Monica Săvulescu Vouduris. Editura Univers 1996, 303 p. Lei 6000.

nimentele se petrec în anul 1990: la 23 septembrie, într-o duminică, are loc în cartierul Shekhunat Hatikva din sudul Tel-Aviv-ului o crimă. Acest debut, cu exactitatea sa temporală și promisiunea de *suspense* are darul să ne incite: noi ce-am făcut la 23 septembrie 1990, doar abia au trecut câțiva ani de atunci? (mie, cel puțin, mi-a amintit acel poem de Nicolae Prelipceanu: "tu ce-ai făcut în noaptea Sfântului Bartholomeu?"). Nu cumva am trecut și noi pe lângă vreo crimă, fără a o băga în seamă? Martorul fără voie la întâmplare, un evreu sovietic de curând emigrat în Israel care mătura strada (prin meserie constructor de rachete spațiale, nu găsisse altă slujbă decât de măturător) este implicat din acea clipă într-o poveste

Cărți primite la redacție

◆ Qing Yin Xiansheng, *Rogojina de rugă a cărnii*. Roman. Prezentare și traducere de Mira și Constantin Lupeanu. Editura Qilinul din Jad, București 1996. 270 p. Lei 7000.

◆ Alain Besançon, *Imaginea interzisă. Istoria intelectuală a iconoclasmului de la Platon la Kandinsky*. Traducere din franceză de Mona Anthoni. Editura Humanitas 1996. 415 p. F.p.

◆ Anita Brookner, *Hotel du Lac*. Editura Colosseum, 1996. 288 p. Lei 3200.

◆ Daniel Reid, *Cartea completă de medicină tradițională chineză*. Traducere de Adriana Bădescu. Editura Colosseum, 1996. 364 p. Lei 13.000.

◆ Jennifer Johnson, *Casa de vară*. În românește de Sanda Apostolescu. Editura Creuzet 1996. 175 p. F. p

◆ Mark Mayell, *Un ghid complet de prim ajutor prin mijloace naturiste*. Traducere de Luminița Popescu. Editura Colosseum, 1996. 388 p. Lei 12.900.

Paul Celan și poezia

PE LA SFÎRȘITUL anilor '70, când mi-au căzut prima dată în mână versurile lui Paul Celan, am avut față de antologia tradusă în românește de Petre Solomon și Nina Cassian o reacție contradictorie și, realizez acum, simptomatică. Dinaintea splendorii sumbre a universului celanian, am simțit deopotrivă atracție și respingere. Admiratie pentru perfecțiunea acelor hieroglife dureroase care incifrau o dramă profundă și irevocabilă. Dar și distanțare față de un mod de a gândi poezia ca un efort ascetic al limbii, ca o sublimare dificilă a experienței realului pînă la condiția unor cristale verbale fascinante dar enigmatice, chiar obscure.

Poemele celaniene îmi dădeau impresia unor stranii structuri sonore concentrate, care suspendau chintesente dureroase într-un spațiu mental dominat de o memorie atroce, de neabolit. În adierea răcoroasă a unui supliciu lăuntric purificat și totuși nevindecabil, o voce fără chip vorbea cu neantul, invocă o Grație inexistentă, implora o absență. Închise într-o frumusețe enigmatică, versurile păreau să construiască din sfărîmăturile frugale ale unei realități distruse de invazia abominabilului, o lume verbală abstractă: o lume "ireală", căci dificilă, concentrată, eliptică, amintindu-mi de acea "roștire teribilă și inumană" de care vorbea Barthes în legătură cu întreaga aventură a poeziei moderne.

Impresia mea de atunci, admirativă și distanțată, ținea de fapt de o anume stare de spirit în fața poeziei moderne postbelice. Începea să mijcească la sfîrșitul anilor '70 în România o anume reacție, o anume mefiență față de perfecțiunea autoreferențială, închisă asupra sa însăși pînă la pericolul unei manierizări irespirabile, din exemplele tipice ale producției poetice ale ultimelor trei decenii. Nu doar Celan, dar și Robert Lowell sau René Char începeau să ne pară niște monștri sacri închiși în universurile lor stranii, suspendate ca niște insule plutitoare, etanșe, deasupra realității noastre de jos.

În cenaclurile studentești în care se făcea poezie, începeau să fie preferați avangardiștii români ai anilor '30 și suprarealiștii români ai anilor '40, dar și poeții americani ai generației "beat" ai anilor '50 și '60. Se petrecea o schimbare de gust care vorbea despre o schimbare de paradigmă poetică. Tinerii poeți de pe atunci au început să experimenteze programatic diversele formule ale unui limbaj liric "coboșat pe pămînt", care să vorbească apropiat, colocvial, unui lector "în carne și oase". Poezia lor a devenit prozaică, narativă, chiar fluvială; vocabularul ei s-a umplut de termeni tehnici și neologisme, expresii de jargon cotidian și aluzii culturale diverse. Poezia aceasta vorbea despre o realitate contingentă banală și despre o existență redusă adesea la nivelul ei aproape biologic, la simpla, pura supraviețuire.

Modernismul poetic era resimțit de poeții tineri ca o formă de a eluda realitatea. Căci, închis în gogoșa lui de mătase inexpugnabilă, poemul modern - concentrat obsesiv pe dilemele metafizice ale relației eului cu limbajul - părea că poate face abstracție de realitatea socială, fizică, umană din jur.

Poezie modernistă se poate scrie, se pare, și într-o țară subdezvoltată sau lipsită de libertate. Iar închiderea, izolarea "elitară" într-un univers aseptice, "pur", poate fi o explicație pentru faptul că modernismul a fost în cele din urmă acceptat chiar și de regimurile politice autoritare sau dictatoriale. La urma urmei, poezia modernistă nu "atacă realul", ci o proiecție sofisticată, purificată a acestuia.

Apărută la începutul anilor '80, această poezie "post-metafizică" numită "optzecistă" în România, s-a pus în consecință în mod natural dar și programatic sub semnul postmodernismului. Or, postmodernismul, în varianta lui radicală, contesta tocmai această concepție "înaltă" despre poezie, ilustrată între alții și de Celan. Ca într-un fel de răsturnare a unor premise în propriile lor contrarii, poezia postmodernă vira spectacular de la o obsedantă, uneori chiar autoritară poetică a "semnului" către o poetică, să-i spunem, a "ființei". Ca într-o pendulare periodică în cadrul unei opoziții fondatoare pentru sensibilitatea estetică modernă, o poetică a experienței dorit metafizice a sensului prin limbaj era înlocuită cu o predilecție pentru o experiență mai degrabă fenomenologică, dacă nu chiar pur fenomenală, a ființei în lume.

REALIZEZ acum, cu un ochi mai maturizat, că poezia lui Paul Celan se situa și se situează de fapt între aceste două poetici. Opoziția lui de mai sus, aparent ireconciliabilă, se regăsește la el aproape în fiecare poem, e contradicția lor întemeietoare, tensiunea lor atît de specifică. Căci poetica celaniană urmărește să convertească într-un mod singular o experiență-limită a ființei actuale în lume (holocaustul nazist și consecințele lui psihice și spirituale de lungă durată) într-o experiență-limită a limbajului, care trebuie în același timp - într-un mod contradictoriu, chiar paradoxal - să mărturisească și chiar să depășească, să "sublimeze" poetic această traumă ireductibilă.

Prin asemenea miză dificilă, aproape imposibilă, poezia lui Paul Celan manifestă pentru mine un impresionant *character sacrificial*. Ea încearcă să formuleze un mod verbal pur (purificat) de a atinge, a se apropia fără contaminare de o variantă contemporană a Răului absolut: un model poetic de a cuprinde și a încerca să lase în urmă absurdul monstruos, indicibil, al unei experiențe a Istoriei, marcate de distrugere și vină. Rostirea celaniană rămîne de aceea, cum s-a spus, una din tentativele majore de purificare a cuvintelor după "răul Auschwitz-ului": ea le aduce aproape de neant și tăcere, pentru a le face iarăși utilizabile. Ca un plîns al unui nou Iov care și-a depășit revolta dar nu poate uita, există în poemele celaniene mărturia unei simbolice jertfe de sine și de limbaj, un gest în consecință sacrificial al punerii în abis a integrității sensului eului, limbajului și lumii: o ofrandă pe resturile căreia se poate iarăși întemeia o epocă nouă, mai luminoasă, post-traumatică, a poeziei.

Tocmai din punctul de vedere al "epocii", e evident că în anii '80 sen-

sul individual și colectiv al istoriei a devenit deja diferit. După 30 de ani de la ultimul război mondial, istoria nu mai putea fi resimțită, identificată doar ca timp al absurdului, ca loc al distrugerii. Despărțită prin cel puțin o generație de recentul ei trecut aberant, istoria și lumea puteau fi deja percepute ca *diferența* și în mod *diferit*: o diferență care nu uită, dar merge mai departe. Faza critică a acestei conștiințe acute, adesea dramatice, a *diferenței*, din anii '50 și '60, era urmată în deceniile următoare, în contextul unei realități spectaculos schimbate și planetarizate, de o fază *diferită* - permisivă, multiculturală, integratoare. Într-un fel, se poate spune că ea, conștiința postmodernă a acestor ultime două decenii, trebuie să integreze mai mult decît un rău istoric anume, "răurile" tuturor istoriilor particulare la care are astăzi acces, trebuie să le formuleze estetic și să le asume lucid, fără a le confunda indistinct, chiar dacă în mod inevitabil e adusă să observe existența vreunui numitor comun sau a unor constante (dacă nu universale, atunci pur și simplu umane). Pentru această conștiință poetică atentă la ideea de "diferență", deschisă către ideea de "specificitate" multiplă și ireductibilă, poezia lui Celan - hrănită de diferența unei experiențe tragice a istoriei și de specificitatea culturală a unui "iudaism profund, deznădăjduit" (cum observă comentatorii) - reprezintă o mărturie fecundă, chiar dacă suprem dureroasă. În plus, prin raportul ei extrem de sensibil cu istoria și cu dificultatea condiției "marginale" impuse de apartenența la o colectivitate în același timp "aleasă" și "paria", poezia lui Celan ridică o serie specială de probleme într-un mediu cultural alterat de o deformantă ideologie comunistă. Cum se poate scrie poezie sub comunism?, ar putea suna o interogație calchiată după celebra "cum se mai poate scrie poezie după Auschwitz?" a lui Adorno. Cum se poate păstra un raport autentic cu limbajul și cu lumea într-un regim politic în care e impusă fără drept de apel o falsă "țară legală" peste o distrusă "țară reală" și în care triumfă perversiunea constrînsă a categoriilor morale? Cum să-ți păstrezi nealterată limba și să-ți faci auzit glasul într-o lume dominată de "dubla gândire" și de cenzura atotstăpînitore? Și la ce bună poezia în "Dürftiger Zeit", în vremuri corupte de teroare și teamă, degradate de violența instituționalizată, îndreptată împotriva memoriei colective și a identității individuale?

Și totuși poezie s-a scris și după Auschwitz în Occident, dar și sub constrîngere comunistă în Europa de Est. Așa cum Celan scrie după experiența sîngeros traumatică a holocaustului nazist, poeții estici au continuat să scrie chiar și sub teroarea pervers traumatică a unui regim comunist. Dacă trecem peste diversele explicații politologice, cultorologice ori sociologizante curente, atunci o cauză mai subtilă a acestei prolificități trebuie căutată în altă parte.

Ea trebuie căutată, desigur, în același loc în care se află înrădăcinată și necesitatea interioară a unei poezii ca cea a lui Paul Celan. Adică în nevoia păstrării unui contact profund între fi-

ință și verb, un contact vital pe care orice societate și-l întreține și și-l salvează prin poeți (și uneori prin filozofi). În pofida distorsiunilor istorice de tot felul, poeții rămîn oficianții, mai mult sau mai puțin conștienți, ai cultului adecvării asimptotice a rostirii integrale la dialectica ființării, în orizontul temeiurilor ei profunde, dar și contingente. Doar în acest sens se poate spune, în stil heideggerian, că limbajul poetic e locul unui "adevăr deopotrivă misterios și fondator". Poezia, prin chiar specificul ei, ar fi atunci teritoriul în care "țara legală" și "limba de lemn" ar trebui să aibă cel mai puțin spațiu de manevră și de subzistență.

DAR, ne putem întreba, un Paul Celan sub comunism ar fi fost comparabil, similar (nu spun identic!) lui Paul Celan cel trăitor la Viena și Paris? În afară de faptul că poezia sa "sumbră" ar fi fost cu greu sau trunchiat sau deloc publicată, oare experiența profundă a memoriei Răului pe care Celan și-a asumat-o n-ar fi fost deformată, falsificată de "dubla gândire" atotstăpînitore, de nevoia de a folosi "limbajul esopic", de constrîngerea "auto-cenzurii"? Și, în acest caz, rezultatul nu ar fi fost oare o poezie fie "îmblînzită", înmuiată, eufemizată, fie dimpotrivă o poezie încă și mai eliptică, mai dificilă, mai "obscură", dar de un alt fel de obscuritate?

Poate că nu. Deși contextul adeseori creează și modelează poeții, Celan ar fi fost poate același. În definitiv, au existat poeți tragici și în țările aflate sub dominație comunistă. Probabil că, independent de mediul în care trăiesc, poeții care "rezistă" valoric se disting între ei după "identitatea negativă" sau "pozitivă" pe care o trăiesc și o verbalizează în raport cu realul. Este evident că într-un regim comunist, numărul poezilor care manifestă o "identitate negativă" este forțat mult mai scăzut decît într-o societate liberă. Dar chiar și între un Celan din Vest și un Celan din Est subzistă parcă o diferență. Există totuși o diferență între poezia branșată pe "indicibil", scrisă în Vest și în Est - o diferență care survine din context.

În Vest, într-o situație post-belică ce dezavua pînă la imposibil orice roștire directă asupra trecutului abominabil recent, Celan are libertatea de a se apleca asupra acestei "imposibilități" și de a-și construi limbajul poetic din depășirea, sublimarea acestui obstacol, exterior pe cît lăuntric în cazul său. În Est, într-o situație politică care interzice orice "numire" directă a prezentului în afara normelor ideologice impuse, Celan n-ar fi avut nici măcar "libertatea" de a face din aceasta o dramă. Dubla incertitudine, în raport cu limbajul și cu realitatea, din care decurge poetica "indicibilului", devine triplă în Est, prin incertitudinea libertății: "indicibilul" e corupt de existența cenzurii. Altfel spus, experiența poetică a Răului istoric și ontologic e viciată, direct sau indirect, în Est, de experiența contingentă a răului politic imediat. Și chiar dacă, printr-o alchimie teribilă, această experiență ar fi fost dimpotrivă intensifi-

anilor '80

cată prin "dublarea" rezultată, o poezie celaniană sub comunism ar fi avut un acces extrem de dificil la verbalizare și la publicizare, n-ar fi putut fi ușor cunoscută. Cu alte cuvinte, un Paul Celan sub comunism ar fi ajuns repede la tăcere totală, sau ar fi fost făcut demult să tacă.

Am să închei cu un singur exemplu, revenind cumva la reacția de atracție și respingere de care pomeneam la început. Ce-l singularizează în definitiv pe Celan printre numeroșii poeți occidentali de valoare?, mă întreb acum, renunțând la diferențieri stilistice exterioare, la modernism și postmodernism etc. Poate numai faptul că nimic din această poezie considerată dificilă, enigmatică, obscură, nimic nu e resimțit finalmente ca aleatoriu, ca arbitrar. Or, această "stringență ascetică" unică decurge, cred, din înrădăcinarea expresiei celaniene într-o eperiență profundă a morții: condiția esențială de adevăr al rostirii e controlată în adânc de un comerț teribil cu moartea. În ciuda evidenței, această condiție e cea mai dificilă din toate și nu mulți poeți se încumetă să întrețină un dialog temerar cu neantul. În Occident, poezii au avut și au libertatea să se aventureze sau nu în această "apropiere de vid". În Estul fost-comunist, moartea nu putea fi nici măcar, ca la Celan, "un mister german": moartea era o temă tabu, un cuvânt interzis, eliminat sau înlocuit de cenzură cu diverse eufemisme. Până și această experiență fundamentală și inevitabilă, în definitiv un "drept inalienabil" al persoanei și al poeziei, a fost denaturată prin negație aberantă în Est, depravată prin eufemizare, de un regim al morții colective și lente, orchestrate birocratic, "de Stat".

În consecință, ar trebui să ne întrebăm mai îndelung dacă nu cumva și această "interdicție a morții" n-a lezat în cele din urmă condiția de adevăr a cuvântului poetic, de care pomeneam înainte. Rămâne atunci poezilor din Est să încerce să-și asume retrospectiv răul istoric din care tocmai au ieșit, cel puțin la fel de profund, de *sacrificial* pe cât a făcut-o Celan cu răul care l-a privit direct, personal și comunitar, dacă ei vor să verifice și să regăsească întemeierea veritabilă a propriilor lor cuvinte. Parafrazând o celebră afirmație a Marinei Tsvetaeva ("toți poezii sînt evrei"), nu le rămâne poezilor din Est decât să fie cu adevărat "evreii" propriului lor trecut recent, încă viu, încă malefic. Dacă există vreo lecție morală inconturbabilă în tot ceea ce s-a întâmplat în poezia lui Celan, în timpul vieții lui, și cu poezia lui Celan, după dispariția sa, este poate tocmai strania eficacitate, pentru individ și pentru comunitatea pe care o reprezintă, a gestului de a privi în față tocmai insuportabilul, de a asuma inasumabilul și de a extrage din ele forța unei lucidități vigilente, întemeiată tocmai în chestionarea continuă, neumbrită de uitare și indolență, a memoriei vii a ororii - fie ea din Vest sau din Est, neagră sau roșie, nazistă sau comunistă.

Paul CELAN

Conversație în munți

INTR-O seară, soarele, și nu numai el, apusese, când se duse, plecă din căsuța lui și se duse evreul, evreu și fiu de evreu, și cu el se duse numele lui, cel de nepus, plecă și merse, merse șontic, se lăsă auzit, veni cu bastonul, veni printre pietre, oare m-auzi, ba m-auzi, sunt eu, eu, eu și cel pe care-l auzi, pe care crezi că-l auzi, eu și cellalt, - deci el plecă, îl puteai auzi, plecă într-o seară, când ceva apusese, o luă pe sub nori, merse în umbră, a sa și a străinului - căci evreul, știi asta, oare ce are el care să-i aparțină cu adevărat, să nu fie împrumutat, închiriat și nedat înapoi -, plecă el deci și se duse de-a lungul drumului, frumosul, incomparabilul, o luă, precum Lenz, prin munți, el, pe care-l lăsaseră să locuiască jos, acolo unde-i e locul, în depresiune, el, evreul, se duse și se tot duse. Se duse, de-a lungul drumului, frumosul.

Și cine crezi că-i veni în întâmpinare? În întâmpinare-i veni ruda sa, rudă și văr, cel mai bătrîn decât el cu un sfert de viață de evreu, mare veni, veni și el, în umbră, împrumutată - căci cine, te întreb și te-ntreb, când Dumnezeu l-a lăsat să fie evreu, vine cu ceva ce-i aparține de drept? -, veni, mare veni, veni celuilalt în întâmpinare, Gross veni către Klein, și evreul Klein făcu să-i tacă bastonul în fața bastonului evreului Gross.

Atunci și piatra tăcu, și fu liniște-n munți, unde ei s-au dus, el și celălalt.

Era liniște deci, liniște acolo sus în munți. Dar n-a durat mult, pentru că atunci când un evreu merge și înțîneste un altul, s-a terminat cu tăcerea, chiar și în munți. Căci evreul și natura, sunt două lucruri distincte, întotdeauna, chiar și azi, chiar și aici. Iată-i stînd deci, cei doi veri, în stînga înflorește campanula, înflorește sălbatec, înflorește ca nicăieri, și în dreapta crește crinul de munte; și dianthus superbis, garoafa splendidă, crește nu prea departe de ei. Dar ei, verii, ei Dumnezeu să-i ierte, n-au ochi. Mai precis: ei au, și ei, ochi, dar le atîrnă un vâl dinainte, nu dinainte, nu, în spate, un vâl în mișcare; abia intră o imagine-acolo, că rămîne agățată în țesătură, și repede apare un fir, care se toarce, înfășoară imaginea, un fir de vâl; se înfășoară în jurul imaginii și dau naștere împreună unui copil, jumătate vâl și jumătate imagine.

Biată campanula, biet crin de munte! Stau verii acolo, stau în picioare pe un drum în munți, tace bastonul, tace și piatra, și tăcerea nu e tăcere, nu-i amuțit nici un cuvînt, nici o frază, nu-i decât o pauză, un interval între cuvinte, doar un vid, poți să vezi toate silabele împrejur; limbă sunt și gură, cei doi, ca înainte, și în ochi le atîrnă vâlul și voi, voi sărmanele, nu creștești și nu înfloriți, nu sunteți acolo aproape, și iulie nu e iulie.

Vorbăreții! Chiar și acum, cu limba sfîngaci apăsată pe dinți și cu buzele nerotunjite, au să-și spună ceva! Bine, să-i lăsăm să vorbească...

"Ai venit de departe, ai venit pînă aici..."

"Am venit. Venit ca și tine."

"Știu."

"Știi și vezi: pămîntul s-a încrețit aici sus, s-a încrețit o dată, de două ori, de trei ori, și la mijloc s-a desfăcut, și în mijloc se întinde o apă, și apa e verde, și verdele este alb, și albul vine încă de și mai departe, vine de la ghețari, s-ar putea spune, dar n-ar trebui, că acesta e limbajul care se vorbește aici, verdele cu albul înăuntru, o vorbire nu pentru tine și nu pentru mine - căci, te întreb, pentru cine e el conceput, pămîntul, nu pentru tine, spun eu, este el conceput, și nu pentru mine -, o vorbire, ei bine, fără Eu și fără Tu, numai El, numai Asta, înțelegi tu, numai Ei și nimic altceva."

"Înțeleg, înțeleg. C-am venit de departe, am venit ca și tine."

"Știu asta."

"Știi și vrei să mă întreb: Și ai venit totuși, totuși, pînă aici - de ce, cu ce scop?"

"De ce, cu ce scop... Pentru că poate trebuia să vorbesc cu cineva, cu mine sau cu tine, trebuia să vorbesc cuiva cu limba și cu gura, nu doar cu bastonul. Căci cui i se adresează bastonul? Se adresează pietrei, și piatra - cui i se adresează?"

"Cui vrei, vere, să se adreseze? Ea nu convergează, ea numai cuvîntă, și cine cuvîntă, măi vere, nu se adresează cuiva, cuvîntă pentru că nimeni nu-l ascultă, nimeni și Nimeni, și atunci spune el, el și nu gura lui și nu limba lui, spune el și doar el: Mă auzi?"

"Mă auzi, spune el - știu, vere, știu... Mă auzi, spune el, sunt acolo. Sunt acolo, sunt aici, am venit. Venit cu bastonul, eu și nu altul, eu și nu el, eu cu ora mea, nemeritată, eu, care-am fost surprins de asta, care n-am fost surprins, eu cu memoria mea, eu, cel slab de memorie, eu, eu, eu..."

"Zice el, zice... Auzi tu, zice el... Și Auzitu, desigur, Auzitu, asta nu zice nimic, nu răspunde, căci Auzitu, asta e acel ceva cu ghețarii, ceva care s-a încrețit, de trei ori, și nu pentru oameni... Verdele-și-Albul de acolo, cel cu campanula, cu crinul de munte. Dar eu, vere, eu, care sunt aici, pe drumul acesta, eu nu-i aparțin azi, acum, a apus, cu lumină cu tot, eu aici cu umbra, a mea și străină, eu - eu, care pot să-ți spun:

- Atunci eram întins pe piatră, știi tu, pe dale de piatră; și lîngă mine,

erau întinși ceilalți, cei ca mine, ceilalți, cei care nu erau eu și totuși cu totul ca mine, verii și verișoarele; și stăteau acolo și dormeau, dormeau și nu dormeau, și visau și nu visau, și nu mă iubeau și eu nu-i iubeam, căci eu eram unic, și cine să iubească un Unic, și ei erau mulți, mult mai mulți decât cei care-mi erau împrejur, și cine poate să-i iubească pe toți, și, nu țî-o ascund, nu-i iubeam, pe ei, care nu mă puteau iubi, eu iubeam lumînarea, care ardea acolo, în colțul din stînga, o iubeam, pentru că se consuma, nu pentru că ea se consuma ci pentru că ea era lumînarea sa, lumînarea pe care el, tatăl mamelor noastre, o aprinsese, pentru că în seara aceea începea o zi, una anume, o zi, care era cea de-a șaptea, a șaptea, după care trebuia să urmeze prima, a șaptea și nu ultima, o iubeam, vere, nu pe ea, iubeam ardeura ei, și, știi tu, n-am mai iubit nimic de atunci;

nu, nimic; sau poate doar asta, ceea ce ardea consumîndu-se, precum cea lumînare în ziua aceea, a șaptea și nu ultima; nu ultima, nu, căci iată-mă aici, pe drumul acesta, despre care ei spun că-i frumos, sunt aici, lîngă campanula și lîngă crinul de munte, și la o sută de pași mai departe, acolo unde n-aș putea ajunge, acolo zădărcă spre pin, îi vād, vād și nu vād, și bastonul meu a vorbit, a vorbit către piatră, și bastonul meu, care tace acum, și piatra, zici tu, poate vorbi, și în ochiul meu atîrnă un vâl care flutură, acolo flutură vâluri, abia ai îndepărtat unul, și flutură deja un al doilea, și steaua - pentru că, da, ea se află acum deasupra munților -, dacă ar vrea să pătrundă, ar trebui să nuntească și n-ar mai fi ea însăși în curînd, ci jumătate stea și jumătate vâl, și eu știu, știu, vere, eu știu, te-am întîlnit aici, și am vorbit împreună, mult, și crețurile acolo, știi, nu pentru oameni sunt ele acolo și nu pentru noi, noi care am plecat și ne-am întîlnit, noi aici sub stea, noi, evreii, care am mers, precum Lenz, prin munți, tu Gross și eu Klein, tu vorbăreț și eu vorbăreț, noi cu bastoanele, noi cu numele noastre, cele inpronunțabile, noi cu umbra noastră, proprie și străină, tu aici și eu aici -

- eu aici, eu; eu, care pot să-ți spun toate astea, aș fi putut să le spun; care nu-ți spun nimic și nimic nu țî-am spus; eu cu campanula la stînga, eu cu crinul de munte, eu cu ceea ce s-a ars, eu cu lumînarea, eu cu ziua, eu cu zilele, eu aici și eu acolo, eu, însoțit poate - acum! - de iubirea celor neubiți, eu aici pe drumul către mine, sus."

Traducere de
Magda Cârneli

Limba română în Polonia...

SE ȘTIE, în genere, că există mai multe lectorate de limba română în străinătate. Ceea ce nu se cunoaște foarte exact este faptul că unele dintre acestea s-au transformat în secții de limba română, ceea ce nu e puțin lucru.

O astfel de situație se află în Poznan (și la Cracovia), în Polonia, unde lectoratul a fost înființat în 1956, grație și profesorului Henryk Misterski, absolvent al Facultății de Limba și Literatură Română din București, cu un an înainte și încadrat ca asistent la Institutul de Filologie Romanică din Poznan. Lectoratul a înregistrat un număr de 450 de absolvenți.

Din 1989 lectoratul s-a transformat în secție de limba română având în completare franceza și are examen de admitere din 3 în 3 ani, cu 15 locuri pe an. În prezent sunt doi ani în activitate: anul I și anul IV, prima serie absolvind în urmă cu trei ani. Programul de învățământ cuprinde aproape toate obiectele privind limba și literatura română care se predau la facultățile de profil din România. (Referatele și discuțiile în catedră se desfășoară în limba română.)

Dar să dăm cuvântul membrilor Catedrei de limba română al cărei șef este același prof. dr. ab. Henryk Misterski, suflatul lectoratului și al secției. Ceilalți sunt: dr. Zdzisław Hryhorowicz, lect. Juliana Grazynska, asist. drd. Tomasz Cychnerski (și dr. Kristyna Wozny-Rusiewicz, asist. Justyna Struzinska, absente de la convorbirea noastră).

Întrebări:

1. Cum v-ați întâlnit cu limba română?

2. Ce înseamnă să fii profesor polonez și să predai limba sau literatura română în limba română studenților polonezi?

3. Ce lucrări, ce activități, existente sau viitoare, vă leagă viața și munca de domeniul spiritual românesc?

1.

Henryk Misterski: După cum știți am făcut filologia română în București unde am fost coleg printre alții cu Marius Sala, Sanda Stavrescu, Ion Calotă. Deci ce poate să fie mai frumos și mai interesant decât să predai limba pe care ai învățat-o în patria ei studenților polonezi la ei acasă?

Zdzisław Hryhorowicz: La lectoratul de limba română, în anul II de filologie romanică, înainte de a-mi alege a doua limbă, m-am gândit să aleg ceva deosebit de ceilalți și m-am oprit la limba română pentru că suna exotic față de celelalte limbi române.

Juliana Grazynska: Cu limba română m-am întâlnit de la naștere, ca să spun așa. Sunt bucureșteancă și în urmă cu 12 ani sub influența soțului meu, medic polonez, am studiat franceza la Poznan. Am absolvit facultatea în 1990, iar posibilitatea să vorbesc românește și din acest an să predau limba română se datorează domnului profesor Misterski.

Tomasz Cychnerski: M-am întâlnit cu limba română prima dată la Universitatea din Poznan fiind student la filologia franceză. În anul II a trebuit să aleg a doua limbă romanică pentru lectorat. Sub influența profesorilor mei am ales româna și nu regret.

2.

Z. H.: Să predai limba română studenților polonezi, fiind profesor polonez, este pentru mine un lucru deosebit, excepțional, echivalând aproape cu o misie nobilă. Dându-mi seama că limba și literatura română sunt practic necunoscute (contextul politico-economic nu mă sprijinea și nici specifica îndreptare a Poloniei spre Occident), mi-am zis că, iată, m-așteaptă ceva mare de făcut. Să fie cunoscută și aici cultura românească, acesta este scopul pe care-l urmăresc.

M-am îndrăgostit de literatura ro-

mână și încerc, citind-o cu studenții, să le transmit și lor dragostea mea pentru cultura neamului românesc, unul dintre cele mai vechi pe continentul nostru.

H. M.: Pentru mine aceasta înseamnă o datorie de onoare pentru România care, pot spune, că este a doua patrie a mea. Împreună cu colegii mei ne străduim să programăm în Institutul nostru, în Poznan, dar și în Polonia, valorile spiritualității românești. Lectoratul de limba română de la Poznan este bine cunoscut aici și în țară. La noi apelează, pentru interpreți, delegațiile românești ca și instituțiile poloneze, de altfel. Un călugăr, care pleca la Roman, a făcut 6 luni de limbă, cultură și civilizație românească la noi.

T. C.: Asta înseamnă o muncă dură și, foarte des, o expediție aventuroasă pe terenuri puțin cunoscute. De aceea trebuie să facem, atât eu însumi cât și studenții, un efort dublu pentru a ajunge la rezultatele pe care le dorim.

I. G.: Fiind româncă și fostă stu-

dentă a acestui Institut, este firesc să mă simt atrasă în mod deosebit de predarea limbii române aici. Simt o mare bucurie să pot vorbi limba maternă, introducându-i și pe studenți în spațiul lingvistic românesc, atât de bogat și de nuanțat. Consider că studenții privesc cu simpatie și cu interes prezența mea (ca și pe a dvs.), iar raporturile dintre noi sunt cele mai bune.

3.

H. M.: E dificil de prezentat acest lucru. O voi face succint. Lucrarea de licență, teza de doctorat și cea de abilitare sunt studii comparate referitoare la relațiile îndelungate polono-române (Grigore Ureche, Miron Costin, Dosoftei, documentele slavo-moldovenești, reromanizarea limbii române) pe care le-am valorificat în cărți. Am participat (ca să nu spun că am coordonat) toate activitățile culturale ale lectoratului (serii de poezie și de colinde românești, reprezentații dramatice, întâlniri cu profesori români etc.). Am publicat la Poznan și la București studii și articole referitoare la limba, cultura și civilizația românească. Am tradus în polonă o culegere de studii ale profesorului I. C. Chițimia. Lucrez la volumul *Lexicul teologic românesc*, un studiu comparativ între cel catolic și ortodox - asemănări și deosebiri lexicale. De asemenea, am în studiu *compunerea limbii române și substratul slav*.

Z. H.: Parcurgând întreg spațiul literaturii române, căreia m-am consacrat cu desăvârșire, sunt atras în special de sferile ei mai ascunse, mai puțin comentate: de literatura unor marginali, a celor "blestemați" de o literatură ce se voia oficială și canonică. Mă interesează în ce măsură o asemenea literatură, deloc epigonă, are influență asupra procesului de dezvoltare

a literaturii române, bunăoară operele lui Urmuz ori ale lui Blecher și alții. Am publicat de curând lucrarea de abilitare: *Demetru Demetrescu Urmuz - între dadaism și suprarealism* (în limba polonă), în Editura Universității din Poznan (1995); o altă carte a fost: *Recepția lui Mickiewicz în literatura română*, Editura Științifică din Varșovia (1983). De asemenea, am publicat studii și articole în română sau în polonă despre scriitori români din diferite perioade (Macedonski, Urmuz, Toiu, Bedros Horasangian) și am tradus din Eminescu, Asachi, Chițimia.

J. G.: Fiind din anul acesta angajată la secția de limba română, activitatea mea de până acum s-a limitat la cea didactică. Sunt fascinată, poate mă repet, de posibilitatea de a-i învăța pe noii mei compatrioți limba română. Studiez opera lui Virgil Gheorghiu despre care am scris un referat pentru catedră și din care vreau să traduc în polonă în colaborare cu un coleg polonez. Pregătesc o seară de colinde românești și un spectacol pe tema sărbătorilor de iarnă. Fac muncă de translator ori de câte ori este nevoie.

T. C.: Mă pasionează cercetarea științifică în domeniul limbii române contemporane și îmi place să predau gramatica românească. Sunt atras în mod deosebit și de muzica și sculptura românească. În ultimii cinci ani am fost traducător oficial de română și franceză, traducând documente emise de starea civilă, școli, tribunale etc. Pregătesc teza de doctorat în limba română: *Sistemul genului gramatical în limba română actuală*, sub conducerea profesorului H. Misterski.

**A prezentat și a consemnat
Toma Grigorie**

Poznan, martie 1996

...și în Ungaria

ASTAT în tradiția Catedrei de Filologie Română de la Universitatea "Eötvös Lorand" din Budapesta ca încă de la înființarea ei, în 1863, slujitorii ei să se preocupe de zestrea de carte a bibliotecii românești. De la primii șefi de catedră, Alexandru Roman (1826-1897), Ioan Ciocan (1850-1908) și Iosif Siegescu (1873-1931), până la ultimele generații ale lui Domokos Samuel, Nagy Bela și Miskolczy Ambrus, biblioteca românească și-a constituit patrimoniul fie din donații ale autorilor ori ale editurilor, fie, instituțional, prin sprijin direct și susținut din partea Bibliotecii Centrale Universitare București ori a Bibliotecii Academiei.

Mai mult decât salutară este inițiativa Bibliotecii Centrului Cultural Român din Budapesta, recent concretizată printr-o generoasă donație de carte de literatură și istorie română din fondul rezervat pentru minoritatea română din Ungaria. De o tinută grafică și o tehnoredactare modernă, cărți editate la Fundația

Culturală Română, cum sunt seria de *Opere* de Bacovia, Creangă, Mateiu Caragiale, ediții critice și antologii de Tudor Arghezi, S. Florea Marian, Odobescu, Caragiale, Eminescu, I. Pillat, dar și cărți de eseu și sinteză, de Ion Caraion, Z. Ornea, L. Maior, oferă studenților și cadrelor didactice de la catedră lecturi profitabile. Nevoia de carte, în speță, de literatură românească originală (ediții de autor, în cazul literaturii contemporane) se lovește, din păcate, de puținătatea edițiilor, în raport cu solicitările studenților pentru activitatea de seminar și cea de cercetare individuală. Cele câteva zeci de volume donate recent au fost primite cu cea mai sinceră bucurie și promptă receptivitate de studenții și profesorii de la amintita catedră, sperând în permanentizarea unor asemenea întâlniri de înaltă generozitate intelectuală și în încurajarea unor acțiuni comune între catedră și Centrul Cultural Român din Budapesta.

Mă gândesc că ori prin anumite instituții culturale ori prin Biblioteca

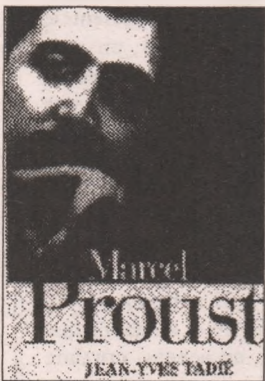
Centrală Universitară, editurile, autorii de literatură, să vină în întâmpinarea necesităților acestei catedre, oferind, într-un ritm mai susținut și regulat, o lectură la zi a aparițiilor din țară, și mai puțin un prilej de sărbătoare și lux, contactul cu cartea bună. Pe cât de acută e problema conștiinței și identității intelectualilor români din Ungaria, pe atât de stringentă și imperioasă e nevoia de carte românească, de presă literară românească. O donație, se spune, este nu numai o faptă bună și nobilă, care onorează instituția donatoare, dar și un act de cultură și de conștiință morală, îmbogățind zestrea spirituală a instituției primitoare. O atenție specială și o veghe mai substanțială se impun peste tot unde avem asemenea "oaze" de conștiință românească, lectorate sau catedre de limbă și literatură română.

Cornel Munteanu
Catedra de Filologie Română,
Universitatea ELTE, Budapesta

O proaspătă biografie Proust

◆ O nouă biografie a lui Marcel Proust, semnată de Jean-Yves Tadié a apărut zilele acestea în colecția "NRF - Biogra-

phies" a Editurii Gallimard. Biograful spune că, față de cele deja existente, el a descoperit sau i-au fost comunicate, din jurnale inedite ale unor contemporani, din scrisori, din interviuri uitate, destule evenimente biografice necunoscute și reacții proustiene care au importanță în conturarea personalității sale. Regula pe care și-a stabilit-o Tadié a fost să nu menționeze nici un eveniment din viața lui Proust fără a-i găsi unul sau mai multe sensuri în biografia intelectuală a eroului său.

Amnezie

◆ Descoperit de critică în 1987, anul publicării primului său roman, tânărul scriitor polonez Pawel Przywara (28 de ani, doctorand în filosofie la Universitatea catolică din Lublin) a publicat recent la Ed. PIW din Varșovia o povestire despre Polonia actuală, *Amnezie*, subintitulată *Anti-utopie filosofică*. Ziarul "Rzeczpospolita" scrie că "această carte, la jumătatea drumului între un tratat științific și James Bond, este amuzantă, dar te face să rîzi galben."

Țepeneag în N.R.F.

◆ În nr. 519, din aprilie, al prestigioasei "La Nouvelle Revue Française" jumătate din volum este consacrată unor *Romancieri de azi*, cu fragmente din cărțile lor în pregătire. Alături de Mário de Carvalho (*A fost odată un sublocotenent*), Eric Holder (*Un moment de revoltă*), Amélie Nothomb (*Simon Wolff*) și Bernard Lamarche-Vadel (*Scrisori de condoleanțe*), în sumar figurează și Dumitru Țepeneag, cu un fragment din romanul *Hotel Europa* în traducerea lui Alain Paruit.

Borges și femeile

◆ Lui Borges îi plăceau femeile inteligente, vesele și voluntare, care să-l distreze și să-i împărtășească pasiunea pentru literatură. Prefera blondele înalte. Îndrăgostit, el telefona mereu, sub orice pretext (adesea inventat), comportându-se ca un adolescent stîngaci și înduioșător. Ma-

ce să se mărite cu el la începutul anilor '60. În această calitate, ea e avizată să vorbească în cunoștință de cauză despre relațiile scriitorului cu femeile, într-o minuoasă biografie, apărută la Tusquets Editores și intitulată *Borges, Espandor y derrota*. În imagine, Maria Esther

ria Esther Vazquez, colaboratoarea și prietena lui Borges, a fost cit pe

Vazquez și Jorge Luis Borges fotografiați de Adolfo Bioy Casares.

Secretele ambasadorului

◆ Omul cel mai avizat în privința relațiilor sovieto-americane, ambasadorul URSS la Washington timp de 25 de ani, Anatoli Dobrinin, și-a publicat recent la Ed. Random House din New York memoriile sub titlul *Chestiuni confidentiale. Un ambasador al Moscovei sub șase președinți americani în timpul războiului rece*. "Moscovskie Novosti" îl apreciază pe Dobrinin (care a fost retras din post în 1986, după ce a lucrat sub cinci secretari generali ai PCUS, de la Hrușciov la Gorbaciov) drept "un maestru al miniaturii politico-psihologice".

CD-Rom

◆ Dicționarele au fost primele cărți care au părăsit suportul de hîrtie pentru a trece pe compact discuri - CD-Rom. *Le Grand Robert* în 6 volume, de exemplu, se vinde pe suport numeric încă din 1989. Din noiembrie anul trecut și *Encyclopaedia Universalis* este disponibilă în versiune CD-Rom (24.000 de articole, 45 milioane de cuvinte, 220.000 de legături hipertexte cu posibilitatea de a interoga baza de date pornind de la oricare cuvînt). Spre deosebire de volumele tipărite, versiunea electronică nu are nici o imagine (nici hărți, nici poze, nici grafice) - e doar text pur. CD-Rom-ul costă "doar" 4980 de franci, spre deosebire de cele 28 de volume care se ridică la 9400 F.

exquisite Corpse \$5.00 55

"EXQUISITE CORPSE" (editor Andrei Codrescu) ar fi fost considerată în România un experiment. Și-atât. Pentru că "Exquisite Corpse" (editată în Baton Rouge, L.A., U.S.A.) este ceea ce noi (mai) numim "o revistă non-conformistă." De la titlu și formularul tip de abonare: "I'm dying to get the CORPSE. I have enclosed a check payable to EXQUISITE CORPSE for... subscriptions at \$ 30 each" până la prețuri: "Issue \$ 5.00. Annual subscription rate \$ 30. Lifetime subscription rate \$ 100. Angelic rate \$ 1000. Heavenly rate \$ 10000" și la necesara precizare: "We forbid reproduction but authorize memorization", totul, via cele 47 de pagini de înălțimea unei coli A3, dar tăiată (în lățime) la jumătate, te entuziasmează. Pentru că "Exquisite Corpse" este o revistă aiurea, raportată la colegele ei din România.

Ajunsă la numărul 55, această "review of books and ideas" se bucură de colaborări de renume (în acest număr, de exemplu, William Levy cu un articol: *The innuendo of is reality or, unmodern observations on definition*) și are un sumar în care coexistă critica literară (*The political poetry of Kenneth Rexroth*, de Donald Gutierrez, *Peasant literature of Gerald Burns*), cu critica de film (*Movies*, de Michael Andre) și cu multă, multă literatură. Numai în numărul 55 sunt publicate versuri de Ken Waldman, Mark Salerno, Lewis

MacAdams, Richard Martin, Mike Topp, Ed Rossmann, Stephen Loudon, Dana Ranga - "Nu-mi plac păianjenii/ nici gândacii de bucătărie și/ nici muștele verzi și grase.// Îi strivesc pun/ otravă în crăpături și prin colțuri/ și țin ușile și ferestrele/ închise.// Cu toate acestea, viața curge/ în teamă și amărăciune.// Noaptea, camera mea e o celulă./ Dar Dumnezeu? I-am cerut ajutorul/ de atâtea ori./ Nu aude, e ocupat/ să țeară" (*Îmi țes propria plasă*) -, Trish Wilson, Alex Cigale, Rm Seehuus, Mohammed, Tom Disch, Gerald Locklin, David Hilton, plus (la secțiunea *East Europe* - aproximativ 20 de pagini) - Mircea Cărtărescu, Magda Cârneci, Nina Zivancevic, Branko Aleksic, Joe Saffi și Sebastian Reichmann. Proză scriu David Keith, Rhea Wagner, Summer Brenner, Ken Cormier, Arnold Wesker, Hariette Surovell, Howard McCord, Tracy Debrincat, Fielding Dawson, Red Diamond - *91 Beautiful reasons to be radical*: "1. Jimi Hendrix era radical. 2. Ludwig van Beethoven era radical. 3. Pablo Picasso era radical. 4. Albert Einstein era mai mult decât doar un radical relativ. El era mai ales radical. 5. Charles Darwin era radical. 6. Thomas Jefferson era..." and so on - ș.a.

Pe lângă toate acestea, "Exquisite Corpse" are, evident, și un "...interactive space: create your own Corpse contribution, or, if you prefer, rejection."

George Și poș

Punct ochit

◆ William Burroughs (în imagine) scriese o carte în colaborare cu Kells Ewins, *Nova Express*, cite un capitol fiecare, alternativ. Acum a făcut din nou experiența colaborării, cu Ralph Steadman, care a pictat niște tablouri și, amintindu-și că Burroughs are pasiunea armelor de foc, i-a propus

să folosească aceste tablouri drept ținte. "Operele" astfel obținute au fost expuse și o carte, *Something News Has Been Added*, a fost editată în 82 de exemplare pentru cea de-a 82-a aniversare a lui Burroughs - scrie "The Independent on Sunday",

Bani de țigări

◆ Nguyen Huy Thiep (în imagine) cel mai cunoscut scriitor din Vietnamul de Nord, ale cărui romane *Inima tigrlui*, *Un general la pensie* și *Diavolii printre noi* au fost traduse în Occident, s-a decis, la 45 de ani, să renunțe pentru un timp la scris pentru afaceri. În 1994 a devenit coproprietar al unui restaurant, pentru ca apoi să-și deschidă propriul local, în centrul Hanoi-ului. El a declarat revistei "Asiaweek": "Creativitatea ființei umane nu este nelimitată. Ca și mașinile, trebuie cîteodată să ne oprim pentru a ne face plinul. Am nevoie de timp pentru a reflecta și a câștiga bani". Thiep, care fumează mult, ajunsese cu doi ani în urmă să nu aibă nici bani de țigări. De aceea, "fiindcă viața are cerințe mai concrete decît literatura", s-a decis să devină restaurator. Asociația scriitorilor vietnamezi, care îl mai criticase că în nuvelele sale se abate de la principiile "realismului socialist", l-a acuzat că, punîndu-și reputația în slujba unei întreprinderi comerciale, e pe cale de a se prostitua.

Cronica prințesei

◆ Tradusă din persană, completată cu extrase din cronici ale timpului și însoțită de toate lămuririle istorice necesare, a apărut prin coeditare Gallimard/ Unesco *Cartea lui Humâyeîn* de Gul-Badan Baygam. Viața lui Humâyeîn, prinț mogul din sec. XVI, e un adevărat roman care alternează

splendoarea opulenței cu simplitatea nudă, liniștea vieții familiale cu furia războaielor, servituțile și privilegiile puterii cu rigurile exilului. Capodoperă de spontaneitate, emoție și umor, această cronică e - caz unic în istoria islamică - scrisă de o femeie, chiar sora lui Humâyeîn, prințesa Gul-Badan.

un radio actual

în fiecare zi, de luni până vineri, puteți audia la Radio Total, între orele 22,00-24,00

TALK-SHOW-uri LIVE

FM 94,2 MHz

TOTAL

RADIO

Luni:	Față în față cu vecinul	Irina Corbu
Marti:	Căinele de pază	Cornel Nistorescu
Miercuri:	Punct și virgulă	Carmen Bendovski
Joi:	Fiți întreprinzători	Adrian Dumitru
Vineri:	Taxiul de noapte	N.C. Munteanu

Revista revistelor

Prăpastii și străzi

DI Dan A. Lăzărescu este foarte solicitat de ziariști nu în calitatea sa de om politic liberal, nici în aceea de eminent jurist ci ca Mare Comandor al Lojii Masonice Române de Rit Scoțian Antic și Acceptat, știut fiind că masoneria și rolul ei ocult în istorie e unul dintre subiectele cu succes garantat la public. Deși numeroase cărți, articole, interviuri au spus din '90 încoaie cam tot ce se putea spune, pândind de tot și chiar vulgarizând secretul, reflexul de curiozitate al cititorului la un titlu ce cuprinde cuvântul *masonerie* încă funcționează. De aceea, revista *CUVÎNTUL* continuă în nr. 4 să publice fragmente dintr-un interviu (început în nr. 3 sub titlul *România este al treilea stat masonic din Europa*), în care Marele Comandor face un excurs istoric pentru a releva rolul masoneriei în momentele importante din evoluția țării noastre (lucruri deja cunoscute, dar povestite inteligent și cu farmec). Nota mai picantă a fragmentelor reunite sub titlul *Unirea bisericilor cu masoneria anglo-saxonă* este că Dan A. Lăzărescu nu pierde nici un prilej de a blama "concreta", Loja Marele Orient: "Pe de o parte, masoneria este un fel de motor ocult al istoriei moderne, pe de altă parte, masoneria a inspirat și multe episoade violente negative. Dar numai Marele Orient. Oficial, între Ritul Scoțian Antic și Acceptat și Marele Orient este o prăpastie." ♦ În final, Marele Comandor, relevând încă o prăpastie, face o declarație pro-ecumenică, împotriva birocrăției religioase, ce va sfârși probabil replici în chiar pagina ortodoxă pe care o girează în "Cuvântul" de Dan Ciachir: "În ultimii șase ani mi-am dat seama că există aproape o prăpastie între percepția culturală a celor de dincolo și de dincoace de Carpați. Acolo este o scară de valori europene care n-a cunoscut scara de valori orientale, fanariote, cum le cunoaște Vechiul Regat de trei veacuri. Aici este o scară de valori orientală care a cunoscut toate turpitudinile fanariotismului. Așa încât, deși ortodoxia își are meritele ei, acum, mai

mult ca niciodată, trebuie să luptăm pentru unirea Bisericilor și îndrăznesc să spun mai mult: pentru unirea Bisericilor cu masoneria anglo-saxonă. Aceasta poate părea o utopie, dar este o utopie corectată prin experiența istorică. Marea primejdie a României, ca și a tuturor statelor din lumea actuală, este birocrăția. Un birocrat este, prin definiție, un imbecil și chiar dacă el este un om foarte inteligent, nu poate ieși din cătușele sistemului." ♦ *LUCEAFĂRUL* nr. 15 reia din revista "Orient Expres" ce apare în limba română la Tel Aviv, memoriile unui medic apropiat în adolescență de grupul cenealului "unu", Emil Wittner, care a avut în țară și activitate publicistică sub pseudonimul Emil Suter. El scrie că "fieful" mișcării suprarrealiste românești nu era acasă la Sașa Pană, în str. Dogari (unde nici n-ar fi încăput numeroșii membri ai grupului, căci gazda, fiind un maniac colecționar de publicații și manuscrise, își transformase locuința într-o veritabilă arhivă), ci pe strada Suter, la nr. 4, unde locuia el și fratele său Ion Vitner. Erau vecini, gard în gard, cu o profesoară de franceză pe care o părăsise soțul fiindcă era bolnavă de epilepsie, d-na Paraschivescu, ce avea un fiu, Miron Radu, zis Nuci. Fiind străimorați, aceștia închiriaseră o cămăruță unui redactor la "Naționala-Ciornei", Dan Faur. La ședințele din casa fraților Wittner, în afara de cei doi vecini, veneau regulat Gh. Dinu, Geo Bogza, Gellu Naum, Virgil Teodorescu, Ilarie Voronca și Tristan Tzara (de câte ori se întorcea de la Paris), în fine, toată floarea cea azi vestită a avangardismului. ♦ Printr-o ciudată întimplare, pe aceeași stradă Suter stăteau și Paul Păun și Gherasim Luca, iar după colț, pe Gramont, într-o vilă somptuoasă (tatăl lor era un prosper om de afaceri) frații Brauner. Iată cum și-l amintește memorialistul pe cel mai mare dintre cei patru băieți: "Victor Brauner, pictorul suprarrealist, îl admiram în sinea mea deși nu înțelegeam nimic din ce picta. Nu înțelegeam, mai ales, de ce ținea neapărat să picteze subiecte care nu aveau nici o legătură cu "decorul", plantându-și șevaletul în mijlocul străzii Gramont, împiedicând astfel circulația căruțelor, trăsurilor și mașinilor. Urlau la el birjarii, urlau șoferii să-și tragă deoparte șevaletul și scaunul pe care ședea, dar Victor Brauner continua imperturbabil oniricele sale elucubrații plastice. Până ce soseau «la fața locului» vardiștii care, cunoscându-l pe «papa Brauner», ridicau cu grijă șevaletul și scaunul, îl luau pe pictor ușurel, unul de braț, al doilea de celălalt braț, și îl îmbiau delicat să se ducă acasă."

Maieul imunității

Ca la cutremur a vuit presa după ce Senatul i-a ridicat imunitatea lui Corneliu Vadim Tudor. Asta ca și cum s-ar fi întimplat cine știe ce minune, nu un lucru normal care pare excepțional din pricină că s-a produs cu mare întârziere. Când a incitat la crimă, în paginile ROMÂNIEI MARI, publicând lista neagră a așa-numiților trădători de țară care ar fi trebuit executați, C.V. Tudor n-a pățit nimic, deși această listă nu era un pamflet. Când l-a atacat josnic pe fostul ministru al Apărării Naționale, calomniindu-l ca pe ultimul infractor de drept comun, iarăși nu s-a sesizat nimeni oficial. Asta în timp ce numărul dosarelor împotriva lui CVT se apropia

LA MICROSCOP

Șperaclul etnic

APAR din '90 încoaie scrieri memorialistice consacrate unor perioade mai apropiate sau mai îndepărtate din istoria României de după 1900. Ele aduc un potop de informații pe care istoricul are datoria să le verifice, să le compare și să le găsească adevărata valoare în ansamblul din care fac parte. Oamenii politici din România interbelică au scris memorialistică ca și cum le-ar fi fost teamă că istoria ar putea să nu-i înțeleagă. Și câte asemenea scrieri nu s-or fi pierdut în viltoria anilor '50 sau n-or fi făcând și azi prin arhive? După anii '50, oamenii politici care au condus România se feresc de memorialistică. Ei nu țin nici jurnale personale, n-au corespondență particulară și, în general, se feresc să lase urme personale, ca și cum ar fi lipsiți de individualitate și de răspundere în fața istoriei. Despre ei există mărturii de genul "în ziua cutare X a convocat o plenară după ce transmisese că ar trebui făcute anumite schimbări, prin intermediul lui cutare și al lui cutare". Atît de volubilul Petru Groza are grijă să nu scrie nimic despre rolul său politic într-o perioadă în care au avut loc schimbări uriașe în destinul țării sale. N-o fac nici Ana Pauker, nici Gheorghe Gheorghiu-Dej și nici unul dintre miniștrii acelei perioade. Ceaușescu e obsedat să mistifice istoria după ce ajunge la putere, iar mărturiile tardive ale foștilor săi colaboratori, date publicității după '90 nu spun, memorialistic vorbind, mare lucru. Ele intră în categoria justificărilor parțiale și sînt cu desăvîrșire lipsite de cea plăcere a memorialistului de a relata și mai ales de a explica evenimentele așa cum s-au produs. *S-a hotărît cutare lucru, s-a luat decizia să...*, cam asta spun memorialiștii care au avut înalte funcții pe vremea lui Ceaușescu în paginile gazetelor pe care le consideră demne de încredere - *România mare* sau *Vremea*. Singurul din această categorie care a încercat o memorialistică mai lipsită de draperii, Dumitru Popescu, s-a împiedicat, ulterior în dialoguri doctrinare nesărate, ferindu-se de propriile sale amintiri de om politic.

Așa se face că avem îndeobște mărturii venite din partea unor persoane care au suferit condamnări din diferite motive, începînd din anii '50,

mărturii în care se vorbește despre delațiuni, despre tot mai puternicul rol al Securității, despre oamenii care au cedat din pricina torturii, dar și despre probe de mare curaj, onestitate și tărie de caracter vădite în momente limită. Cine citește aceste mărturii fără să fi fost martor la evenimentele evocate are, fără îndoială, un șoc. Pare aproape de necrezut că oameni ajunși la putere în anii '50 și-au pus în gând să mutileze psihic un popor întreg, batjocorindu-i tradițiile, valorile și terorizînd sute de mii de oameni. După ce au îndeplinit o vreme ordinele Moscovei, puternicii din România acelei vremi nu mai au nici măcar *scuza* de a fi acționat la comandă. După anii '56 ei au dat ordine în nume propriu, cu aceeași cruzime și, de teamă să nu piardă puterea, au extins teroarea. Înseamnă însă asta că românii au fost mai ticăloși decît colegii lor din celelalte țări estice, din pricina *balcanismului nostru*? Cu alte cuvinte, liderii comunisti autohtoni au fost mai ticăloși din pricină că erau români? Această idee, care circulă în ultimii ani, fără a fi fost supusă unei minime analize, mi se pare la fel de prostescă și de extremistă ca și aceea că teroarea comunistă din România ar fi fost în exclusivitate opera alogenilor din PCR. Dar terorismul politic din regimurile totalitare din America de Sud de după război ce resorturi are?

Toate aceste simplificări etnicizante care circulă în ultimii ani la noi în presă nu sînt simple dovezi de ignoranță, ele ascund sau, mai rău, scot în față mesaje politice de factură extremistă, de stînga sau de dreapta. Firește că e mai simplu să folosești șperaclul etnic pentru a da explicații pe înțelesul tuturor. Iar în spectacolul pe care îl oferă presa, pică bine, la prima vedere, cite o generalizare din asta care-l face pe omul din public să frisoneze, fiindcă pare *adîncă*. Însă cine a citit cu luare aminte memorialistica autorilor care au stat în pușcăriile comuniste de la noi sau de aiurea a remarcat, sînt convins, asemănările dintre mecanismele totalitarismelor, pe care etniciștii de tot soiul le ignoră ori din prostie ori din calcul.

Cristian Teodorescu

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației "România literară" pe adresa Fundația "România literară", București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 1520.796.1000.89 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

România
literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42.
(foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13.
Abonamente: 3 luni - 13.000 lei; 6 luni - 26.000 lei; 1 an - 52.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipar: grupul draço print
TIPOGRAFIA FED, Calea Rahovei 147,
sector 5 - București; tel: 335.93.18; fax: 311.33.75

24 pag - 1.000 lei
La redacție - 800 lei

Cronicar